

Balkan Savaşları
BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI
III
(1912)

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Haziran 1999
Ord. Prof. Dr.

YUSUF HİKMET BAYUR

Balkan Savaşları
BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI
III
(1912)
GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.
İÇİNDEKİLER

Londra Konferansları 9	
Osmanlı ve Balkan oruntaklarının (delegelerinin) ilk buluşmaları	9
Büyükelçiler konferansının Adriyatik ve Arnavutluk işlerini çözümlemesi ve adalar işi üzerinde tartışmaları (tartışmaları)	10
Uysal olması için Rusya'nın Osmanlı üzerinde baskıda bulunması ve öbür büyük devletlerin de ona uysallık öğütleri vermeleri	14
Puankare'nin iki demeci ve Osmanlı Asyası işlerini de kurcalaması	21
Ş. J. konferansının 4'üncü toplantısı ve Osmanlı'ya karşı yeni Rus baskısı	23
Balkanlıların barış şartları	26
Kral Ferdinand'ın Çar Nikola'ya başvurması	28
S. J. konferansı dışında bazı görüşmeler	30
İstanbul'da gizli Osmanlı - Bulgar görüşmeleri	32
Osmanlı barış şartlarının bildirilmesinden önceki demeç ve başvurular	36
Osmanlı hükümetinin barış şartları ve onların yankıları	38
Büyükelçiler konferansının adalar işi üzerindeki kararı	45
Osmanlı - Balkanlılar barış görüşmelerinin kesilmesi	46
Osmanlı-Balkanlılar Görüşmelerinin Kesilmesiyle Babiâli Baskını Arasında Geçen Diplomatik Olaylar	60
S. J. konferansının kapandığı sırada Balkanlılar arasındaki durum	61
Edirne, adalar ve Osmanlı hükümetine karşı baskı yapılması işleri	66
Bazı deniz vuruşmaları	96
Babiâli Baskını 23.1.1913	98

LONDRA KONFERANSLARI

Osmanlı ve Balkan oruntaklarının (delegelerinin) ilk buluşmaları
Londra'da yan yana iki konferansın toplanacağı, birincisinin Osmanlı ve Balkan oruntaklarını (delegelerini) ve ikincisinin de Grey'in başkanlığı altında beş büyük devletin büyükelçilerini kapsayacağı yukarda görülmüştü.

kitap

Birincisine toplanılan sarayın adı dolayısıyla Sen Jeyms (Saint James) konferansı ve ikincisine büyükelçiler konferansı veya toplantısı denilmektedir.

Sen Jeyms (bundan böyle S.J. diyeceğiz) konferansının ilk toplantısı 16 ilkkânunda (aralıkta) öğleden önce olur.

Başta Grey bir söylevde bulunup oruntaklara (delegelere) hoş geldiniz der - Londra'da yansız bir çevre içinde çalışabileceklerini söyler ve uslu ve ilerisini gören bir siyasanın temellerinin kurulması öğüdünü verir.

Sıra ile Sırp, Bulgar, Yunan, Osmanlı ve Karadağ Başoruntakları (başdelegeleri) teşekkür edici birkaç söz söylerler, Bulgar Başoruntağı (Başdelegesi) Danef, Grey'in konferansının onursal başkanı olmasını önerir ve Grey de bunu teşekkürle kabul eder (1).

17 ilkkânunda (aralıkta) öğleden önce 2.ci S. J. ve sonra 1.nci büyükelçiler konferansı toplanır.

S. J. Konferansı'nın işbu toplantısında görülür ki Osmanlı oruntaklarının (delegeleri) yetki kâğıtlarında, bırakışma imzalamamış olan Yunan oruntaklarıyla (delegeleriyle) görüşmek yetkisi yazılı değildir; bu yüzden epey uzun bir ayışma (tartışma) olur.

Osmanlı oruntakları (delegeleri) bunun neden böyle olduğunu anlatırlar, işi İstanbul'dan yeniden soracaklarını bildirir ve arada Yunanistan'ı ilgilendirmeyen sorunlar üzerinde konuşulmasını ileri sürerler. Yunansız bırakışma yapmış olan Bulgarlar bir de onlarsız barış görüşmelerine girişmeleri bağlaşıma o gün bozulabilirdi. Bunu anlayan ve bu toplantıya başkanlık eden Danef, bütün bağlaşıkların bir birlik olduklarını, dolayısıyla toplantıyı başka bir güne geciktirmenin gerektiğini ve bağlaşıkların isteklerini tek bir düstur olarak bildirecekleri için Yunan oruntaklarının (delegelerinin) bulunamayacakları bir toplantıda bu dilekler üzerinde görüşülemeyeceğini söyler. Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) vakit kazanılması için bu düsturun İstanbul'a bildirilmek üzere kendilerine verilmesi dileğine onaşmaz (yanaşmaz). Bu yüzden toplantı 19.12.1912'de saat 16'da buluşulmak üzere sona erdirilir.

Büyükelçiler konferansının Adriyatik ve Arnavutluk işlerini çözülemesi ve adalar işi üzerinde ayışmaları (tartışmaları)

Yine işbu 17 İlkanun'da (aralıkta) yukarıda gördüğümüz gibi büyükelçiler konferansı ilk toplantısını yapmıştı (1).

Konuşmaların ve verilen kararların özeti aşağıdadır:

Arnavutluk işinde Avusturya, Arnavutluk'un özgür ve yaşayabilecek bir durumda olmasını, yani kendi başına yaşayabilecek kadar büyük olmasını ister. Rusya işbu özgür Arnavutluk'un padişahın egemenliği ve "yalnız" 6 büyük devletin inanca (güvence) ve murakabesi altında bulunmasını ister. ("Yalnız" "exclusivement" sözünü İtalya eklettirmiştir.)

Padişahın "egemenliği" mi (souverainete) veya "hükümranlığı" mı (suzerainete) kabul edileceği işi sonraya bırakılmıştır.

Arnavutluk'ta Türk askeri bulunup bulunmayacağı üzerinde konuşulmuş ve iş bir sonuca bağlanmamıştır.

Avusturya ve İtalya'dan Arnavutluk'un düzeni üzerindeki genel düşüncelerini (gelecek toplantılarda) bildirmeleri istenilmiş (yani bu iki devletin bu işte başlıca ilgili devletler olduğu kabul edilmiştir).

Özgür Arnavutluk'un yansız olması kabul edilmiştir.

Arnavutluk'un kuzeyde Karadağ ve güneyde Yunanistan'la sınırdış olması kabul edilmiştir. (Bu, Sırbistan veya Bulgaristan Adriyatik'e çıkamayacaklar demektir.)

Avusturya, Arnavutluk-Karadağ sınırının bugünkü sınır olmasını ve hiçbir Arnavut halkının Arnavutluk'tan ayrılıp Karadağ'a katılmamasını ister; Rus büyükelçisi, bu iş üzerinde görüşmeyeceğini söyler, çünkü bu, Türkiye ile Karadağ arasındaki görüşmelere karışmak olur, der.

Sırbistan ve Adriyatik'e çıkış sorunu üzerinde şöyle bir karar varılır: Sırbistan'ın, özgür ve yansız bir Arnavut limanına tecimel (ticari) bir varışı olacaktır; Sırbistan'la bu liman arasında ayrıca bir arsilulusal kuvvetçe korunulan ve Avrupa gözeti (gözetimi) altında bulunan arsilulusal bir demiryolu yapılacaktır. Savaş gereçleri ve her türlü eşya buradan geçebilecektir.

Avusturya Şkodra'nın Arnavutluk'ta ve Rusya Karadağ'a kalmasını ileri sürer ve bu yolda bir anlaşmaya varılamaz.

Bu toplantı Batı Balkan durumunun alacağı biçimin ana çizgilerini açıkladığı ve bir Avrupa savaşı çıkarma tehlikesini gösteren Adriyatik ve Sırbistan işini çözülediği için onun üzerinde uzunca durduk.

Büyükelçilerin ikinci toplantısı 18.12.1912'de olur. Arnavutluk sınırları üzerinde sonuçsuz görüşmelerden sonra adalar işine geçilir.

Rus büyükelçisi: Limni (Lemmos), Bozcaada (Tenedos), İmros (İmbros) ve Semendere (Samotras) adalarının Türkiye'den başka bir devletin eline geçmemesini ister ve yerlilerin inancası (güvencesi) için özgür bir yönetimin gerektiğini ekler. (Bundaki ana Rus düşüncesi, umduğu gibi İstanbul ve Boğazları alacağı sırada bu adaları da alabilmek idi. Açığa vurulan düşünce ise bu adalar başka bir devlet eline geçerse Rus tecimi (ticareti) için çok ağır ve kötü olan Boğazlar ablukasının kolaylaşabileceğidir.)

Grey, buna karşı olmayacağını, ancak bazı şeyleri sormak istediğini söyler ve der ki:

Eğer bu adalılar özgürlüklerinden asılanarak (yararlanarak) ülkelerini Yunanistan'a katarlarsa ne olacaktır?

Rus büyükelçisi: İşbu adalarda Türk bayrağını beklemek için biraz Türk askeri bulunur, der.

Grey: Bu bayrağa karşı ayaklanmalar olabilir, Rum olan adalılar Türk askerine saldırabilirler. O vakit ne

kitap

olacaktır? Eğer büyük devletler işe karışırılsa yeni bir "Girit sorunu" ortaya çıkmış olur, der.

Rus büyükelçisi işi, hükümetinden soracağını söyler.

Grey'in önermesi (önerisi) üzerine şu karara varılır:

"Ege Denizi adalarının ileride alacakları durum ne olursa olsun bunların büyük devletlerin inancası (güvencesi) altında yansızlaştırılması düşüncesindeyiz."

Fransız büyükelçisi kendine verilmiş olan yönergede, işbu adaların Yunanistan'a katılmasına karşı durum almamanın gerektiği yazılı olduğunu ve bunlar yansızlandırılınca Rusya'nın bunların Türkiye'de kalmasını istemekle güttüğü amacın elde edilmiş olacağını söyler; yani bu yansızlık şartı olduktan sonra işbu adalar Yunan'a da geçseler Rusya için bir şey değişmiş olmaz demek ister. Rus büyükelçisi, böylelikle dışardan yapılacak bir ablukanın önlenilmiş olup olmayacağı üzerinde duruksadığını bildirir.

İşin özeti şuna varmaktadır: Rus, İstanbul'u ve genel olarak Boğazlar bölgesini umduğu gibi alabileceği anın gelmesine kadar bu dört adanın Osmanlı'da kalmasını ve ileride Boğazlar bölgesiyle birlikte kendi eline düşmesini istemektedir. Onun bağlaştığı ve dostu olan denizci devletler (Fransa ve İngiltere) ise Rus'un bu isteğine açıktan açığa karşı durum almamakla birlikte, gerekince Boğazı tıkamaya yarayabilecek olan işbu adaların şimdiden Yunan'a geçmesini ve dolayısıyla ileride onların Ruslarca elde edilmesinin daha güç olmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

Avusturya, Selanik limanıyla oraya ulaştıran demiryolunun kendi tecimsel asılarını (ticari çıkarlarını) inancalayacak biçimde (güvenlik içinde) yönetimini ister.

Buna karşı kimse bir şey demez.

Fransız büyükelçisi: İstanbul'da statükonun korunmasını, dolayısıyla bu kentin Osmanlı'da kalmasını, bunun gibi Marmara Denizi ile Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyılarının da Osmanlı'da kalmasını ister. Rus büyükelçisi kendi yönergesinde (önerisinde) bu yolda bir şey bulunmamakla birlikte hükümetinin de böyle düşündüğünü bildiğini söyler.

Bu iş üzerinde kimse bu sözlere karşı bir şey söylemez.

Sırbistan'ın Adriyatik'e yalnız tecimel (ticari) bir çıkıtı (yararı) olacağı yolundaki büyükelçiler konferansı kararının büyük devletlerce ve Sırbistan'ca kabulünden sonra Avrupa durumundaki gerginlik biraz azalır.

Fransa ve İngiltere, Avusturya'nın askerî ölçemlerini (önlemlerini) azaltması yolunda dilekler ileri sürerler ve Avusturya Sırbistan'dan tecimel (ticari) olmayan hiçbir inanca (güvence) istemeyeyeceği yolunda adançlarda (anımsatmalarda) bulunur, ancak o sırada bundan daha açık bir şey söylemez (1).

3'üncü S. J. Konferansı 19 İlkanun'da (aralıkta) toplanırsa da Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) istedikleri yeni yönerge (talimat) yolda olduğu için bir görüşme olmaz ve 21 İlkanun'da (aralıkta) yeniden toplanmaya karar verilir.

3'üncü Büyükelçiler Konferansı 20 İlkanun'da (aralıkta) toplanır; Arnavutluk'ta, Sırbistan'ın Adriyatik'e yalnız tecimel (ticari) bir çıkıtı (yarar) olması ve onu oraya ulaştıracak olan demiryolu üzerinde verilmiş olan anlaşmaların basına bildirilmesine karar verilir.

Uysal olması için Rusya'nın Osmanlı üzerinde baskıda bulunması ve öbür büyük devletlerin de ona uysallık öğütleri vermeleri

Adriyatik üzerindeki Avusturya dileklerini büyük ölçüde dinzledikten (dindirildikten) ve siyasal havanın ağırlığını az çok giderdikten sonra Rusya, Osmanlı'ya karşı döner ve ona gözdağı vermeye çalışır. O bunu yaparken başlıca iki amaç gütmektedir:

a) Savaş bir an önce bitmelidir, çünkü eğer iş çok uzarsa: 1) Balkanlılar yıpranır ve Avusturya ve onun bağlaştıkları kendilerinde yeni yeni asılar (çıklarlar) koparmaya kalkışmak için yürek bulurlar. 2) Yukarıda gördüğümüz gibi Adriyatik'te istedikleri biçimde bir liman elde edemeyen Sırlar, savaştan önce Bulgarlarla yapmış oldukları paylaşma tasarını, Ruslara bildirmiş oldukları gibi bozmaya ve Bulgarlardan yeni yeni yerler istemeye kalkışabilir, eğer Sırlar bu işe Londra'da barışa varılmadan kalkışacak olurlarsa Balkan Bağlaşması bozulur ve savaşla kazanılmış olan bütün asılar (çıklarlar) toptan elden gidebilir; uğraşmak zorunda bırakacağından Sırları bu yolda yüreklendirebileceği için savaş, yeniden başlamamalıdır.

b) Bundan başka savaşın yeniden başlaması Bulgarlara İstanbul'a girmek fırsatını verebilir; bu olursa Rusya hem Bulgaristan'la bozuşmak, hem de anık (hazır) olmadığı o anda İstanbul ve Boğazlar sorununu çözülemek zorunda kalabilirdi.

Bu etkenler dolayısıyla Rusya biteviye Babiâli üzerine baskı yapacaktır. 19 ilkkânunda (aralıkta) Rus büyükelçisi dö Girs, Noradungiyen Efendi'yi görüp Rus kamuoyunun, Çar hükümetinin bugüne kadar sürdürebildiği barışçıl durumun (attitude pacifique) bundan böyle sürmesini zor kıldığını; ve eğer Balkanlılara onları hoşlandıracak barış şartları sağlanmayacak olursa işbu barışçıl durumun süremeyeceğini bildirir ve Rus hükümetinin Edirne'nin Bulgar'a bırakılmasının bu şartlardan biri olduğu düşüncesinde bulunduğunu ekler (1).

Londra'daki Rus büyükelçisinin orada toplanan birinci büyükelçiler konferansında Osmanlı-Karadağ görüşmelerine karışamayacağını söylemiş olduğunu yukarıda gördük; İstanbul'daki büyükelçi ise Edirne işinde Osmanlı-Bulgar oylaşımalarına pek güzel karışabilmektedir.

O günlerde öbür büyükelçiler de Babiâli'ye başvurup bir an önce barış yapılması ve Edirne'den vazgeçilmesi öğüdünü verirler. Paris'te Reşit ve Berlin'de Osman Nizami paşaların büyük devletlerce uysal görülmeyen bir

kitap

dil kullanmaları üzerine İstanbul'daki Fransız ve Alman büyükelçilerine Babıâli'ye uysallık öğüdünde bulunmaları için yönerge verilmişti. Bompar bu işte bir Fransız-Alman işbirliği olduğuna Babıâli'yi inandırmak için Vangenhaym'la anlaşır ve ikisi de ayrı ayrı fakat birbiri ardından 20 ilkkânunda (aralıkta) Noradungiyân Efendi'yi görürler (1). İkisinin de hükümetlerine yazdıklarına bakılırsa Osmanlı Hariciye Nazırı'na eş dil kullanmışlardır; (yalnız Vangenhaym'ın bir Türk-Bulgar-Rumen bağlaşması yolundaki sözleri Bompar söylememiştir). Ancak Bompar çok çetin ve Vangenhaym ise uysal bir biçimde konuşmuştur. Bompar'ın çetin konuşması hem kendi, hem Vangenhaym'ın raporundan hem de Noradungiyân Efendi'nin bu başvurma ve öğütler dolayısıyla Osmanlı elçilerine yolladığı genelgede Rus ve Fransız büyükelçilerinin sözlerini ayırtışından anlaşılmaktadır.

Daha ayrıntılı olması dolayısıyla Vangenhaym'ın raporunun özetini alacağız.

Vangenhaym der ki: Bundan böyle Türkiye için önemli olan, Balkan işleri dolayısıyla hiçbir devletle karşı bir durumda olmamaktır. Sırbistan ve Karadağ ile Türkiye'nin bir ilgisi kalmayacaktır; Yunan'a karşı da yeter bir donanma olursa Türkiye kendini koruyabilir. Ancak Edirne Türkiye'de kalırsa bu yüzden onunla Bulgaristan arasında biteviye kavga çıkar, Bulgar'la hep iyi anlaşarak yaşamak ise Türkiye için çok önemlidir, çünkü ilerde Bulgaristan onun Avrupa'da tek komşusu olacaktır; düşman bir Bulgaristan Türkiye'yi Avrupa'dan ayırır, dost ve bağlaşık bir Bulgaristan ise onu Avrupa'ya bağlar; üçlü bir Türkiye-Bulgaristan-Romanya bağlaşması ilerde akla sığmaz bir şey değildir, oysaki Türkiye'nin bir büyük devletle bağlaşması hiç olmazsa şimdi olanaksızdır. Dolayısıyla, Türkiye, yalnız Bulgaristan'ın barışa engel olacağını Edirne'yi almayı şart koştuğundan değil, fakat bununla birlikte, eğer Londra'daki Türk oruntakları (delegeleri) bu berkitilmiş (silahlandırılmış) kentin Türkiye'de kalmasının Bulgarla sürekli bir barışa engel olacağını anlarırsa da Edirne'den vazgeçmekle usalırdavranmış olur. Yabancı askeri uzmanlar diyorlar ki: Türk ordusu Çatalca'da en güçlü bir düşmana karşı başarı ile dayanabilir, ancak Edirne'yi kurtarmak için yapılacak bir saldırıdan hemen hemen hiçbir başarı umamaz; dolayısıyla Edirne er geç düşecektir, bu olunca ilerdeki görüşmelerde Türkiye'nin durumu güçsüzleşir. Barış olmazsa Küçük Asya'da da karışıklıklar çıkabilir ve bu da yabancı devletlerin Türkiye'nin iç işlerine karışmasına yol açabilir.

Noradungiyân Efendi şu yolda karşılık verir; (bu karşılığı belgede olduğu gibi yazıyoruz):

"Noradungiyân bana, ana hatlarını çizdiğim siyasanın kendi görüşlerine tamamen uyduğunu söyledi ve şunları dedi: Fakat meslektaşlarımı (yani öbür nazırları) bu gibi modern fikirler kazanmak hususunda fazla ümidi yok. Nazırlar meclisinde, bu hususta muvaffak olamayacak, çünkü Türk kamuoyu ve hele Türk subaylar heyeti, bir kutsal Türk kenti olan, içinde birkaç eski padişah yatan Edirne'nin muhafazasında ısrar etmektedirler. Maalesef, orduya isteklerini kabul ettirmek için, hükümetin elinde hiçbir kudret yoktur. Kendisi, ilk önce Londra'da Edirne hakkında resmi bir Bulgar deklarasyonu yapılmasını kurcalayacak ("provoquer" edecek), sonra bunu yüksek subaylardan ve yüksek memurlardan teşekkül eden bir toplantıya sunacak; fakat bu toplantının da müstahkem mevkiin feda edilmesi aleyhinde bulunacağından korkuyor."

Bu konuşmayı anlattıktan sonra Vangenhaym Alman Başbakanı Betman-Holveg'e (yazı onadır) kendi düşüncelerini şöyle bildirir:

Öbür büyükelçilerin sözlerinden öyle anlıyorum ki bunlar Türkiye'nin bu işte dayanacağını sanıyorlar. Eğer bu böyle olursa Türkiye üzerinde hep birden bir baskı yapmamızı dün dö Girs ileri sürdü. Bence böyle bir şey Türkiye'ye karşı bir haksızlık olursa da hükümetlerin ödevi, inadı yüzünden genel barışı tehdit eden Türkiye'yi değil kendi asılarını (çıkarlarını) düşündürmektir. Üçlü Anlaşma büyükelçilerinin davranışlarından anlıyorum ki onlar Slav yenini sağlanmış bir duruma sokmak için elden geleni yapıyorlar. Bompar'la dö Girs'in Türkiye'nin Edirne işinde direnmesi bizi bir Avrupa savaşına götürür yolundaki sözlerinde şişirme vardır, çünkü hiçbir devlet Edirne için silaha sarılmaz; onların Asya'da karışıklıklar çıkacağı yolundaki tehditlerinin de Türkiye ve öbür büyük devletler üzerinde bir baskıda bulunmak düşüncesinden başka bir anlamı yoktur, çünkü bu gibi karışıklıklar ilgili devletlerce kurcalanmadıkça pek çıkmaz (1). Üçlü anlaşmanın siyasasına yön veren nokta savaşın Türkiye'ye uygun bir yola girmesi (en çok denizde) ve bağlaşıkların elde etmiş oldukları bütün başarıların şüpheli bir durum alması korkusudur. Bununla birlikte Türkiye'nin gerçekten dostu olanlar ona ancak elden geldiği kadar çabuk barış yapma öğüdünü verebilirler; çünkü Fransa ve Rusya'nın Balkan devletlerinin yenmesi işini ne kadar büyük bir ihtirasla tuttuklarını göze alırsak bunların Türkiye savaşta başarılar elde edecek olursa Küçük Asya'daki ulusları ayaklandıracaklarına güvenle inanabiliriz (2).

Bu belge, o sıradaki genel durumu ve büyük devletlerin durumunu aydınlattığı için uzunca yazılmıştır.

Bu belgedeki bazı düşünceler çocukçasıdır; Bulgar'la dost olmak için ahalsinin ancak bir azınlığı Bulgar olan Edirne'yi bırakmak gerektiği yolundaki söz gibi; böyle düşünülünce sıra ile Tekirdağ, Gelibolu, Silivri ve İstanbul'u da Bulgar'a bırakmak gerekebilirdi. Belgenin bu gibi saçma kısımları bir yana bırakılırsa ondan şunlar çıkar:

Almanya ve Avusturya Bulgar'ı kendilerine çekmek ve onu berkitmek (güçlendirmek) istiyorlar, ta ki genel Balkan siyasalarında onu kullanabilsinler; Osmanlı hükümetinin Edirne'yi kendi alıkoymak için ve bu şartla düşündüğü Osmanlı-Bulgar-Romanya anlaşma ve dostluğunu, Almanya, Osmanlı'ya Edirne'den vazgeçmenin bir karşılığı gibi sağlamak istemektedir. Almanya, Doğu ve Arap vilayetlerinde karışıklıklar çıkmasından korkmaktadır, çünkü böylelikle iş bir genel paylaşmaya kadar götürülecek olursa kendisi buna anık (hazır) değildir ve dilediği gibi bir pay sağlayabilmek için öbür devletlerden çok büyük güçlükler yenmek

kitap

ve Doğu Akdeniz'e asker yollamak için ölçsüz olarak daha büyük yüklere katlanmak zorundadır.

Bundan başka Edirne'yi Bulgar'a vermek demek, orasını ve dolaylarını artık herkesçe bir Rus payı sayılmaya başlayan İstanbul ve Boğazlar bölgesinden ayırmak yani Rus payını küçültmek demektir. Bu da Rus'a dost da olsalar birçok devlet için önemli bir kazanç sayılmakta idi.

Noradungiyani Efendi'nin sözleri ve konuşma tarzı şaşılacak biçimdedir ve bu gibi yerlerde öz Türklerden başkasını -çünkü öz Türk olmayanların en önemli işlerde onlarla düşünce ve duyguya tam birlik olmaları olanaksızdır- kullanmanın ne kadar yanlış olduğunu göstermektedir.

Avusturya büyükelçisi de Babiâli'ye gelip bu yolda bir başvurmada bulunur, ancak bunu çok hafifçe yapar ve sözü şuraya getirir: Türkiye'nin Edirne ve barış işinde vereceği karar askerî düşüncelere dayanılarak verilecektir. Bununla demek ister ki: Edirne'yi kurtarabileceğinize güveniyorsanız işi uzatın yoksa direnmeyin. Yine işbu 20 ilkkânunda (aralıkta) İngiliz büyükelçisi, Noradungiyani Efendi'yi görür (1). Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) demeçlerinin Londra'da iyi bir etki bırakmadığını söyler ve uysallık öğüdünde bulunur. Hariciye Nazırı ona, Çatalca'daki görüşmelerde, Bulgarların başta Edirne işinde uysal davranır gibi olduklarını ve onu almakta direnmeyecekmiş gibi bir san uyandırdıklarını, şimdi ise durumlarının değişmiş olduğunu söyler.

Edirne üzerinde anlaşılabilir görüşmelerin kesilmesi ve savaşın yeniden başlaması gerektiğini söylemez ve özel bir düşünce olarak işin Londra'daki büyükelçiler konferansında çözülenmesinin gerekeceğini ileri sürer. Bundan Lovter, Osmanlı hükümeti Edirne'yi bırakmak soravını (sorununun) doğrudan doğruya üzerine almak istemezse bunu Avrupa'nın baskısı altında yapmış görünmesi için Noradungiyani Efendi'ce özel olarak düşünülmuş bir kaçamak yolu arandığı anlamını çıkarır.

Noradungiyani Efendi'nin Fransız, Alman ve İngiliz büyükelçilerine yaptığı demeçler, bunlar da Edirne işinde Osmanlı hükümetince direnilmeyeceği veyahut da bu işte direnmek için hükümet üyeleri arasında birlik olmadığı inanını doğuracak özdedir: dolayısıyla bunları birkaç yoldan duyacak olan Bulgarlar, ille Edirne'yi isteriz demektedir, yüreklendirilmiş oluyorlardı.

Bu başvurular üzerine Noradungiyani Efendi'nin Osmanlı elçilerine yollamış olduğu genelgede yalnız Rus ve Fransız büyükelçilerinin sözü geçmektedir; bu da gösterir ki öbür büyükelçiler yumuşak bir dil kullandıkları için onların başvuruları yalnızca bir öğüt sayılmıştır ki doğrusu da odur. Genelgede şunlar denmektedir:

Rus ve Fransız büyükelçileri Paris'te Reşit ve Berlin'de Osman Nizami paşaların uysallıktan çok uzak (intransigent) demeçlerinden sızlandılar, bunun Londra konferansında da uysal olmayan bir durum alınması kaygısını uyandırdığını ve bunun ise görüşmelerin kesilmesi gibi büyük bir tehlike doğurabileceğini söylediler. Karşılık olarak dedim ki bizim bütün durumumuz savaş sona erdirmek istediğimizi göstermektedir; her türlü resmî görüşmelerden önce yapılmış olan konuşmaların önemini şişirmemelidir; biz de, Edirne'nin Bulgar'a bırakılmasının barışın ayrılmaz bir şartı olduğu yolunda Danef'in demecine önem vermedik. Eğer barış isterlerse bu iş üzerinde direnmemeleri için Bulgarlara öğütler verilmesini ileri sürün. (Bu son kısmı Noradungiyani Efendi, Bompar'a da söylemiş, o, bunu kesin olarak abartmış ve bu onun raporuna geçmiştir).

Puankare'nin iki demeci ve Osmanlı Asyası işlerini de kurcalaması

21 ilkkânunda (aralıkta) Puankare, Kamutay'da ve Âyan'da demeçte bulunur ve Balkan işlerinin bir tarihçesini yaparak Fransa'nın, kendisine göre biteviye barışçıl olmuş olan siyasasını anlatır ve buna hemen herkesi, Jores gibi gerçekten barışçıl olan sosyalist fırkası (partisi) başkanını bile, inandırır. Bu demeçlerin bazı önemli noktalarının metni veya özeti aşağıdadır (1):

Bütün söylediklerine rağmen Puankare'nin yansız olmadığını gösteren bir parça (1):

"Bağlaşıkların oruntakları (delegeleri) Balkan birliğinin sağlamlığının kendilerine verdiği gücü pek güzel anlamaktadırlar; onlar, ordularının bu kadar yürek ve dayanıklılık gösterdikleri savaş alanlarında, genç krallıklarının kazanmış oldukları tinsel (ruhsal) etkinin aralarında uygunsuz aytışmalarla (anlaşmazlıklarla) tehlikeye düşmesine yol açmamaya iyice karar vermişlerdir."

Puankare, hatıratında, böylece Balkanlılara bir öğüt vermek ve belki de örtülü bir darılmada bulunmak istediğini söyler.

Bundan sonra demecinde Puankare eğer Osmanlı ve Balkanlılar arasında doğrudan doğruya bir anlaşmaya varılamazsa Avrupa'nın işe karışacağını söyler.

Türkiye'ye en çok Asya'daki ülkesiyle uğraşır orayı geliştirmek öğüdünü verir ve şunları söyler:

"Uzun aylardan beri İstanbul'daki büyükelçimiz, büyük devletlerle anlaşmış olarak Lübnanlılardan yana bir yeğleme tasarısı ileri sürmektedir, ancak görüşmeler uzayıp gidiyor ve şimdiye kadar bir şey sonuçlanılmadı. Âyan'a ayrıca söylemem gerekmez ki, hele Lübnan ve Suriye'de bizim, geleneksel asılarımız vardır ve onlara saygı göstermek istiyoruz.

"Bu noktada İngiliz hükümetiyle aramızda bir anlaşamamazlık olduğunu sananlar olmuşsa da bu sanın sebpsiz olduğunu söylemekle bahtıyarım.

"İngiliz hükümeti bize çok dostçasına bildirdi ki bu bölgelerde hiçbir bakımdan bir işe atılmak için ne bir düşüncesi, ne bir tasarısı, ne de bir siyasal dileği yoktur. Biz de Asya'da Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü sürdürmek kararındayız; ancak oradaki geleneklerimizin hiçbirinden vazgeçmeyeceğiz, orada kazanmış olduğumuz dostlukların hiçbirini tepmeyeceğiz, oradaki asılarımızdan (çıkarlarımızdan) hiçbirine zarar dokundurtmayacağız."

Bu, o zamanın diliyle, Lübnan ve Suriye sorununu, yani Osmanlı Asyası'nın paylaşılması işini, ortaya atmanın

bir başlangıcı idi.

İngiltere'nin sözünün geçmesi şundan doğmuştu: Mısır'daki İngiliz Komiseri Lord Kiçner, Hicaz, Suriye ve Palestin (Filistin) Araplarıyla çok ilgili bulunmakta ve oraların birçok ileri gelenleriyle görüşmekte veya haberleşmekte idi ve İngiltere'nin oralara herhangi bir biçimde olursa olsun el uzatmak istediği sözü ortada dolaşmakta idi; bunun birkaç örneğini daha önce gördük, birkaçını da daha sonra göreceğiz; bunun üzerine Puankare Grey'e başvurmuş ve Grey, Pol Kambon'a yukarıda sözü geçen biçimde inanca (güvence) vermişti (1).

Yine o sıralarda İngiltere ile Almanya arasında bir yakınlaşma belirdiği sözü dolaşmıştı, bu iş üzerinde de Puankare İngiliz hükümetinden inanca (güvence) istemiş ve almıştı ve bunu söylevinde kullanmıştı.

S. J. Konferansı'nın 4'üncü toplantısı ve Osmanlı'ya karşı yeni Rus baskısı

Puankare'nin bu söylevlerde bulunduğu gün (21.12.1912) S. J. konferansının 4'üncü toplantısı yapılır.

İlk olarak Şkodra Komutanı'nın bırakışmayı dinlemeyip savaşa durduğu yolunda Sırp sızlanması üzerinde görüşülür; anlaşılır ki Karadağ hükümeti, Nâzım Paşa'nın bırakışmayı ve şartlarını bildiren şifre telini, içinde başka şeyler de olabilir düşüncesiyle kuşatılmış olan ve telsizi bulunmayan Şkodra Komutanı'na vermemiş. Bu şifre telin Londra'daki Karadağ oruntaklarınca (delegelerince) Çetine'ye yollanılmasına karar verilir (ötesi Karadağ hükümetinin kararına bağlı olacaktır).

Asıl barış işine geçilince Osmanlı oruntakları (delegeleri) şunları söyler:

Yunanlılarla da barış görüşmelerine girişebiliriz, ancak Çatalca'da bırakışma yapıldığı sırada barışın çabuk olacağını sanmıştık; bu yüzden, kurganlarımızı (mevzilerimize) yiyecek yollama hakkımız önce kararlaştırılmış iken Bulgarların direnmesi üzerine son anda bundan vazgeçtik; şimdi ise Yunan oruntaklarının (delegelerinin) da işe katılmasıyla barış görüşmelerinin uzayacağı anlaşılıyor, dolayısıyla biz de kurganlarımızı (mevzilerimizi) beslemek hakkını isteriz.

Bunun üzerine en çok Osmanlı ve Bulgar oruntakları (delegeleri) arasında çetin bir ayıtışma (tartışma) başlar, Çatalca görüşmelerinin tarihçesi yapılır... Sonda Bulgar oruntakları (delegeleri) ellerindeki yetki kâğıdının yalnız barış görüşmeleri için olduğundan yeniden bırakışma için görüşülecekse buna resmi olarak karışamayacaklarını söylerler.

İki kere toplantı kesilir ve her yan oruntakları (delegeleri) kendi aralarında konuşurlar.

İkinci kesintiden sonra Osmanlı oruntakları (delegeleri) ana sorunun yani Türk kurganlarına (mevzilerine) yiyecek yollanılmasa da Yunan oruntaklarıyla (delegeleriyle) görüşüp görüşmeme sorununun, hükümetçe çözülenmesini bekleyerek "ad referendum" (1) şartıyla barış görüşmelerine başlamayı ileri sürerler. Bundan ne anlaşıldığı üzerinde Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) İstanbul'dan yeni yönerge almaları için 23 İllkanun'da (aralıkta) toplanılmak üzere dağılır.

Rusya'nın neden bir an önce barış istediğini yukarıda gördük. Londra'da Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) aldıkları durum ise Osmanlı hükümetinin çabuk barış isteyen bir yenilmiş gibi düşünüp davranmadığını, bunun tersine olarak işi uzatmakla Rusya'nın korktuğu olayların gelişmesini beklediği duygusunu uyandırabilirdi. Bunu ve bu gibi gecikmelerden doğacak tehlikeleri önlemek ve belki de Adriyatik işinde Avusturya karşısında gerilemiş görüldükten sonra Edirne işinde bir başarı elde etmiş görünmek için 23 İllkanunda (aralıkta) İstanbul'daki Rus Büyükelçisi dö Girs, Noradungyan Efendi'yi görüp (1): Türkiye'nin Edirne'den vazgeçmek istememesi yüzünden yeniden savaş başlarsa Rusya'nın yansız kalamayacağını (2) söyler. Bunu Turhan Paşa'ya bildirirken Noradungyan Efendi, bu gibi sözlerin Balkanlı bağlaşıkları uysal olmamaya yöreklendireceğini yazmakta ve bu iş için Sazonof'u görmesini istemektedir.

Bu Rus başvurusu Fransa'da Türkiye'dekinden daha büyük bir yankı uyandırır ve Puankare bağlaşıklar Rusya'nın kendisiyle danışmadan sonu bir genel savaşa varabilecek olan bir başvuruda bulunmuş olmasına kızar ve bu yüzden İsvolski'ye sızlanır; o da dö Girs'e yollanmış olan yönergenin (kendisine de bu telin eşi gelmişti) Bompar'ın anladığı gibi olmadığını söyler ve işi şöyle düzeltir: Rus hükümeti dö Girs'ten Türkiye'nin şu yöne bakışını çekmesini istedi: Eğer Türkiye Şkodra, Edirne ve Yanya işleri (kurganlara yiyecek yollanılması işi olacak, çünkü S. J. konferansının 21.12.1912 tarihli toplantısı bu yüzden sonuçsuz kalmıştı) ve sınırın Edirne'nin güneyinden geçmesi işi üzerinde uysal olmamakta direnirse savaşın yeniden başlamasından sakınılamaz ve iş buraya varırsa bizim yansızlığımız inancalanılamayabilir (peut ne pas être assurée) çünkü savaş yine başlarsa Küçük Asya'da ve Rusya'ya bitişik yerlerde karmaşalar olabilir; bu da Rusya'yı çetin ölçemler (önlemler) almak zorunda bırakabilir (bundan sonra Rus kamuoyu ileri sürülmektedir). İsvolski "yansızlığımız inancalanılamayabilir" sözünü yansızlığımız Kürt ve başkalarının akınlarıyla bozulabilir" biçiminde anlatır ve yorar.

Buna karşı Puankare der ki: Bu anlamı daraltıcı yorma ile de yapılan başvurma bize önceden haber vermeden ve bizimle anlaşılması olmadan yapılamayacak kadar önemlidir (1).

Balkanlıların barış şartları:

S. J. konferansının 23.12.1912'deki 5'inci toplantısında (saat 16 1/4'te açılır ve 17'de kapanır) Osmanlı oruntakları (delegeleri) kuşatılmış kurganlara yiyecek yollama sorunu üzerinde direnmeden Yunan oruntaklarıyla (delegeleriyle) da görüşebileceklerini söylerler. Bunun üzerine Balkanlıların aşağıdaki barış şartları kendilerine bildirilir:

kitap

"1) Marmara Denizi üzerinde Tekirdağ'ın doğusunda bulunan bir noktadan Karadeniz üzerinde Midya'nın doğusunda bulunan Malatra Körfezi'ne giden bir çizginin batısında kalan bütün Osmanlı topraklarının, Gelibolu yarımadası ayrı (ayrı) bırakılması,

"Bu topraklar içinde sınırları ve siyasal durumu ileride saptanacak olan Arnavutluk da bulunmaktadır.

"2) Ege adalarının bırakılması,

"3) Türkiye Girit'in özgürlüğü düzenlenirken kendisine bırakılmış olan bütün haklardan vazgeçer."

Bu dilekler Bulgarların Marmara Denizi'ne ulaşmaları ve Tekirdağ'la Midya'nın da onlarda kalması demektir. Venizelos bunların yalnız toprakla ilgili dilekler olduğunu ve daha sonra öbür sorunlar üzerindeki dileklerin de bildirileceğini söyler.

Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) bu dilekleri hükümetlerine bildirip ondan yönerge (talimat) isteyebilmeleri için yeni toplantı 28 İlkanun'a (aralık) bırakılır.

Bu toplantıyı hükümetine bildirirken Reşit Paşa (1) Balkanlı oruntaklarla (delegelerle) yapılan konuşmalardan şunları anladığını tellemektedir:

Bulgarlar Edirne üzerinde direneceklerdir. Bu işte bir asısı (çıkartı) olmayan Sırp ve Karadağlılar bu yüzden sıkılmışa benziyorlar, ancak bu işte bir etkileri olmasını bekleyemeyiz - kesin ve değişmez bir önermede (öneride) bulunmamız gerekir - Eğer olası bir görüşme kesilmesinden sakınılmak isteniliyorsa karşı önermemizi (önerilerimizi) o biçimde sunmalıyız ki Bulgarlar bunu, üzerinde görüşülebilir bir önerme (öneri) saysınlar; Bulgarlar onu kabul ederlerse Yunan isteklerinin bazılarının bizce abanması belki daha az güçlükler doğurur. Danef diyor ki: Bulgar hükümeti bırakışma şartlarında her türlü değişikliği abıyor (içeriyor) ancak eğer Edirne komutanı hele bu yortu anlarında halkın sıkıntısını azaltmak için Bulgar komutanlığına başvurursa kendisine belki kolaylık gösterilebilir.

Reşit Paşa'nın telinin son kısmı, kendilerine kurganlara yiyecek yollama işi çözülenmeden de Yunan oruntaklarıyla (delegeleriyle) görüşebilecekleri yolunda verilmiş olan yönergede bu yiyecek işinin ayrıca konuşulmasının bildirilmiş olması dolayısıyla yazılmıştır.

Reşit Paşa'nın asıl düşüncesine, yani Bulgar'a hoş görünecek bir önermede (öneride) bulunulması ve böylelikle onunla anlaşılıp Yunan'a kafa tutabilecek bir duruma girilmesi işi üzerinde kendisi ayrıca bir ayrıntı yazmamaktadır; ana çekişme Edirne yani yalnız Bulgar'ı ilgilendiren bir konu üzerinde olduğundan Reşit Paşa'nın düşüncesinin nasıl gerçekleşebileceği pek görülememektedir.

Kral Ferdinand'ın Çar Nikola'ya başvurması:

Bulgaristan bu Tekirdağ-Midya çizgisinde epey direnecektir. Ferdinand'ın 6 Sonkanun (ocak) 1913'te Petersburg'a giden Bulgar Maliye Bakanı Todorof'la Çar 2'nci Nikola'ya yolladığı bir mektupta şunlar vardır (1):

Ferdinand önce yılbaşını kutlamakta, Çar ve Rus ulusunca Bulgar yenleri (başarıları) üzerine gösterilen iyi duygular dolayısıyla teşekkür etmekte, Rusya'ya karşı "sonrasız minnetini" bildirmekte, Romanya'nın Silistre üzerindeki dileklerinden sızlanmakta ve ona karşı Bulgaristan'ın korunulmasını istemekte ve sözü Türk-Bulgar sınırına getirerek şunları demektedir:

"Bulgaristan ister ki sınır Tekirdağ'dan Midya'ya gitsin. Bize öyle geliyor ki, Rus hükümetinin düşüncesi, eğer daha iyisi elde edilemezse, Bulgaristan'ın Saroz (körfezi) - Midya çizgisinde kalmasıdır. Bulgar dileklerinin doğruluğunu gösteren sebepleri Majestente sunmak isterim: Her şeyden önce doğru olmaz mı ki 40.000 yürekli Bulgar'ın kanıyla sulanmış olan bu toprak onu, adam gücünün de üstünde olan uğraşmalarla ele geçirmiş olanların malı kalsın. İkincisi Tekirdağ-Midya ve Saros-Midya çizgileri arasında kalan toprağı geri vermekle oranın Hıristiyan ahalisi Türk kıyıcının en korkunç tehlikelerine uğramak durumuna sokulur. Son olarak da, anlayışlı ve işler (mobile) Bulgar beğçisinin Tekirdağ'da bulunması belirmemiş bir gelecekte Boğazlar sorununu çözülemek için Rusya'ya bir dayanak olamaz mı?

"(Yenlerinin ürünü olan Tekirdağ'ı elden kaçırmak gibi büyük bir tasadan Büyük Rusya'ca korunulmak için her gün Allah'a yalvaran subay ve erlerim adına Majestente bu dileğimi sunuyorum)."

Daha yukarda görmüştük ki Danef, Berştold'a, Bulgarların Boğazlar'da Türklerden daha iyi bir bekçi olacaklarını söyleyerek orayı Avusturya ve genel olarak Akdeniz devletleri adına Rusya'ya karşı daha iyi bekleyeceklerini anlatmak istemişti. Şimdi de Bulgar kralı Bulgarların yine bu işi, ama bu sefer Rusya'dan yana ve Rusya'ca Boğazlar'ın ele geçirilmesini kolaylaştırmak için, çok iyi göreceğini yazmaktadır. Herkesi aldatabileceklerini ve oyuna getirebileceklerini sanan ve bunu başaracak kadar ustalık ve incelikleri olmayan Bulgarların sonda okkanın altına gitmiş olmalarına hiç şaşılmalıdır.

S. J. Konferansı dışında bazı görüşmeler

Yukarıda anlatılan 23.12.1912 tarihli toplantıda Osmanlı oruntakları (delegeleri) kendi hükümetlerinin hiçbir önermesini bildirmemişlerdi, ancak şurada burada söylenen sözlerden Osmanlı hükümetinin uysal olmayacağı öğrenildiği için yukarıda gördüğümüz sebepler dolayısıyla sabırsızlanan ve sinirlenen Rusya 24 ilkkânunda (aralık) bir kere daha Babiâli'ye başvurup ona gözdağı vermek ister ve böylece Balkanlıların dileklerine verilecek karşılığın uysal ve istenilen biçimde olmasını sağlayacağını umar.

Bu düşünce ile Sazonof Turhan Paşa'ya der ki (1):

Londra'daki Türk oruntakları (delegeleri) uysal değildirler. Edirne ve Makedonya'yı alıkoymak istiyorlar ve Makedonya'nın özgürlüğü üzerinde direniyorlar, bu olamaz ve bu gibi dilekler, işi ister istemez savaşın

yenilenmesine götürür. Eğer savaş yeniden başlarsa Türkiye'nin durumu daha zor olur, çünkü Bulgarlar daha çok şeyler isterler; eğer Bulgarlar püskürtülecek olursa Rusya'nın durumu güçleşir ve o Bulgarlara yardım etmek zorunda kalır.

Size Enos-Midya (Enez Midye) verilecektir ve Arnavutluk, Lübnan gibi sultanın egemenliği altında özgür olacaktır. Özgürlük için Rusya direnmiştir; Avusturya ise oranın bağımsızlığını istiyor.

Görüldüğü gibi Rusya Balkanlıların, bir pazarlık düşüncesiyle olacak, istemiş oldukları Tekirdağ-Midya sınırını Enos-Midya olarak düzeltmekte, ancak Türkiye yeniden yenilirse durumunun daha kötü olacağını, yok yenersen Rusya'nın Bulgaristan'a yardım edeceğini bildirmekle Osmanlı hükümetini korkutmaya ve ümitsizliğe düşürmeye çalışmaktadır.

Babîali bundan sonra dö Girs'in ilk başvurusu üzerine Turhan Paşa'ya çekilmiş olan telin karşılığını alır (1). Bunda büyükelçi şunları demektedir:

Sazonof'u gördüm; o bana Bulgaristan'a yardım etmek sözünü söylemedi (2) -çünkü bizim saldırıya geçemeyeceğimiz inanındadır- o dostçasına ve dinginlikle dedi ki: eğer uysal olmazsanız savaş yeniden başlar ve İstanbul tehlikeye düşer, bu olunca Rusya da sakını (gerekli) ölçmeleri (önlemleri) almak zorunda kalacaktır. Bunların ne olacağını sorunca dedi ki: "Alimallah (Mon Dieu) imparatorluğumuzun kapısı olan Boğaziçi ve berkitmeleri ve belki de Asya'da ödünler, çünkü işin aslına gidilirse Rusya'nın önceden bir şey almaya (se prémunir) herkesten çok hakkı vardır ve bunu yapmak zorundadır" ve şunları ekledi: Biz size pek çok dostluk kanıtı verdik, fakat siz bizi anlamadınız. Bizi dinlemiş olsaydınız İtalya ile anlaşmış ve Makedonya için bir şey yapmış olurdunuz ve bugün kaybetmiş olduğunuz vilayetleri tehlikeye düşürmüş olmazdınız. Bulgaristan hiçbir vakit 2-3 haftadan çok dayanamayacak olan Edirne'den vazgeçmez. Yanya'ya gelince mademki Arnavutluk özgür olacaktır, onun üzerinde direnmekte ne gibi asınız (çıkarcınız) olabilir. Bundan başka Edirne'den vazgeçme öğüdü size bütün büyük devletlerce verildi.

Sazonof'un bu sözleri bir iki yıldır Osmanlı'ya karşı kullandığı ikiyüzlü dilin yeni bir örneği olduğundan bunu geçiyoruz.

Sazonof'un 24 ilkkânında (aralıkta) Turhan Paşa'ya ikinci başvurusunu yaptığı gün, Jorj Lui bu işi Puankare'ye bildirmiş ve Girs'e de İstanbul'da buna benzer bir yolda konuşması için yönerge (talimat) verildiğini eklemişti (1).

Bunu öğrenince Puankare yeniden kızar ve Jorj Lui'ye şunları teller (2):

Sazonof'u çabuk görüp Rusya'nın önceden bizimle anlaşmadan takındığı yeni durumunun bütün ağırlığını anlatın. Onun bu girişiti (girişimi) Avrupa barışı için en tehlikeli bir biçimde Küçük Asya sorununu birdenbire ortaya çıkarabilir. Edirne'nin Bulgaristan'da ve Balkanlar'ın Balkan uluslarında kalması için yeni bir Avrupa aracılığı önermesinde (önerisinde) bulunmaya anıkım (hazırım).

Sazonof buna şu yolda karşılık verir (3):

Ben Türklere dedim ki eğer barışı olanaksız kılarlarsa bizim yansızlığımız artık inancalanamaz -Bunun bir tehdit olduğu açıktır. Amma elbette Fransız hükümetiyle anlaşmadan sözden işe geçmeyiz. Küçük Asya sorununu ortaya atmak istemiyoruz. Bir Avrupa aracılığı önermesi bu arada asılı (yararlı) olmaz. Büyük devletler İstanbul'da zaten işbirliği yapmaktadırlar.

İstanbul'da gizli Osmanlı-Bulgar görüşmeleri

Osmanlı-Balkanlılar görüşmelerine dönelim. S. J. Konferansı'nın 5'inci (23.12.1912) ve 6'ncı (28.12.1912) toplantıları arasında çok gizli tutulan bazı Osmanlı-Bulgar görüşmeleri olur. Bunlar İstanbul'a gelen Bulgaristan'ın eski Maliye Bakanı Kalçef ve bir iki Bulgar generali (belki Savof) ile yapılır.

Bunların İstanbul'a gelişi üzerinde bazı yabancı elçiliklerin yazılarında izler vardır.

Lovter'in bir telinde Kâmil Paşa Kalçef'i kabule onaştı (yanaştı) denilmektedir (1) Sofya'daki İngiliz Elçisi Baks-Ayronsay'da ise bu işin Balkanlıların arasını bozmak için bir Osmanlı dolanı olduğunu, Geşof'un Kalçef'in bir ödevle İstanbul'a yollandığını ne kendisinin ne de kralın bilmediğini söylemiş olduğunu, onunla dünürlüğü olan Başkomutan vekili Savof'un onu Çatalca'dan geçirmiş olabileceğini ve Kalçef'in hiçbir ödevle yollanılmadığı yolunda basında resmi bir bildiri çıktığını yazmaktadır (2).

Vangenhaym ise Kâmil Paşa ile 27 ilkkânında (aralıkta) yapmış olduğu bir görüşmeyi anlatırken (3): Kâmil Paşa'nın Bulgaristan'la gizli görüşmeler olduğunu kendisine söylediğini, ancak bunlar üzerinde ayrıntı vermediğini, Savof'un daha evvelki gece Çatalca'ya geri döndüğünü, Filibeli banker ve Ferdinand'la Danef'in inalı Kalçef'in henüz İstanbul'da bulunduğunu ve Kâmil Paşa'nın Bulgaristan'ın Rus başatından (baskısından) kurtulmak istediğini kendisine söylediğini yazmaktadır.

İşbu Osmanlı-Bulgar görüşmelerinin yankıları Hariciye'den Londra'daki Osmanlı oruntaklarına (delegelerine) verilen yönergelerde (talimatlar) de görülür. S. J. konferansının yukarıda dediğimiz gibi 28.12.1912'de yapılacak olan 6'ncı toplantısı için 25 ilkkânında (aralık) Londra'daki oruntaklara (delegelerine) tel ile gönderilen yönergenin başında: "öbür yandan, Bulgarlarla yapmaktaki olduğumuz görüşmeleri yakında kolaylaştırabilecek olan bazı ölçmeler (önlemler) aldığımızdan..." denilmektedir. Bundan sonra sözü geçen toplantıyı anlatırken yazacağımız önermeler (öneriler) bildirilmekte ve genel olarak bu toplantıda belirsiz konuşulmasının gerekeceği söylenilmektedir. Telin sonunda kurganlarımıza yiyecek yollama işinin karşındaki düşmanla görüşüleceği de eklenilmektedir.

Bu telin arkasından 26 ve 27 ilkkânında (aralık) Londra'daki oruntaklara iki tel daha gönderilir. Birincisinde

şunlar vardır:

Kral Ferdinand'ın özel bir ödevle sadrazama yolladığı eski Maliye Bakanı Kalçef'e göre Bulgar hükümeti, kendi kamuoyu bunu istediği için Makedonya'nın özgür bir vilayet olmasına eygin (yatkın) imiş. Barış için asıl güçlük Bulgarların çok istedikleri Edirne imiş; belki, orası berkitilmiş durumdan çıkarılırsa bize bırakılabilir; adalar işinde Bulgaristan bazı şartlar altında bize eygin (yatkın) imiş. Kalçef'in söylediklerini böylece topladıktan sonra Noradungiyen Efendi bunlara göre yeni Türk önermesinin (önerisinin) Londra konferansında çok güçlükle karşılaşmayacağını umduğunu söylemekte ve sonda Bulgarların Edirne'den vazgeçmeleri gerektiğinin Kalçef'e iyice anlatıldığı bildirilmektedir.

Bu telden anlaşılabilen şudur: Bulgarlar Makedonya'yı paylaşmaktansa onu bir bütün olarak özgür kılmayı (bu cildin başka yerlerinde bunu birkaç kere gördük) daha uygun bulmaktadırlar, çünkü orası paylaşılırsa Sırp'a ve Yunan'a gidecek kısımlar Bulgar için elden çıkmış sayılabilir; halbuki orası bir bütün olarak kalırsa Bulgarların söylediklerine göre orada çoğunluk Bulgar olduğu için günün birinde toptan Selanik, Manastır ve Üsküp'üyle birlikte Bulgar'a geçebilir; Bulgarlar Edirne'yi istemekte ve ona karşı Adalar işinde Osmanlı dileklerine yardım edebileceklerini anlatmaktadırlar; Noradungiyen Efendi'nin telinden ve sonraki olaylardan öyle anlaşılıyor ki Kalçef, Edirne'nin bazı şartlarla Osmanlı'da kalabileceğini ya kendisinin veya küçük bir takımın adına söylemiştir.

Noradungiyen Efendi'nin yukarda sözü geçen 27 İlkkanun (Aralık) tarihli telinde, her ne olursa olsun, Edirne'den vazgeçilmeyeceği ve orası düşse de barış yapılmayacağı ve gerekirse büyükelçiler konferansına başvurulabileceği bildirilmektedir.

1912 yılının son haftasında yapılmış olan bu gizli Osmanlı-Bulgar görüşmeleri ve bunların sonuçları üzerinde başka bir belge ve bilgi bulamadım; olaylar, bu görüşmelerden önemli bir sonuç çıkmadığını göstermiştir. Bu iş üzerinde bundan sonra andaç (anı) yazabilecek kimse kalmamış olsa gerektir ve bu yolda yeni bilgi belki Bulgar Hazinei Evrakı'nda çıkabilir. Bu belge eksikliği dolayısıyla, özel bir andıcımı (anımı) buraya koymayı uygun buldum: o sırada Paris'te okumakta idim ve Kâmil Paşa'nın oğlu Sait Paşa Paris'le İstanbul arasında gidip gelmekte idi, onun o vakit bana söylediğine göre Savof ve birkaç Bulgar ileri geleninin ayrıca Türklerle bir anlaşmaya varılabilip varılamayacağını incelemek için İstanbul'a gelmişler; görüşmelerde Edirne vilayetinin (o vakit bu vilayet Mesta Karasu'ya kadar uzanırdı) bizde kalmasına karşılık Selanik'le birlikte bütün Makedonya'nın antlaşma ile Bulgaristan'a bırakılması bu gelenlere önerilmiş; Savof ve Fiçel buna çok eygin (yatkın) olmuş, ancak kral ve hükümet, Edirne üzerinde direnmişler ve bir anlaşmaya varılamamıştır. İşbu denemeyi Bulgarların hem Manastır ve Üsküp'e kadar hemen bütün Makedonya'yı, hem de Enos-Midya çizginine kadar hemen bütün Trakya'yı almak için gösterdikleri açgözlülük dolayısıyla kâh kendi bağlaşıklarına karşı Osmanlı ile kâh da Osmanlı'ya karşı kendi bağlaşıklarıyla işbirliği yapmak istemelerinin bir sonucu saymalıdır. Yukarda gördüğümüz, birbirine baştan başa karşı olan, Danef ve Macarof'un demeçleri bu yoldaki düşüncelerin başka bir gösterisidir.

Osmanlı barış şartlarının bildirilmesinden önceki demeç ve başvurular

S. J. konferansında Osmanlı önermelerinin (önerilerinin) açıklanacakları 28/12/1912 tarihli toplantının öngününde bir yandan Osmanlı hükümeti Edirne'yi vermemekteki kararının kesin olduğunu göstermek için bazı demeçte bulunur, öbür yandan da bazı büyük devletler onu yumuşatmaya uğraşırlar. Kâmil Paşa ile görüşen Vangenhaym, hükümetine şunları bildirir: (1)

Birkaç gün önce dö Girs'in eğer Türkiye savaşı sürdürürse Rusya'nın yansız kalmayacağını Noradungiyen'a bildirdiğini Kâmil Paşa söyledi; o, bu tehdidi ciddiye almıyor ve bir Rus ultimatomuna vereceğim karşılığı bilirim diyor; ona göre Türkiye Edirne'den hiçbir zaman vazgeçemez, ancak orayı berkitilmemiş bir duruma koymaya onaşabilir (yanaşabilir), bu da elde edilemezse Türkiye savaşı sürdürecektir. Bundan sonra Vangenhaym Üçlü Anlaşma büyükelçileri arasında eğer Türkiye Edirne'den vazgeçmezse bir donanma gösterişini de kapsayan bir baskı yapılacağı sözü dolaşmaktadır, der. (Kalçef görüşmeleri Vangenhaym'ın bu telinde bulunmakta idi; bu kısmı daha yukarda gördük.)

Yine işbu 27 İlkkanunda (Aralıkta) Noradungiyen Efendi, Hüseyin Hilmi Paşa'ya çektiği bir telde Pallaviçi'nin, İtalya büyükelçisi bir yana bütün öbür büyükelçiler gibi Edirne üzerinde çok durmamamız öğüdünü verdiğini, Rusya'nın ise gözdağı vermeye uğraştığını, böyle bir durumda işi büyükelçiler konferansına götürsek dilevimizi (dileğimizi) kazanmakta güçlük çekeceğimizi bildirmekte ve Berştold'la görüşüp onu kazanmaya çalışmasını istemektedir.

28 İlkkanunda (Aralıkta), yani S. J. konferansı 6.ncı toplantısını yapacağı gün, Noradungiyen Efendi Osmanlı elçilerine yolladığı bir genelgede der ki:

Edirne'den vazgeçmeye anık (hazır) olduğumuz sözü dolaştırılıyor; bu yanlıştır; bu sorun üzerinde barış görüşmelerini kesmeyi bile göze alıyoruz (1).

Puankare ise Osmanlı hükümetini uysal kılmak için öğütler vermektedir, Rifat Paşa'ya der ki: (2)

Bağlaşıklarca kabul edilemeyecek önermelerde (önerilerde) bulunup görüşmelerin kesilmesine yol açmayın. Marmara kıyıları ve Arnavutluk (!) (3) sizde kalıyor; Rifat Paşa'ya göre Puankare, adalar işinde de baştan başa ümit kırıcıdır ve yalnız Çanakkale'ye yakın adaların berkitilmeyeceğini söylemiştir (yani bütün adalar Yunan'a verilecek demiştir); Puankare, Avrupa ülkelerinizin bir kısmını elden çıkarmaya onaşın (yanaşın) ve Asya ülkelerinizde yeğleme yaparak onları geliştirmeye çalışın, öğüdünü verir.

kitap

Bu sözler Puankare'den beklenen sözlerdi; ancak şaşılacak şey Rifat Paşa'nın kendi düşünceleridir, o telinin sonunda der ki:

"Bu sözlerde çok haksızlık varsa da doğruluk da vardır. Bu öğüdü dinlemeye ve yürütmeye yüreğimiz olacak mıdır? Asya'daki imparatorluğumuzun kurtulması için bunu yapacağımızı umarım. Size karşı söz söyleyecekler bulunacaktır; onlara şu denebilir: Bir ülkeyi bu kadar kötü bir biçimde koruduktan sonra bunu yapanların, ülkenin kalan kısmını kurtarmak isteyenlere engel olmaya hakları yoktur. "Ana tehlike Rusya'dadır, bağlaşıklarda değil."

O sırada "hükümet uysal olup Edirne'yi verecektir" propagandası dolaşmakta ve bu en çok iki yerden gelmektedir: İttihat ve Terakki ve ordu çevrelerinden (çevrelerinden) Rifat Paşa'nın bu sözlerini kimin için söylediği iyice anlaşılamiyorsa da "korumak" sözünü kullanmakla orduyu düşündüğü akla daha yakın gelmektedir.

Osmanlı hükümetinin barış şartları ve onların yankıları

28 İlkkanunda (aralıkta) S. J. konferansının 6'ncı toplantısı olur ve Osmanlı oruntakları (delegeleri) hükümetlerinin karşı önermesini (önerilerini) bildirirler, ana çizgileri aşağıdadır:

- 1) Edirne vilayeti şimdiye kadar olduğu gibi doğrudan doğruya Osmanlı yönetiminde kalacaktır.
- 2) Makedonya da, padişahın hükümranlığı altında özgür bir yönetim olacaktır; bu ülkenin başında, Selanik'te oturan bir prens bulunacaktır; onun Protestan dininden olması yeğlidir. Bu prensi bağlaşıklar yansız devletler prensleri arasında seçecekler ve onu padişah atayacaktır.
- 3) Arnavutluk padişahın egemenliği altında özgür bir vilayet olacaktır; bir genel kurulu olacaktır; onun idaresi beş yıl içinde bir Osmanlı şehzadesine verilecektir, bu süre bittikten sonra onun bu işyarlığı (görevi) yenilenebilir.
- 4) Girit büyük devletlere inamlanmış (geçici verilmiş) bulunduğundan onunla ilgili bütün sorunlar ancak büyük devletlerle Osmanlı devleti arasında çözülenebilir.
- 5) Ege adaları Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğundan başkasına verilemez.

Balkanlılar bu önermenin kabul edilemeyeceğini söylerler ve Danef bunun Osmanlı hükümetinin son sözü olup olmadığını sorar.

Osmanlılar, savaştan önce Balkanlıların yalnız yeğleme (öncelikle) istemiş olduklarını, büyük devletlerin de toprak değişikliği olmayacağını söylediklerini ileri sürerler. Buna karşılık olarak Macarof Balkanlıların, istedikleri yerleri ele geçirmiş olduklarını ve hiçbir savaştan sonra, ona başlamadan önce ileri sürülmüş olan dileklerle kalınmadığını söyler. Sırp oruntağı (delegesi) Novakoviç, Makedonya sözünün pek açık olmadığını ve sınırlarının belirtilmediğini söyler ve Osmanlı oruntakları (delegeleri) bunu soracaklarını bildirirler.

Osmanlı oruntakları (delegeleri), bu önermenin (önerinin) neresinin beğenilmediğini sorarlarsa da Balkanlılar ayrıca aytırmaya (tartırmaya) girmek istemezler. Sonda o gün başkanlık eden Reşit Paşa görüşmelerin özetini toplayarak şuna varır:

Balkanlıların önermesine (önerisine) Osmanlı oruntakları (delegeleri) bir karşı önerme ile karşılık verdiler, bunun üzerinde konuşan Balkanlı oruntaklar (delegeler) bunu yeter bulmadılar. Osmanlı oruntakları (delegeleri) bunu hükümetlerine bildirecekler ve gelecek toplantıda onun karşılığını bildireceklerdir. Bu toplantıda yapılmış olan Osmanlı önermesi (önerisi), Kalçef görüşmeleri üzerine düşünülmüş olan biçimdir; buna Londra'da kimsenin yanaşmaması Bulgar hükümetinin yukarıda da gördüğümüz gibi bu yola girmeye karar verememiş olduğunu gösterir.

Bu toplantıdan sonra az çok da Babıâli'nin gerekirse Edirne için yeniden savaşa girişeceğini bildiren genelgesine karşılık olarak yeniden büyük devletlerden uysallık öğütleri gelmeye başlar.

28.12.1912'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nikolson, Tefrik Paşa'ya şunları söyler (1):

Barış görüşmelerinin kesilmesinden çekinmelisiniz, mali sıkıntınız var, ordunuz devleti kurtaracak durumda değildir, savaş yeniden başlarsa Doğu Anadolu'da ve Suriye'de çıkabilecek olaylar Asya'da da varlığınıza tehlikeye düşürebilir; bu yüzden İstanbul'daki büyükelçiler Babıâli'ye başvuracaklardır.

Berlin'de Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı oradaki Osmanlı işgüderine (2) Edirne için doğrudan doğruya Bulgar'la anlaşılması öğüdünü verir ve Danef'in, Sırp ve Yunanlılarla arasının iyi olmadığını söyler.

S. J. konferansının 7'nci toplantısı 30 İlkkanun'da (aralıkta) olur; burada yapılan Osmanlı önermesi (önerisi) şu temele dayanmaktadır:

Balkanlıların istedikleri arasında birtakımı vardır ki aramızda doğrudan doğruya görüşülüp birbirimize ödünler vererek çözülenebilir; birtakımı da vardır ki -Arnavutluk'un sınırları ve siyasal durumu, Yeni-Pazar sancağı sorunu Girit'in ne olacağı gibi- büyük devletlerce onanması gerekir. Bütün Avrupa bir an önce barışın olmasını beklediği için Edirne vilayeti her ne olursa olsun, kesin olarak gerekirse Bulgaristan'la aramızda yapılacak bazı sınır düzeltmeleriyle, Osmanlı'da kalmak şartıyla bizden istenilen bütün yerlerin sınır ve siyasal durumlarını saptama işini büyük devletlere bırakıyoruz. Bu sorunların büyük devletlerce incelenmesi sırasında biz de burada antlaşmanın öbür noktalarını görüşebiliriz.

Osmanlı oruntakları (delegeleri) bu yolda şifre ile aldıkları yönergenin iyice açılmadığını söylemiş ve bu yüzden onu yazı ile vermemişlerdi. Bunu eksiklerini bütünleyip, yazı ile verebilmeleri için toplantı 1 Sonkanun (aralık) 1913'e bırakılır.

kitap

Reşit Paşa bu toplantıda olup bitenleri hükümete bildirirken (1) Balkanlıların yeni önermeyi (öneriyi) belirsiz bulduklarını, hemen her şeyin büyük devletlere bırakılması ile konferansın gereksiz kılındığını söylediklerini (bunu bir Karadağ oruntağı (delegesi) söylemişti) yazar ve kendi düşüncesi olarak Danef, Edirne işinin de büyük devletlere bırakılmasını imlemekle işbu devletlere ne aşama güvenilebileceğini göstermiş olduğunu ekler.

Bu toplantının Bulgarlarla Yunanlılarda birbirine karşı şüpheler uyandırdığını ve Yunanlıların acaba Bulgarlar mı gizlice böyle bir baş başa konuşma düşüncesini (Edirne vilayetinde sınır düzeltmeleri yapılması için) Türklere fısıldadılar kuşkusuna düştüklerini, Puankare yazar (2). Böyle bir kuşkunun doğmasına Danef'in Türk oruntaklarıyla (delegeleriyle) sık sık görüşürken bağlaşıklık oruntaklarla (delegelerle) toplantılar dışında hiç görüşmemek gibi bir tavır takınmasının da yardım ettiğini ekler.

Babıâli bu toplantı için yapılacak önermeyi oruntaklarına (öneriyi delegelerine) yolladığı gibi bunu bir genelge ile elçilerine de bildirmiş ve bunları, yanında buldukları hükümetlere bildirip, onların siyasal yardımlarını sağlamalarını istemişti.

Buna gelen karşılıklar hep yürek kırıcıdır.

Berlin, resmi karşılığın ancak Avusturya ve İtalya ile görüşüldükten sonra verilebileceğini, ancak özel olarak Balkanlılarla anlaşma öğüdü verildiğini, hiçbir büyük devletin bugünkü buhranı çözüleme işini ele almak istemediğini, ortada birbirine karşı çok ası (çıkır) bulunduğu ve genel bir savaştan korkulduğu için kimsenin böyle bir işe girişmek istemediği bildirilir (1).

Roma Büyükelçisi Nabi Bey, Bulgar Bakanlar Kurulu'nun savaşa yeniden başlamaya karar verdiğini ve Kral Ferdinand'ın Çatalca'ya gideceğini öğrendiğini bildirir (2).

Yine bugün (31.12.1912) Rifat Paşa Puankare'nin karşılığını teller; o, demiş ki: Bütün büyük devletler size Edirne'den vazgeçme öğüdünü vermekle birlikte - Fransız hükümeti ancak onlarla birlikte iş görmek ister ve görebilir. İstanbul'da yanlış olarak sanıyorlar ki yalnız üçlü anlaşma Bulgaristan'ı tutuyor; bugün de Paris'teki Avusturya büyükelçisi, bu iş için İstanbul'da öğütler verilmesi yolunda başvurdu, halbuki başta, Rusya Edirne'nin size bırakılmasını göze almakta idi. Puankare adalar üzerinde bir şey söylemez; Türkiye'nin anlaşamamazlıkların çözülenmesi işini büyük devletlere bırakma tasarınının kabulü için bütün savaştan devletlerin bunu istemeleri gerekir, der.

Turhan Paşa'nın karşılığı 2.1.1913 tarihlidir:

Sazonof'un bu yolda hiçbir şeye yanaşmak istemediğini ve şunları dediğini bildirmektedir:

Bütün Avrupa, Edirne'nin sizde kalamayacağı düşüncesindedir, şimdi Almanya da Bulgar'a kur yapıyor. Sizin haberiniz olmadan Rusya, Türkiye için çok şeyler yaptı, ancak Balkanlıların asılarına (çıkırlarına) karşı bir durum alamaz; para durumunuz dolayısıyla orduyu uzun zaman Çatalca'da tutamazsınız ve Edirne'nin düşmesi de hafta işidir; siz onu geri almak isterseniz bu silahla olabilir ve bilmem savaşın sonsuz uzamasına göz yummak Avrupa'nın ne kadar işine gelir. Girit zaten Yunan'ındır, öbür adalar da öyle olmalıdır. Böyle Osmanlı için ümit kırıcı bir hava içinde S. J. konferansı 1.1.1913 tarihli 8'inci toplantısını yapar. Osmanlı oruntakları (delegeleri) yukarıda ana çizgilerini gördüğümüz önermeyi (öneriyi) yazı ile yaparlar; bunda:

1) Özgür yönetimi bulunacak olan Arnavutluk'un siyasal örgesinin (bütünlüğünün) ve sınırlarının saptanması büyük devletlere bırakılarak Edirne vilayetinin (Mesta Karasu'nun) batısında bulunup Balkanlıların eline geçmiş olan yerlerden vazgeçilecektir.

2) Eğer gerektiği iki hükümetçe anlaşılırsa bir sınır düzeltmesi yapılması, Osmanlı ve Bulgar hükümetlerince kararlaştırılmak üzere, Edirne vilayeti (Mesta Karasu'ya kadardır) eskiden beri olduğu gibi Osmanlı hükümetinde kalacaktır.

3) Osmanlı hükümeti Ege adalarının hiçbirini bırakamaz, ancak gerekirse bu adalarla ilgili sorunlar büyük devletlerle birlikte incelenebilecektir.

4) Osmanlı hükümeti büyük devletlerin Girit üzerinde hep birlikte kararlaştıracakları bir çözülemeyi (çözümlemeyi) kabul etmeye eygindir (yatkındır).

5) Yukarıdaki dört madde birbirinden ayrılamaz bir bütündür.

Buna bağlaşıklar şu yolda karşılık verirler:

1) Bağlaşıklar Edirne vilayetinin batısındaki toprakların bırakılmasını senet sayarlar, şu kesin şartla ki bu bırakış bağlaşıkların eline düşmüş olan yerler gibi henüz onların eline düşmemiş yerleri de kapsasın (Yanya, Şkodra gibi).

Arnavutluk'un sınır ve siyasal durumu işine gelince bağlaşıklar daha önceki önermeleri (önerileri) üzerinde durmaktadırlar.

2) Edirne üzerindeki Osmanlı karşılığı kabul olunamaz:

Bu, biçim bakımından kabul edilemez, çünkü ayrıca anlaşmalar yapmak amacını güdüyor.

Bu, temel bakımından kabul edilemez, çünkü istenilen toprakları bırakmıyor.

3) Ege adaları ve Girit üzerindeki Osmanlı önermeleri (önerileri) de kabul edilemez. Bağlaşıklar önceki dileklerinde direnirler.

Bir sürü ayışmalardan (tartışmalardan) sonra 3.1.1913'te toplanılmak üzere dağılınır, birinci maddede Balkanlıların istedikleri değişiklik yapılır yani Mesta Karasu'nun batısında bulunan bütün yerlerin bırakılacağı

söylenilir.

2 Sonkanun'da (ocakta) Reşit Paşa, Danef'le görüşür ve konuştuklarını o gün Babıâli'ye teller, özeti aşağıdadır:

Danef Edirne üzerinde direnmektedir, dedi ki: Yarınki toplantıda sınır tasarınızı bildireceksiniz, eğer Edirne'yi bırakmıyorsanız görüşmeler kesilecektir; eğer bütün Edirne vilayeti üzerinde direnirseniz bana kesintiyi kolaylaştırmış olursunuz, eğer bazı yerleri bırakırsanız, bu kesinti dolayısıyla beni suçlu göstermek sizin için daha kolay olur: ama ne olursa olsun Edirne'siz kesinti olacaktır. Bir de büyük devletlerin aracılığını isteyerek Edirne işini onlara bırakmayı düşünmeniz olasılığı vardır; bizde büyük devletleri pek dinleme eygünlüğü (yatkinliği) yoktur; ancak altısı hep birden bir şey derlerse onlara uymak gerekir. Eğer böyle yaparsanız görüşmeleri keselim ve büyük devletlerin diyeceklerini bekleyelim.

Büyükelçiler Konferansı'nın adalar işi üzerindeki kararı (1):

2 Sonkanun'da (ocakta) büyükelçiler konferansı 4'üncü toplantısını yapar, görüşülen başlıca konu adalar sorunu olur. Daha önce Rusya'nın Boğazlara yakın 4 adanın (Lemnos, İmbros, Samotras ve Tenedos) Osmanlı'da kalmasını istediğini görmüştük; Rusya'nın bu durumu Yunanistan'ı gücendirmişti; bu toplantıda Rus Büyükelçisi Benkendorf durumunu değiştirir ve şu dört şartla bu adaların da Yunanistan'a katılmasına bir diyeceği olmayacağını bildirir:

1) ve 2) İşbu adalarda bulunan her türlü berkitmenin (silahlanmanın) yok edilmesi ve yenisinin yapılmaması.

3) Yunanistan'ın kiminle savaşırsa savaşsın, bu adaları askerlik bakımından kullanmamayı adançlaması (kabul etmesi).

4) Bu adaları almakla Yunanistan'ın elde edeceği herhangi bir hakkı başka bir devlete bırakmaması.

Alman büyükelçisi, hükümetinin adalarla ilgisinin az olduğunu söyler, ancak eğer bütün adalar Yunanistan'a bırakılacaksa topunun Boğazlar'a yakın 4 ada ile eş duruma sokulmasının kendisine doğru görüldüğünü söyler.

Bu işte Rusya'nın istediği kolay anlaşılacaktır: Boğazları umduğu gibi ele geçirdiği gün karşıdaki adaları berkitilmemiş (silahlanmamış) bir durumda bulmak; Almanya'nın istediği de öbür adaların Bağdat demiryolunun geçtiği yerlere yani İstanbul'dan İskenderun'a kadar olan kısım, karşı bir saldırıya yaramayacak bir durumda olması için berkitilmemesidir (silahlandırılmaması).

Sonda Grey ve Pol Kambon, hükümetlerinin kararlaştırılacak şartlar altında bütün adaların Yunanistan'a katılmasına karşın olmadıklarını, Alman, Avusturya ve İtalya büyükelçileri de işi hükümetlerine sunacaklarını bildirdiler.

Aşağı yukarı denilebilir ki işbu günde adaların Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır; yalnız bunun şartları kesin olarak saptanmamış ve İtalyanların elinde bulunan 12 ada üzerinde konuşulmamıştır; ancak üçlü anlaşma devletlerinin düşüncesi, bunların da Yunanlılara verilmesi yolundadır.

Osmanlı-Balkanlılar barış görüşmelerinin kesilmesi

3 Sonkânun (ocak) 1913'te S. J. Konferansı'nın 9'uncu toplantısı yapılır; Reşit Paşa sınır işindeki Osmanlı önermesini (önerisini) bildirir, buna göre sınır, Karadeniz'den eski sınır boyunca Arda suyuna kadar gidecek, ondan sonra işbu su boyunca onun Söğütlü çayı ile birleştiği ada noktasına, oradan da güneye doğru Gümülcine'yi Osmanlı'da bırakarak Boru gölüne (Ege yakınında) gidilecektir. Yani Edirne vilayetinin Kırcaali kazası ile Gümülcine sancağının batı yarısı Bulgar'a bırakılmaktadır.

Bundan başka Osmanlı hükümeti Girit üzerindeki haklarını büyük devletlere bırakmaktadır; şu şartla ki başka hiçbir ada kendisinden istenilmesin.

Toplantı bir süre kesilir ve Balkanlılar aralarında görüştüktan sonra şu yolda karşılıklıta bulunurlar:

Osmanlı oruntakları (delegeleri) savaşın sonuçlarını göz önünde tutmamaktadırlar; dolayısıyla Balkanlılar görüşmeleri kesmekte haklıdırlar. Ancak uysallıklarını bir kere daha göstermek için Osmanlı oruntaklarından (delegelerinden) 6.1.1913 toplantısında şunları kapsayan bir önermede (öneride) bulunmalarını isterler:

1) Babıâli'nin Girit üzerindeki haklarından vazgeçmesi,

2) Ege adalarının bırakılması,

3) Edirne vilayetine gelince işbu kenti bağlaşıklara bırakan bir sınırın gösterilmesi.

Bu yapılmazsa görüşmeler kesilmiş sayılacaktır.

Görüldüğü gibi Bulgarlar kendilerinin önce istedikleri Malatra-Midya veya büyük devletlerin öne sürdükleri Enos-Midya çizgisi üzerinde kesin olarak direnmemekte ve yalnız Edirne kentini istemektedirler.

Bu toplantı, görüşmelerin çok geçmeden kesilebileceğini ortaya koymuştu, bunun üzerine büyük devletlerce araya girmek ve gerekirse Osmanlı hükümeti üzerinde baskı yapmak düşüncesi gelişir.

Rusya'nın epeydir bu yolda baskı yapma ve gözdağı verme denemelerinde bulunduğunu gördük. Yukarıda iki yerde sözü geçen Vangenhaym'ın, Kâmil Paşa ile bir görüşmesini bildiren 27.12.1912 tarihli telinde de (1) Üçlü Anlaşma büyükelçiliklerinde deniz gösterisine kadar gidebilecek, bir baskı yapılması sözünün dolaştığı yazılı idi. 1913 yılbaşı gününde Kayser Vilhelm, Berlin'deki büyükelçilerle görüşürken, İngiliz Büyükelçisi Goşen'e çok yönel gösterir, aradaki ilişkilerin iyiliğinden çok hoşlandığını ve bunun bütün Avrupa için çok asılı (yararlı) bir şey olduğunu söyler; sözü Balkan işlerine getirip Türkler çok öngü (engel) gösteriyorlar, durumlarını değiştirmezlerse savaş yeniden başlayabilir ve bu olursa pek çok tehlike başgösterebilir; bu yüzden Balkan işlerinde en az ilgili iki devlet gibi İngiltere ile Almanya'ca, Osmanlı hükümetini, onu yenmiş

kitap

olan düşmanlarıyla olan görüşmelerinde daha usul kılmak düşüncesiyle onun üzerinde herhangi bir biçimde olursa olsun dostçasına ama ağırca bir baskıda bulunulması için Lihnovski'ye yönerge vermeyi üzerime aldım der ve (belki Noradungyan Efendi'nin bazı büyükelçilere ve hele Vangenhaym'a yumuşak demeçleri dolayısıyla) Osmanlı hükümetinin bu yolda küçük bir baskıyı belki de hoş göreceğini ekler.

Görüldüğü gibi Osmanlı'yı genel barış ve en çok Edirne işinde usul kılmak için onun üzerinde baskıda bulunmak düşüncesi havada dolaşmaktadır. Bu yüzden S. J. konferansının 3.1.1913 tarihli toplantısı üzerine bu yoldaki düşünce ve görüşmeler hemen gelişecektir; bu gelişme 4.1.1913'te toplanan büyükelçiler konferansında kendisini gösterir ve bir karar biçimini almaya doğru gider.

Toplantının başında (1) Grey, S. J. konferansının son toplantısında olan bitenleri anlatır ve büyükelçilere der ki: Savaşın yeniden başlamasının önüne geçmeyi eğer istiyorlarsa, İstanbul'da hep birden bir başvuruda bulunmalarının gerektiğini büyük devletlere (yani her büyükelçi kendi hükümetine) bildirip bildirmeyeceğimize karar vermeliyiz. Bundan sonra Grey düşüncelerini 6 maddede toplar ve bunlar iyi karşılanınca Pol Kambon bunlardan bir tasarı çıkarır, özeti aşağıdadır:

1) Türkler savaşın sonuçlarını ve eğer vuruşmalar yeniden başlarsa bundan çıkabilecek olayları gerektiği kadar göz önünde tutmuyorlar.

2) Bu son olay gerçekleşirse (vuruşmaların yeniden başlaması) büyük devletler İstanbul'un gelecekteki durumunu ve savaşın Küçük Asya'da gelişmelerini göze almak zorunda kalabilirler.

3) Büyük devletler, oradaki mali asıllarını (çıkarlarını) korumak için Türkiye'de işe (veya Türkiye işlerine) karışma zorunda kalacaklardır.

4) Eğer barış olursa, Türkiye İstanbul ve Küçük Asya'da -ki bugüne kadar imparatorluğun kendisi için bir arıklık (zayıflık) kaynağı olmayan tek parçasıdır- durumunu sağlamlaştırmak için maliyecilerden yardım görebilecek bir duruma girebilir.

5) Adaların bırakılması işine gelince; büyük devletler, bağlaşıklara bırakılacak stratejik önemli adaların Türkiye için bir tehlike olmayacak biçimde yansızlaştırılmış bir yönetim altında bulunması için etkilerini kullanacaklardır.

6) Verimseyecek gibi görünen Edirne kentine gelince, büyük devletler onun bağlaşıklara kesin olarak bırakılması şartlarının, cami ve evkafla ilgili Müslüman asıllarının (çıkarlarının) korunmasını da kapsamı için etkilerini kullanacaklardır.

Bu altı maddeden sonra tasarıda şu iki yön vardır:

"Büyükelçiler öyle düşünüyorlar ki hükümetleri, bu görüşlerinin kabulünü kolaylaştırmak için baskı gibi ölçemler (önlemler) almak zorunda kalabilirler. Bu ölçemler (önlemler) İstanbul'da uyrularını (uyruklarını) ve asıllarını (çıkarlarını) korumak için bir donanma gösterisi biçimini alabilir.

"Öğrenildiğine göre eğer görüşmeler bugün kesilecek olursa vuruşmaların önümüzdeki perşembe günü ayın 9'unda başlaması gerekecektir."

Grey'in Viyana'daki İngiliz büyükelçisine yazdığına göre büyükelçiler bu tasarı hükümetlerine bildirmeyi uygun bulurlar. Deniz gösterisi yaparak Türkiye üzerinde baskıda bulunmayı Fransız büyükelçisi ileri sürmüştür ve herkes buna eygin olmamıştır; Fransız ve Rus büyükelçileri bunu beğenmiş iken Alman büyükelçisi, hükümetinin böyle bir önlemi göze almanın erken olacağı düşüncesinde bulunacağını sandığını söylemiştir. Grey ise her şey anık (hazır) bulunsun diye Beşike'ye ikişer savaş gemisi göndermek düşüncesini ileri sürer (1).

Bu toplantı sırasında Sör Rişard Kravford (2), Grey'i görmek ister ve ona der ki: Edirne'den vazgeçilecek olursa İstanbul'da ayaklanma ve kargaşalık çıkmasından korkulmaktadır, ancak öğrendiğime göre Edirne kenti üzerinde bir uzlaşmaya varılabilir. Grey karşılıklı olarak: Türkler Edirne üzerinde bir uzlaşmaya yanaşmadıkça büyük devletlerden bu için sökülmesi için baskında başka bir şey umamazlar; ama "eğer Türkler barış görüşmelerindeki aytışmayı (tartışmayı) Edirne kenti için herhangi bir uzlaşma (compromise) konusu (metinde "terrain=zemin" denilmektedir) üzerine getirirlerse o vakit büyük devletler ortadaki güçlükleri yenmek için Bulgaristan üzerindeki etkilerini kullanabilirler" der.

Bu konuşmadan sonra Grey, büyükelçiler toplantısına geri gelir ve Kravford'la konuştuklarını orada anlatır ve sandığına göre bu sözleri orada iyi karşılanır.

Yukarıda görülen altı madde doğruyu eğriye katarak, adançla gözdağı vermeyi birbirine karıştırarak Osmanlı'yı Edirne ve adalardan vazgeçirtmek için onun üzerinde baskı yapmayı doğru ve haklı göstermek için bir denemedir.

Grey bu toplantıdan sonra Tefvik Paşa'yı görür ve Kravford'un düşüncesini ona anlatır. Grey'in o gün Lovter'e çektiği tele göre (1) onun bu anlatış biçimi yukarıdaki gibidir, ancak bunda Kravford'un adı yoktur ve sözün gelişinden düşünce Grey'in kendisinin sanılabilir.

Tefvik Paşa'nın bu konuşmayı hükümetine anlatışında ise başlıklar vardır; o özet olarak der ki (2):

Bugünkü büyükelçiler konferansının, barış görüşmeleri kesilecek olursa, ne gibi bir karara varabileceğini öğrenmek üzere Grey'i gördüm.

Grey dedi ki: Bu olasılık görüşüldü. Osmanlı'yı Edirne'den vazgeçirmek için İstanbul'a başvurmak ve gerekirse onun üzerinde baskı yapmak kararına varıldı; çünkü zaten gergin olan Avrupa durumunda karmaşalar olmaması için savaşın yeniden başlamasının önüne geçmek isteniliyor -Ben (Tefvik Paşa) böyle

kitap

bir şartın bizce kabul edilemeyeceği üzerinde direndim.- Sonda Grey bizimle Bulgaristan arasında Edirne'yi içine alan bir yansız bölge yapılmasını ileri sürdü: Bu bir oydamdır (görüşür), eğer Babıâli bunu beğenirse onun kabul edilmesi için büyükelçiler ve barış konferansı oruntakları (delegeleri) yanında çalışırım, dedi. Grey'in teliyle Tefvik Paşa'nın teli arasındaki başlıca başkalık şuradadır ki, Grey: Türklere Edirne üzerinde bir uzlaşma yoluna girin, dedim diyor; halbuki Tefvik Paşa: Onun belirtilmiş bir uzlaşma tasarısını kendiliğinden ortaya attığını söylüyor. Bizce Tefvik Paşa böyle bir şeyi kendiliğinden uydurmuş olamayacağı için, ilerdeki olayların da az çok göstereceği gibi, Grey, Tefvik Paşa ile konuşurken ona bu yolda açılmış ve sonra bu kadar ileri gitmiş yani Edirne'nin Bulgar'a geçmesini sağlamayan bir önermeyi (öneriyi) İngiltere'ye mal etmiş olmayı doğru bulamayıp söylediklerinin anlamını kısmaya uğraşmıştır.

Pol Kambon ise bu iş üzerinde kaynak göstermeden ne Grey'in ne de Tefvik Paşa'nın telinde bulunmayan ayrıntılar vermektedir, onun yazısına göre (2):

Tefvik Paşa Grey'e, Reşit Paşa'nın önermesinin (önerisinin) Türkiye'nin son sözü olmadığını ve hükümetinin üç sınır önerceğini, birincisinin 3.1.1913 S. J. konferansında ileri sürülen olduğunu, ikincisinin Balkanlılar için az daha kârlı bulunduğunu ve üçüncüsünün Dedeağaç'tan geçtiğini söylemiş, bunun üzerine Grey: "Bu son çizgi Edirne'yi kapsıyor mu" diye sormuş, Tefvik Paşa: "Hayır Edirne'yi bırakmayacağız" demiş. Bunun üzerine

Grey Edirne'nin bırakılması gerektiğini, bu olursa, Türkiye'nin büyük devletlerin iyi isteklerine güvenebileceğini, olmazsa Edirne'yi bırakmak için onların bir baskısını beklemesi gerekeceğini söylemiş. Babıâli'ce "Grey oydamı" (suggestion) veya "Grey önermesi" (önerisi) (proposition) adı verilen bu iş ayrıca bir görüşme konusu olacaktır.

Tefvik Paşa'nın bu yoldaki teli üzerine Noradungiyen Efendi Meclisi Vükelâ kararıyla ondan şunları sorar (2): Grey oydamı üzerinde bizi aydınlatın, yalnız Edirne kentinin yansızlığı mı düşünülüyor, yoksa oradan geçip Dedeağaç'a inen demiryolununki de mi? Yansızlık denilince yalnızca Bulgaristan'la Dedeağaç arasında eşyanın serbestçe gidip gelmesi, Edirne berkitmelerinin (mevzilerinin) yıkılması ve yeniden yapılmayacağını bizce adançlanması mı anlaşılmaktadır? Eğer bunun karşılığı evet ise biz de Grey'in oydamını (görüşünü) kabul edebiliriz; çünkü bizim isteğimiz Edirne ve Dedeağaç'ın ve aradaki demiryolunun bizde kalmasıdır; Bulgaristan'ın o yol ile tecimine (ticaretine) güçlükler çıkarmak düşüncesinde değiliz.

Buna Tefvik Paşa 6.1.1913'te karşılık verir, ana çizgileri şunlardır:

Grey oydamı (görüşü) Kravford'un bir düşüncesinden çıkmıştır; Kravford karşı düşünceleri bağdamak (bağdaştırmak) ve görüşmelerin kesilmesini önlemek için arada bir yansız bölge kurulmasını ileri sürmüştü; Grey bu bölgeye Edirne'yi de sokmak istemiştir. Dışişleri Bakanlık müsteşarı Nikolson'un anlatışına göre bu ana düşüncedir; berkitmelerin ortadan kaldırılması ve demiryolu işi ayrıntıdır ve daha sonra görüşülebilir.

Nikolson'a dedim ki: Biz bunu kabul edebiliriz şu şartla ki, yansız veya özgür bölge bizim egemenliğimizde olsun; o dedi ki: Bu yolda bir şey diyemem çünkü Kravford bunu yalnız tutumsal (ekonomik) bakımdan göze almıştı. -Konferans bugün toplanıyor, Nikolson'a göre onun ertelenmesi iyi etki yapmaz, dolayısıyla oruntaklarımız (delegelerimiz) oraya gidecekler ve sınır işinde bilinen görüşümüz üzerinde durmakla birlikte, gerekirse Edirne'yi de içine alabilecek bir özgür bölge kurulmasını bir uysallık örneği vermiş olmak için ileri süreceklerdir.- Nikolson dedi ki: Buna rağmen bağlaşıklar her türlü uzlaşmadan uzak durumlarında direnirler ve görüşmelerin kesilmesine yol açarlarsa bunun soravı (sorumluluğu) onlar üzerine yüklenir ve büyük devletler gereğini düşünürler.

Görüldüğü gibi Grey'in oydamı (görüşü) oldukça dumanlı kalmakta ve iyice anlaşılammaktadır: Osmanlı dileklerine eygin (yatkın) görünen Nikolson ise bu yön aydınlanıncaya kadar konferansın geciktirilmesini doğru bulmamış ve Osmanlı büyükelçisi ve oruntakları (delegeleri) da onun gibi düşünmüşlerdir.

Grey ise Lovter'in İstanbul'da Meclisi Vükelâ'da bu iş üzerine yapılmış olan görüşmeleri bildiren 6.1.1913 tarihli teline verdiği karşılıklı (7.1.1913), Tefvik Paşa'ya, yukarıda sözü geçen Lovter'e yolladığı 4.1.1913 tarihli telde yazılı olanlardan başka bir şey demediğini bildirir ve dolayısıyla işin kapsamını oldukça daraltır (1). Onun Lovter'e bu yolda tel çektiği günde ise (7.1.1913) Noradungiyen Efendi de Tefvik Paşa'ya şöyle bir tel çekmektedir: Grey'le Edirne işini çabuk çözülemek (çözümlemek) gerekir. Özgür bölgeyi kabul edebiliriz, şu şartla ki sınırları iyice belli olsun ve Edirne elimizde kalsın.

Görüldüğü gibi her iki yan işe oldukça başka bir kapsam vermektedir:

Bu işi biraz yana bırakıp 4.1.1913 tarihli büyükelçiler toplantısının uyandırdığı yankılara geçelim.

Londra'daki Alman büyükelçisi Prens Lihnovski bu toplantıyı Berlin'e bildirirken: Osmanlı'ya karşı donanma gösterisi düşüncesinin Pol Kambon'un olduğunu, Grey, sözünün gizli kalmasını isteyerek, bu işte istemeye istemeye ortaklık edeceğini (Ben de. W.) (1), çünkü savaşın bitmesini istediğini (İyi. W) söylemiş olduğunu ve kendisinin bu düşüncelere karşı bir bekleme durumu aldığını ve bunları "ad referendum" kabul ettiğini yazar. Bu teli Kayser'e bildirirken, Başbakan Betman-Holveg (2) özet olarak şu düşünceleri ekler:

Grey'in İstanbul'da birlikte yapılacak başvurma için öne sürdüğü 6 noktaya onaşabiliriz (uzlaşabiliriz) (Evet. W.): Fransız büyükelçisince ileri sürülen donanma gösterisi veyahut herhangi bir baskıyı şimdilik vakitsiz görüyorum; Fransız oydamını (görüşünü) yersiz bulmamın bir sebebi de Grey'in buna eygin (yatkın) olmamasıdır (Ben de. W.) ve efendimizin düşüncelerine uygun gelirse biz bu işte elden geldiği kadar İngiltere ile birlikte davranmalıyız (Evet. W.); Efendimiz izin verilerse Lihnovski'ye, Avusturya ve İtalya büyükelçileri de

kitap

bu yolda yönerge alırlarsa, yukarıda yazılı olduğu gibi dil kullanmasını bildireyim (Evet. W.) ve Viyana ve Roma hükümetlerinin de onaşmasını (uzlaşmasını) isteyeyim (Evet. W.).

İtalya ve Avusturya hükümetleri de bu işte Alman hükümeti gibi düşünceklerdir, San Guiliano siyasal başvurunun yeteceği ve donanma gösterisinin gerekmediği karşılığını verir. Berštold da böyle düşünür ve gerek Çirşki'ye söylendiğinde gerekse Berlin büyükelçisine yolladığı yönergede şunları der (3):

Bütün adaların bırakılamayacağı metinde yer bulmalıdır. Grey'in 2'nci maddesinde Türkiye Asyası'nı tehdit eden tehlikenin büyük devletlerden değil Balkanlılardan geldiği açıklanmalıdır (1) (preciser)- Donanma gösterisiyle baskıda bulunma işine gelince İstanbul bunun için uygun bir yer değildir, çünkü Boğazlardan geçmek için padişahın iradesini almak gerekir, onu aldıktan sonra ona dayanarak Türkiye'ye karşı baskı yapmak güç olur (Doğru. W.) (2), Beşike koyu veya İzmir daha uygundur. (Hiç etkisi olamaz. W.) (3). - Her türlü donanma gösterisine karşınım (4) (karşiyım) - Ancak hep birlikte yapılacak siyasal baskı asılı (yararlı) olur. - Bunun karşılığı olarak Romanya isteklerinden yana Sofya'da da bir baskı yapılması yolundaki isteğimiz yerine getirilebilir (?? Haberim yok. W) (5).

Büyükelçiler konferansının işbu 4.12.1913 tarihli toplantısında olan bitenler Puankare'nin canını sıkacak ve Pol Kambon'un bunu bildiren teline kızgın bir dille karşılık verecektir. Hoşlanmadığı işler 2'nci (İstanbul ve Küçük Asya'nın ilerisi), 3'üncü (Türkiye'deki mali asılar - çıkarlar) ve 4'üncü (Türkiye'ye maliyecilerce yardım edilmesi) maddelerdekilerdir. Puankare bu işler üzerinde daha büyük devletler arasında bir anlaşma olmadığını ve kendisine önce verilmiş olan yönergede bulunmayan konular ortaya atılınca çok çekingen davranmasının gerektiğini büyükelçisine bildirecektir (6).

Ona ve Fransız Bakanlar Kurulu'na göre (7): Türklere İstanbul konusunu ele alacağız demek İngiltere ile Rusya'nın karşı oldukları bir konuya dokunacağız demektir - Savaşın Küçük Asya'daki gelişmelerini göze alacağız demek, Türklere aldırış etmeyecekleri bir gözdağı vermek demektir, çünkü onlar pek güzel biliyorlar ki Küçük Asya konusuna dokununca büyük devletler hemen birbirlerinden ayrılırlar - Türklere barış olunca mali yardım adançlanmak herhangi bir incelemede bulunmadan önce Rus, Alman ve Fransız asıllarının (çıkarlarının) çarpışabileceği arsiulusal bir mali kurul kurmak yoluna gitmek demektir.

Bu işler üzerinde Puankare ile Pol Kambon arasında epey ayıtışma (tartışma) olacaktır; sonda büyükelçilerin kararı, yapılacak işler üzerinde bir karar olmayıp, onların her birince işin hükümetine sunulması için bir karar olduğu ve Puankare'nin kuşkulandığı maddelerle Türklere yalnızcana:

"Gözünüzü açın; eğer savaşa yeniden başlarsanız İstanbul ve belki de Küçük Asya sorunu ortaya atılmış olur. Büyük devletlerin öğütlerine karşı koyarak savaşı uzatırsanız, bundan böyle tek güç kaynağınız olacak olan imparatorluğunuzun bu kısmını işletmek ve değerlendirmek için Avrupa'nın mali yardımını umamazsınız" denilmek istenildiği ve hiçbir üstün altına girilmediği Puankare'ye anlatılınca o bu son biçime onaşır (1). 6 Sonkanun'da (ocakta) bir yandan S. J. konferansı (10'uncu toplantı) öbür yandan da büyükelçiler konferansı (6'ncı toplantı) toplanır.

Bugünün sabahı ara ile Danef ve o sırada Londra'da bulunan Romanya İçişleri Bakanı Takeyonesko, Grey'e başvururlar.

Danef (1), büyük devletlerin işe karışıp Türklere yola getirmek için İstanbul'da baskıda bulunmaları işi ile çok büyük bir merakla ilgili (very anxious) görünür; Grey der ki eğer bu öğle üstü toplantısında Türklere geçen haftaki durumlarında kalırlarsa görüşülecek bir şey kalmadı demektir, ama eğer Edirne kenti sorununu görüşme alanı içine sokarlarsa, bağlaşıklar bunun üzerinde konuşmaya girişmelidirler.

Danef der ki: Böyle bir şey olursa görüşmeleri kesmeyiz. Onun Avusturya'ca hâlâ bir deniz gösterisi yapılmasının önerilmediğine şaşmakta olduğu görülmektedir. Grey'in büyük devletlerin bu işte ne düşündüklerini pek söyleyemem, bazıları diyeceklerdir ki bu bir gösteriden üstün bir şey olmadığı için bir sonuç vermeyebilir - demesi üzerine Danef: Bu bir sonuç verir, çünkü Türklere bütün istedikleri yalnızcana görüşünü korumaktır der. (Yani Danef'e göre Türklere Edirne'den vazgeçmişlerdir ve bunu açığa vurmak için büyük devletlerin bir gösteride bulunmasını beklemektedirler.)

Görüldüğü gibi Bulgarlar Edirne işinde direnmekte iseler de işin sonucundan yani savaşın yeniden başlamasından az çok korkmaktadırlar, onlar da Osmanlı Hariciye Nazırı'nın bazı yabancı büyükelçilerle gevşekçene konuşmasından yüreklenmiş ve buna inanmışlardır. Danef, Avusturya'ya gerektiğinden çok güvenmektedir.

Bundan sonra Takeyonesko, Grey'i görür (2), dileği büyük devletlerin Edirne'nin Bulgarlara bırakılması için İstanbul'a başvururken Romanya'nın istediği sınır düzeltmesi için de Sofya'ya başvurmalarıdır. O, bunu Alman büyükelçisinden istemiştir ve Lihnovski, bu işi büyükelçiler konferansında açacaktır, Takeyonesko bunu Grey'e açmakla, dolayısıyla onun da yardımını istemektedir. O, Puankare'yi gördüğünde onu bu iki işin birbirine bağlanmasına eygin (uygun) bulmuş. Esasen Romanya ile Bulgaristan arasında bu yoldaki görüşmeler hiç ilerleyememiş. Grey bu gibi işlerin pek yavaş yürüdüğünü ve İstanbul'da gerçekten bir baskı yapmaya karar vermeden Sofya'ya bir şey diyemeyeceklerini söyler; Romen bakanı da: Sofya'da baskı yapılmasını, ancak İstanbul'da baskı yapılacak olursa diliyoruz, der.

6 sonkânunda (ocakta) toplanan S. J. ve büyükelçiler konferanslarına gelelim,

Birinci konferansta Reşit Paşa şu yoldaki bir demeci okur:

Bağlaşıklar diyorlar ki savaşın sonuçlarını gözümüzün önünde bulundurmuyoruz- Biz bu sözün tersine olarak

kitap

çok önemli yerler bıraktık ve iki noktadan başka bağlaşıkların bütün dileklerini yerine getirdik- Eğer Edirne'yi bırakmak istemiyorsak bunun başka sebeplerle birlikte İstanbul ve Boğazların güveni bakımından olanaksız olduğu için yapıyoruz- Edirne'yi Türkiye'de bırakacak olan herhangi bir sınır üzerinde konuşabiliriz- Girit üzerindeki bütün haklarımızdan vazgeçiyoruz, şu şartla ki bizden, başka bir Ege adasının bırakılması istenilmesin.

Bu koskocaman özverilerden sonra bağlaşıklar uzlaşma yoluna girmek istemeyerek görüşmeleri kesmeye kalkıştırlarsa bunun soravı (sorumluluğu) onlara yüklenir ve bu olursa bu güne kadar yapmış olduğumuz bütün özverileri yapılmamış sayarız.

Bağlaşıklık oruntakların (delegelerin) aralarında görüşebilmeleri için toplantı ertelenir ve ondan sonra yeniden toplanıldığında o gün başkanlık eden Sırp Novakoviç şunları söyler:

Osmanlı önermesi (önerisi) bağlaşıkların geçen toplantıda ileri sürdükleri dileklere uymadığından ve Osmanlıların ileri sürdükleri yeni temel üzerinde yapılacak görüşmeler bir anlaşmaya vardırabilecek bir özde olmadığı için bağlaşıklık oruntakları (delegeleri) kendilerini, konferans çalışmalarını ertelemek zorunda görmüşlerdir.

Bunu söyledikten sonra Başkan Novakoviç toplantının sona erdiğini bildirir ve yerinden kalkar. Osmanlı oruntakları (delegeleri) toplantının apansızın sona erdirilmiş olmasını protesto ederler ve protokolü imzalamazlar.

Böylelikle S. J. konferansının ilk evresi kapanmış olur.

OSMANLI-BALKANLILAR GÖRÜŞMELERİNİN KESİLMESİYLE BABİÂLİ BASKINI ARASINDA GEÇEN DİPLOMATİK OLAYLAR

Bu kapanışla İttihat ve Terakki'yi yeniden iş başına getiren Babîâlî baskını arasında geçen 17 gün içinde siyasal görüşmeler birkaç kol üzerinden yürür, başlıcaları şunlardır:

- a) Edirne işi ve bu yüzden Osmanlı üzerinde yapılmak istenilen baskı.
- b) Adalar işi.
- c) Osmanlı borçları ve büyük devletlerin Osmanlı ülkesindeki asıları (çıkarları).
- d) Romanya'nın Bulgaristan'dan istediği sınır düzeltmesi.
- e) Balkanlılar arasındaki karşıtlıklar.
- f) Arnavutluk'la ilgili işler.

Bunları sıra ve yerine göre kâh ayrı ayrı kâh birbirine bağlı olarak anlatacağız.

S. J. konferansının kapandığı sırada Balkanlılar arasındaki durum

Bu kapanış yerine getirilmemiş olan bir Bulgar (Edirne) ve bir Yunan (adalar) dileği dolayısıyla ama en çok birincisi yüzünden olmuştur. Bu işte Bulgar ve Yunan'ın durumları birbirinden az çok başkadır. Yunanistan istediği adaların hemen hepsini ele geçirmiştir. Bulgaristan ise istemekte olduğu Edirne'yi daha alamamıştır; orayı kuşatan orduda ise önemli Sırp birlikleri de vardır. Bulgaristan Sırbistan'ın yardımı olmadan, hem Edirne'yi düşürmeyi, hem de Çatalca'da Türk ordusuna karşı durup onun ilerlemesini önlemeyi pek umabilecek kadar güçlü değildir, dolayısıyla Sırp'a minnet etmek zorundadır. Sırbistan'ın ise o sırada tek uğraşacağı iş Arnavutluk işidir, orada ise askerlik bakımından işini bitirmiş gibidir, siyasal bakımdan ise işini doğrudan doğruya görmeyip, onun dileklerini Rusya ve Fransa, Avusturya'ya karşı korumaktadır ve o, büyük devletlerin verecekleri karara ister istemez boyun eğeceği için o yanda askerlik bakımından onun bir uğraşma zoru yoktur; dolayısıyla Bulgaristan üzerinde baskıda bulunabilecek bir durumdadır.

1912 sonlarında ve 1913 başlarında doğrudan doğruya hükümetle ilgili olmayan Sırp gazetelerinde

Bulgaristan'a karşı yazılar çıkar (1). Bunların özeti şunda toplanır:

Sırp hükümeti kazanılmış olan yerlerin nasıl paylaşılacağını gösteren anlaşmaları yayımlamamış ise de Sırp kanyıla elde edilmiş Manastır ve buna benzer birçok kent ve yerlerin savaş sonunda Bulgar'da kalacağı herkesçe bilinmektedir. Sırp ulusu bunu kabul edemez, çünkü bu anlaşmalar ondan gizlenmiştir. -Bulgarlar bu anlaşmalarla çıkarmayı üzerlerine aldıkları sayıda asker çıkaramamışlardır. Sırp'lar ise söz verdiklerinden daha çok asker çıkarmışlar, Bulgarlara ordu ve paraca yardım etmişler ve onlarınkinden çok önemli yerler kazanmışlardır; şimdi ise Bulgarlar hemen bütün Makedonya'yı kendileri için istiyor ve Sırp'lara: Arnavutluk'a gidin ve orada bir şey alamazsınız, eliniz boş kalır diyorlar- Böyle bir davranış karşısında bu iki ulus işbirliği yapamaz.

Sırp Dışişleri Bakanlığı genel kâtibi de İngiliz elçisine Bulgaristan'ın bazı özverilerde bulunmasının gerekeceğini söylemiştir. Belgrad'daki Bulgar elçisi ise bütün bu yazılara aldırış edilmemesi gerektiğini ve bunların ya Avusturya parasıyla veya hükümete karşı olanlarca onu güç bir duruma sokmak için yazıldığını söylemektedir.

İki bağlaşıklık arasındaki bu güvensizlik ve karşınlık havasını Sofya ve Belgrad'daki Fransız elçileri de hükümetlerine bildirmektedirler (1). Belgrad'dan yeni önermelerle (önerilerle) Sofya'ya geri gelmiş olan ve Sırbistan'ın, coşkun ve taşkın olmakla birlikte en ileri gelen adamlarından olan Sırp elçisi Spalaikoviç, Sırbistan'ın Adriyatik işi dolayısıyla büyük bir umkırıya (umut kırıklığına) uğradığını ve bu yüzden orada hem

kitap

Rusya'ya hem de Bulgaristan'a kızılmakta olduğunu söylemiştir. Spalaikoviç'e göre Bulgaristan, bağlaşma yapılırken Sırbistan'ı oyuna getirmiştir; o vakit sanılıyordu ki en güçlü Balkan devleti Bulgaristan'dır; halbuki olaylar bu devletin Sırbistan olduğunu göstermiştir; 350.000 asker çıkardık, bir askeri anlaşmalara göre Bulgarlarca Vardar ovasına gönderilmesi gereken 100.000 kişiyi istememekle kalmadık, hemen bütün Bulgar ordularının Trakya'da kullanılabilmesi için Köstendil yolu ile Struma ovasına iki tümen yolladık, daha sonra Edirne'ye iki tümen gönderdik, eğer yarın savaş yeniden başlarsa Çatalca'ya da asker yollayacağız- (savaş) programını baştan başa gerçekleştiren bir biz varız; Bulgaristan'a, Karadağ'a, Yunanistan'a yardım ediyoruz- Eğer Romanya ile Bulgaristan arasında bir anlaşmaya varılamazsa, bu işte de bağlaşığımızı destekleyeceğiz ve Romanya'ya karşı asker yollayacağız. Halbuki biz Arnavutluk üzerinde kazandığımız yerleri elde tutmak istediğimiz sırada Rusya bizi yardımsız bıraktı, Bulgaristan Peşte'ye (Berştold'la görüşmek üzere) Danef'i yolladı, o da dumanlı ve çekingen bazı dayanışma demeçlerinde bulundu ve öbür yandan da bize biteviye çok şey istememe öğütleri verdi ve bizi desteklemeyeceğini anlattı- Eğer olayların gelişimini önceden görebilmiş olsaydık başka türlü davranırdık; seferberliğin öngününde askeri anlaşmayı Bulgar'dan yana değiştirdiğimizde gizli antlaşmayı ve paylaşma tasasını da birden değiştirir idik ve Selanik'e çıkışı isterdik. Eğer bağlaşıklarımız bu kadar açgözlü olmasalardı bize ödün vermeleri gerektiğini kendiliklerinden düşünürlerdi, halbuki bazı Bulgarlar Üsküp ve Kumanova'yı da istiyorlar (üzerinde anlaşılamayıp Rus Çarı'nın hakemliğine bırakılan bölge).

Belgrad'daki Fransız elçisi de Bulgarlara karşın havayı anlatmakta, orada herkesin bu yoldaki düşüncelerini sıralarken aşağı yukarı Spalaikoviç'in sözlerini söylemektedir; onun yazdıkları arasında önemli olarak ayrıca şunlar da vardır:

Bu sırada Bulgar asıllarıyla (çıkarlarıyla) Sırp asılları (çıkarları) karşındır, bugün Balkanlılar arasında Türklerle savaşın yeniden başlamasında ancak Bulgaristan'ın asısı (çıkarı) vardır; çünkü Edirne işi yalnız Bulgarları ilgilendirir; öbür üç bağlaşığın işleri ise hep büyük devletlerin elindedir, dolayısıyla bundan böyle bağlaşıklarca katlanılacak olan özverilere yalnız Bulgarlar uğrunda katlanılacaktır. Bu yüzden Sırbistan elde edilmiş olan yerlerin paylaşılması için yapılmış olan ilk tasarının değiştirilmesini istiyor. Bu ülkede bundan başka Yunanistan'la bir sınır isteniliyor, çünkü eğer Bulgaristan, şimdiki tasarıya göre, Sırbistan'la Yunanistan arasına girerse ve eğer Avusturya etkisi yine Sofya'ya yerleşirse Sırbistan eskiden olduğu gibi yine bir Avusturya çemberi içinde kalmış olur. Ruslar yeni bir paylaşma için aracılık etmek istemişlerse de Bulgarlar bütün toprak işlerinin barıştan sonraya bırakılması gerektiğini söylemişlerdir. (Yani Bulgar ordularının da özgür kaldığı bir sırada görüşülmesini istemişlerdir); bu karşılık Sırp'ları en çok kızdıran şeydir; bu böyle olmakla birlikte Rus elçisi Hartvig bana Sırp'ların bu işi bu sırada kurcalamanın doğru olmayacağını anlattıklarını ve eğer savaş yeniden başlarsa bağlaşıklarına karşı gereken ödevlerini yapacaklarını söylemişler.

Yunanistan'la Bulgaristan arasındaki durum ise daha da gergindir; çünkü arada hiçbir paylaşma anlaşması yoktur, işin Üçlü Anlaşma devletlerinin hakemliğine bırakılacağı üzerinde yarım yamalak bir söz verme olmuştur, ama Bulgaristan Selanik'i Yunan'a bırakmayacağını kesin olarak herkese ve her yerde söylemektedir. Hem Bulgar'ın bu durumu, hem de onun Manastır'a kadar yayılarak aralarına girmesinden ürken Sırbistan ve Yunanistan çok geçmeden Bulgar'a karşı birleşmeye koyulacaktır.

Bulgaristan'la Romanya arasındaki durum ise ötekilerden de kötüdür. Romanya'nın Silistre kentinin kendisine verilmesi için direnip direnmediği pek açık anlaşılammakta ise de geniş bir sınır düzeltmesi istemekte ve eğer istekleri kabul olunursa yeniden başlayacak savaşta Osmanlı'ya karşı Bulgar'a yardım edebileceğini bile söylemektedir. Bulgaristan ise ona istediklerini vermeye pek eygin (yatkın) değildir ve eğer Osmanlı ile yeniden savaşırken Romanya ona saldırsa bile aldirmamak, onun alabileceği kadar yer almasına karşı koymamak ve Osmanlı ile işini bitirince Romanya'ya karşı dönmek düşüncesindedir (1). Bizce Bulgarlarca böyle bir durum düşünülürken, Romanya'nın Rus korkusuyla Bulgaristan'a karşı gerçekten savaşmayıp yalnızca gözlediği yerleri alacağı sanılması gerekir.

16/1/1913'te Cesr-Mustafapaşa'da Kral Ferdinand'ın başkanlığında yapılan bir Bulgar bakanlar ve generaller toplantısında Romanya'ya Kavarna'ya kadar 5-6 kilometrelik bir yerin (kent Bulgar'da kalacak) ve Silistre doğusunda (yine kent Bulgar'da kalmak, ama berkitmeleri (mevzileri) kaldırılmak üzere) pek küçük bir toprak düzeltmesine onaşılır (2). Romanya hükümeti ise bunu yeter bulmaz. Silistre'yi vermek zorunda kalmamak için Ferdinand'ın Rus Çarı'na yollamış olduğu mektubun sözü daha yukarıda geçti.

Görüldüğü gibi Bulgaristan 6 sonkânunda (ocak) Londra'daki barış görüşmelerini kestiği sırada Türklerin elinde bulunan Edirne'yi, Sırp'ların elinde bulunan Manastır, Pirlipe ve Üsküp'ü, Yunanlıların elinde bulunan Selanik'i, savaş da göze alarak, onlardan almak istemekte ve Romanya'ya önemli bir şey vermeye onaşmamaktadır (yanaşmamaktadır).

Bulgaristan, kendilerince çok önemli sayılan bir sürü yeri bu devletlerin elinden almak isterken bu işi işbu devletleri birbirine karşı kullanarak başarmak düşüncesindedir. Osmanlı'ya karşı önce yapılmış anlaşmalar dışında Sırp yardımını elde ettiği gibi, Yunan'a karşı Osmanlı yardımını aramıştır ve Romanya'ya karşı da yine Sırp yardımını ummaktadır.

Bu kadar açgözlülükle ve oldukça beceriksizlikle güdülmek istenilen bu kadar çapraşık bir siyasanın sonucu olarak işbu dört devletin hep birden Bulgaristan üzerine çullanmış olmasına ve onun ne Manastır'ı, ne

Üsküp'ü, ne Selanik'i, ne de Edirne'yi elde edemediği ve elde tutamadığı gibi Silistre'yi de Romanya'ya kaptırması olmasına şaşılmalıdır.

Edirne, adalar ve Osmanlı hükümetine karşı baskı yapılması işleri

6.1.1913'te toplanan Büyükelçiler Konferansı'nda (1) bazı büyükelçiler henüz yönerge almamış oldukları için sonuçlu bir görüşme olamaz; 7.1.1913 toplantısında (2) yeniden İstanbul'da yapılacak başvurma ve Edirne konusu üzerinde konuşulur ve önce sözü geçmiş olan 6 madde yerine Puankare'nin beğenmiş olduğu genel biçimde bir başvurmada bulunulmasının (daha yukarıda görülmüştü) ve Beşik'e savaşı gemileri gönderilmesinin hükümetlere tapşırılmasına (iletilmesine) karar verilir.

İtalyan büyükelçisi, Türkiye'den Edirne'yi bırakması istenilirken, bunu yaparsa kendisine Ege adalarından bazılarının sağlanılacağına söylenilmesini ileri sürer. Grey eğer "İstanbul başvurusu" işi üzerinde biteviye değişiklikler yapılmaya kalkılırsa bu işin hiç bitmeyeceğini söyler ve işbu İtalyan önermesi (önerisi) üzerinde, başvurma işinden ayrı olarak, adaların durumu dolayısıyla görüşülür.

Alman ve Avusturya büyükelçilerinin de destekledikleri bu İtalyan önermesinde (önerisinde) Boğaz'ın karşısında bulunan 4 adadan başka Midilli ve Sakız'ın hatta Kos ve Rodos'un Türklerde kalması istenilmektedir. Grey buna karşı durum alır; ona göre, yerlilerin pek büyük çoğunluğu Rum'dur, dolayısıyla orada Türk yönetimi yalnız zorla tutunabilir, bu ise biteviye ayaklanmalar doğurur ve yeniden bir sürü Girit sorunları ortaya çıkarılmış olur. Grey'in Viyana'daki İngiliz büyükelçisine bildirdiğine göre, İngiltere, adaların Türkiye veya Yunanistan'da kalması işiyle o kadar ilgili olmamalıdır, ancak o, Yunanlıların eline geçmiş olan bu yerlerde yeniden zorla Türk yönetiminin kurulmasına yardım etmemelidir ve o yolda oy vermemelidir.

Bu işte büyük devletlerin alacakları durum şu olacaktır:

Rusya'nın bu işi Boğazlar işine bağladığını ve ona göre düşündüğünü yukarıda görmüştük.

İngiltere ve Fransa, Rus dileğini kabul etmektedirler; ancak onun kapsamadığı adaların, İtalya'nın elinde bulunan 12 ada ile birlikte Yunan'da kalmasını istemektedirler; çünkü bunların birkaçı Osmanlı'ya geri gelirse yeniden bir büyük devletin (yani üçlü bağlaşma devletlerinden birinin) eline düşüp bir deniz üssü olarak kullanılabilir, halbuki bu devletlerden hiçbirinin Doğu Akdeniz'de bir üssü yoktur ve olmaması da İngiltere ve Fransa'ca çok istenilmektedir. Dolayısıyla işbu ayışmada (tartışmada) onların ana düşüncesi bu olacaktır. İtalya ise, Marki İmperiali'nin Grey'e söylediğine göre şöyle düşünmekte ve ona göre davranmaktadır: Eğer Fransa Suriye'yi ve Beyrut limanını ele geçirir (ki o sırada Fransız basını ora işlerini çok kurcalamaktadır, Puankare'nin de oralarla epey uğraştığını kendi demeçlerinde gördük) ve ben Rodos ve 12 adadan çıkmış bulunursam Doğu Akdeniz'de kötü bir durumda bulunurum (1). İtalya hükümeti bunu, Londra büyükelçisinin kendiliğinden söylemiş olduğunu ileri sürerek de San Giuliano'nun sözleri de oraya varmaktadır (2), onun da ileri sürdüğü düşüncelerin en önemli olan ikisi aşağıdadır:

a) Doğu Akdeniz'de denkliğin sürmesi için Asya'da güçlü ve bağımsız (bağımsız) bir Türkiye olmalıdır; Anadolu'ya bitişik olan bütün adalar Yunan eline geçerse bunlar Anadolu'da birdüziye kargaşalık çıkarmak için kullanılır; bu da Türkiye'nin dağılmasına yol açabilir; İtalya ise bunun elden geldiği kadar geciktirilmesini ister. (Bu söz Fransa, Beyrut'u alırsa ben de Rodos'u alıkoyabilirdim düşüncesini, açık söylememekle birlikte, kapsamaktadır.

b) İtalya'nın elindeki adalar, Uşi antlaşmasının Türklerce doğrulukla yürütülmesi için bir silahtır; bu sırada Türkler iyi davranıyorlar, dolayısıyla İtalya onlara geri vermeyi adançladığı adaları Yunan'a bırakamaz; öbür yönden de Trablus'ta Türkleri iyi davranmaya zorlayan bir silahı elimizden bırakamayız.

Az sonra Almanya da (3) Anadolu'nun güven ve baysallığı bakımından ve kendisinin Türkiye'deki büyük asıları (çıkartları) dolayısıyla başlıca adaların Türkiye'de kalmasını ve bu işin Büyükelçiler Konferansı'nda görüşülmeyip Türklerle bağlaşıklar arasında çözülenmesini isteyecektir.

Babiâli baskınına kadar adalar işi üzerinde bu yolda ayışmalar olur ve iş çözülenemez; ondan sonra olan bitenleri ilerde göreceğiz.

S. J. konferansı 6.1.1913'te kesildikten sonra Babiâli büyükelçilerine yolladığı 8 sonkânun (ocak) tarihli bir genelgede, Balkanlıların konferansın son toplantısında aldıkları durumdan sızlanmakta, bunların vakit kazanarak Edirne'yi açlıkla düşürüp bir olut (olup-bitti) yapmak istediklerini söylemekte ve sözü büyük devletlerin İstanbul'a yapacakları sanılan başvurmaya getirerek Edirne'yi ve adaları bizden bırakmayacak olan her önermenin (önerinin) abanacağını, buldukları yerin dışışleri bakanına bildirmeleri istenmektedir. Adaların yansızlığının yetmeyeceği de eklenilmektedir, çünkü 1864 tarihli Londra Antlaşması'yla (1) Korfu, Paksos ve dolaylarındaki adalar yansız kılınmış idiyse de Yunanistan sonradan bu yoldaki hükümleri hiçe saymıştır.

Büyükelçilerin bu tele yolladıkları karşılıklar hep ümit kırıcıdır.

Tevfik ve Reşit Paşa'lar (2) Grey'e, Edirne bırakılırsa Türkiye'de çok ağır bir durum ve belki de ayaklanmalar olacağını söylediklerinde Grey: Eğer vuruşmalar yeniden başladıktan sonra başarısızlıklara uğrarsanız durum daha da ağır olur der; ve bir gün sonraki Büyükelçiler Konferansı'nda Edirne'yi de içine alacak olan özgür bölge işini ortaya koyacağını ekler.

Bu toplantı üzerine İngiliz, Fransız ve Alman belgelerinde çıkan özetle Grey'in böyle bir demeci yoktur; belki özetlere geçmemiştir, belki de Grey o günlerde yaptığı gibi bundan önce Danef'le konuşmayı daha uygun bulmuştur.

kitap

Puankare de Grey gibi dil kullanır ve daha ileri giderek der ki: Savaşın yeniden başlaması Edirne'yi kurtarmamakla kalmaz, Osmanlı Asya'sını da tehlikeye düşürür. Küçük Asya'da kaynaşma vardır ve savaş bitmezse Rusya Doğu vilayetleri işlerine karışır -adaları geri alamazsınız, çünkü Yunan donanması sizi geçirmes; bu sözlerin özeti: Sizin ileriniz Asya'dadır ve barıştan sonra orada zengin ve güçlü olabilirsiniz (1). Puankare, iki gün önce Rifat Paşa'ya, Babıâli'nin kendisini Edirne'yi bırakmaya zorlayacak olan bir Avrupa başvurusunu hoş göreceğini söylemişti ve Noradungiyen Efendi böyle bir şey olmadığını Rifat Paşa'ya tellemişti (2).

Berşold da bunlara benzer demeçte bulunur ve sonda beklenilmeyen bir şey söyler, özet olarak der ki (3): Öğütlerimiz size yardım içindir, zira savaş yeniden başlar ve bağlaşıklar yenerlerse İstanbul'un durumu çok zor olur ve Anadolu'da bazı devletler asılar (çıkarlar) elde etmeye kalkışır. Bulgaristan Edirne'yi alamazsa Selanik'i isteyecek ve Yunanlılarla savaşması olasılığı ortaya çıkacaktır.

Bu düşünce Puankare'nin Pol Kambon'a çok gizli olarak yolladığı bir yönergenin 5. maddesinde de vardır, onda denilmektedir ki (4): "Her ne olursa olsun eğer Edirne Bulgaristan'a bırakılmazsa Romanya (yani Silistre) ve Selanik sorunlarının çözülmemesi bir duruma girmesi tehlikesi vardır (5).

Kolayca düşünüleceği gibi Sazonof da kesin olarak Bulgar'dan yanadır (6).

Romanya'dan gelen karşılık da şu yoldadır (1):

Edirne için Bulgaristan'a verilmiş olan bütün öğütler sonuçsuz kaldı -Üçlü Anlaşma, adaları Yunanistan'a vermek istiyor- Üçlü Bağlaşma en önemlilerini Türkiye'de bırakmak istiyor; daha bir sonuca varılmadı- Savaşın yeniden başlaması sizin için tehlikelidir, çünkü bağlaşıklar Çatalca'yı zorlayabilirler.

Berlin'den gelen karşılık şu yoldadır (2): Eğer kendinize güvenmiyorsanız savaşa yeniden başlamayın - onları berkitmemek şartıyla belki adalar sizde kalabilir- Size karşı bir donanma gösterisi düşünüldü ise de Almanya'nın kesin karşılığı (muahafeti) üzerine bundan vazgeçildi.

Bundan üç gün önce yeni dışişleri bakanı olmuş olan Almanya'nın Roma Büyükelçisi Yagov, Nabi Bey'e (3): Suriye ve Küçük Asya'da size karşı tehlikeli anıklıklar (hazırlıklar) var; bunları önlemek için Edirne'yi bırakmak (yani hemen barış yapmak) gerekir.

9 sonkânında (ocakta) Noradungiyen Efendi, Tefvik Paşa'ya çektiği bir telde İngiliz hükümetinin Osmanlı'ya karşı durumunu değiştirdiğini, bunun İngiliz dostu olan bugünkü hükümeti güç bir duruma soktuğunu bildirmekte ve eğer Edirne ve adalar işi uygun bir yolda çözülmezse Osmanlı oruntaklarının (delegelerinin) Londra'da kalmalarının gereksiz olacağını Grey'e söylenmesini istemektedir.

Genel işlerini bir süre için bırakıp yukarıda sözü geçen 6 ve 7/1/1913 tarihli büyükelçiler toplantısında adalar işi üzerindeki görüşmelerin yankılarını anlatalım. Noradungiyen Efendi'nin 8/1/1913 tarihli genelgesinin adalarla ilgili kısmı ve Rifat Paşa'nın başvurusu üzerine Puankare'nin genel karşılığı ve Anadolu'da kaynaşma olduğunu söylemesi az önce görülmüştü. Rifat Paşa'nın Puankare ile bu konuşmasını bildiren 10/1/1913 tarihli teline Noradungiyen Efendi yine bu günde karşılık verir ve şunları der: Küçük Asya'da kaynaşma (agitation) yoktur-Fransa'nın konferansta bütün adaların Yunan'a verilmesini önermesi bizde acı bir etki yaptı.

Rifat Paşa buna 12/1/1913'te karşılık verir ve bu iş üzerinde Puankare ile görüşmesini şöyle anlatır:

Puankare: Londra'daki Fransız büyükelçisine adaların Yunan'a bırakılmasını istemek ödevini vermedim (1); ancak büyük devletler, bu adalar keskinin saptanılması işinin kendilerine bırakılmasında birliktirler.

Rifat Paşa: Bunu yapamayız.

Puankare: Eğer adalar şimdi Yunanistan'a katılmazsa büyük devletlerin (bir veya birkaç) egemenliği altına geçerler (2). Sanmam ki bunu daha uygun bulasınız.

Rifat P.: Biz adaları kendimiz için alıkoymak istiyoruz. Yunanistan'ı kazandırmakta bir asımız (yararımız) yoktur.

Rifat Paşa yine bu telinde İtalyan büyükelçisinin kendisine şunları dediğini bildirir: Biz ve bağlaşıklarımız adaların Anadolu'nun bir parçası olduğu inanındayız, dolayısıyla onların Yunan'a bırakılmasını doğru bulmuyoruz.

Rifat Paşa 15/1/1913'te Babıâli'ye çektiği bir telde adalar Yunan'a verilirse kaçakçılığın artacağını, gümrük ve reji gelirlerinin azalacağını ve bundan Fransız sermayesinin zarar göreceğini (1), Fransız Dışişleri Bakanlığı'na söylediğini bildirmektedir.

Büyükelçilerin yukarıda sözü geçen 6 ve 7/1/1913 tarihli toplantılarında Almanya'nın bu adalar işinde Osmanlı'ya eygünlük (yakınlık) göstermiş olmasından dolayı teşekkür edilmesini Noradungiyen Efendi 10/1/1913'te Berlin büyükelçiliğine teler.

Osmanlı Hariciye Nazırı 11/1/1913'te Tefvik Paşa'ya çekmiş olduğu bir telde şunları bildirir:

İngiliz büyükelçisi bize Grey'in bir telini bildirdi; onda:

Avrupa, adaların yansızlığını adaçlaması şartıyla bunları Yunanistan'a bırakın; böylelikle sizin Asya kıyılarınız her türlü Yunan saldırısından korunulmuş olur. Böyle yapılmazsa (yani adalar Osmanlı ile ilgili kalırsa) oraların yönetimi Girit ve Sisam'ınki gibi sonsuz bir kaygı ve güçlükler kaynağı olur, denilmektedir. Noradungiyen Efendi Lovter'e şu yolda karşılık vermiş:

Adalar bizde olmadıkça kaçakçılığı önlemek elden gelmez ve Yunanistan'la biteviye karmaşmalar olur. Bu İngiliz başvurusu öncelilere karşıdır, çünkü şimdiye kadar İngiltere, adalar Türk kalmalıdır diyordu.

Nabi Bey'in Roma'dan 14/1/1913'te çektiği bir tele göre İtalyan Stefani ajansı şu yolda bir bildiri yayımlamış: Üçlü bağlaşma bir kısım adaların Osmanlı'da kalmasını istiyor-İtalya, elindeki adaları ona geri verecektir, çünkü Osmanlı hükümeti Trablusgarp'ta doğru davranmaktadır; böyle olmazsa İtalya'nın oradaki işi güçleşir-İtalya, Osmanlı ile iyi ilişkiler istemektedir, çünkü işbu ülkede korunması ve arttırılması istenilen birçok asıları (çıkarları) vardır.

Böylelikle Babıâli baskını öngönünde büyük devletlerin adalar işindeki durumları görülmüş olur; özeti şuna varmaktadır: Fransa ve İngiltere bunların hemen topunun (Boğazlara yakın olanları, Rusya buna eygin (yatkın) olduğu için, Osmanlı'da kalmak üzere) Yunan'a geçmesini, Almanya ve İtalya ise Anadolu'ya en yakın olan başlıca adaların Osmanlı'da kalmasını istemektedir. Daha sonra işbu adaların keskili (taksimi) saptanırken Almanya da öbür yana geçecektir; ancak o sırada, Edirne işi dolayısıyla İstanbul'da ve yurttan büyük kaygı ve coşkunluk varken Almanya'nın bu adalar işinde Osmanlı'ya eygin (yatkın) durumu birçoklarıncaya genel işlerde yüreklendirici ve kıskırtıcı sayılacak ve Almanya'dan yana büyük propagandalar yapılmasına yol açacaktır.

Genel barış konusuna dönelim:

Sonkânun'un (ocak) 9'u ile 14'ü arasında Grey ve Nikolson'un Osmanlı ve Bulgar oruntaklarıyla (delegeleriyle) aralarını buluruz diye bir sürü konuşmaları olur (1).

Bu konuşmalarda Danef, Edirne'yi de içine alan yansız veya özgür bir bölge kabul etmez ve biteviye büyük devletlerin Osmanlı'ya karşı donanma gösterisi gibi önemli bir baskıda bulunmalarını ister ve bu olursa Osmanlı hükümetinin baş eğeceğini direnerek ileri sürer. O, bırakışmanın bozulması gününde veya yeniden vuruşmaların başlaması için geçecek günlerde, büyük devletler İstanbul'da baskı yaparlarsa daha kolay bir sonuç alınabileceği düşüncesindedir. Osmanlı oruntakları (delegeleri) ise Edirne'den vazgeçemeyeceklerini, İstanbul'un güveninin ona bağlı olduğunu, bunu yaparlarsa ülkede ayaklanmalar olacağını Grey ve Nikolson'a söylemektedirler.

Bu görüşmelerdeki kendi durumunu Grey Berlin'deki Büyükelçi Goşen'e çektiği bir telde şöyle toplamıştır (1): "Türlere dedim ki: Büyük devletler Edirne'yi size sağlamak için işe karışamayacaklardır. Danef'e dedim ki Türlere boyun eğdirmek için büyük devletlerin bir donanma gösterisinde bulunmalarını beklememelisiniz. Bu dediklerim, başka türlü aralarında anlaşamazlarsa, Osmanlı ve Bulgarları Edirne için savaşmakta özgür bırakmaya varır."

Büyük devletlerin davranışlarına dönelim: Rusya ve Fransa'nın ille donanma gösterisi olmasında direndiklerini gördük, Rusya bunu biraz da bir iç siyasa ve onur işi yapmaktadır; Avusturya'ya karşı Sırp'ı gerektiği kadar tutup ona Adriyatik'te bir liman elde ettiremedikten sonra bu siyasal yenilgisini örtmek için Edirne'yi Bulgar'a kendi zoru ile sağlamış görmeye oldukça önem vermektedir (2). Almanya başta, üçlü bağlaşma devletleri ise, bu gösterinin yapılmasını istememektedirler ve yukarıda da gördüğümüz gibi bunun saçmalığını anlatmaktadırlar; sonra bu işten vazgeçilecek ve Beşike limanına birkaç savaş gemisi yollamaktan ileri gitmemeye karar verilecektir.

Almanya'nın bu durumu adalar işindeki durumu gibi Türlere karşı bir dostluk eseri olduğu ve dolayısıyla onun ve bağlaşıklarının Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesine karşı oldukları yolunda propaganda yapılmasına yol açmıştır. Bu propagandalar Türkiye'de Edirne'yi vermeyip yeniden savaşı göze almak isteyenlerce yapılmakta ve işbu Alman durumu bir koz gibi kullanılmaktadır; ancak yukarıda da gördüğümüz gibi Almanya ve bağlaşıkları Babıâli'ye Edirne'yi bırakması öğüdünü vermektedirler ve o yolda öbür üç devletle birlikte resmi nota da vereceklerdir. O andaki Almanya ve Osmanlı durumu 93 (1877-78) seferinden önceki anlarda İngiltere ile Osmanlı'nın durumuna benzetilebilir. İngiliz Başoruntağı (Başdelegesi) Lord Salzböri Babıâli'ye, öbür büyük devletler ve İngiltere'ce resmen kabul edilmiş olan ve Rusya'ca her ne olursa olsun yerine getirilmesi istenilen dileklere karşı konulmaması ve buna göre gereken yeğlemenin (tercihin) yapılması öğüdünü verirken, nasıl ve nereden geldiği pek açık anlaşılamayan, ama bir ucu ta Başbakan Lord Bikonsfild'e kadar dayanan bir propaganda, Türleri Rusya'ya korkusuz kafa tutmaya kıskırtıyordu.

Almanya ve Avusturya bir yandan Osmanlı'ya karşı donanma gösterisi yapılmasına karşı bulunurken, öbür yandan da Edirne'nin bırakılması için İstanbul'a başvurulduğu sırada Romanya dileklerini yerine getirmesi için Sofya'da da büyük devletlerce hep birlikte başvurulmasını istemektedirler (1); böylelikle onların İstanbul'da Rus ve Fransız dileklerine yardımlarının bir türlü karşılığı olarak, Rusya ve Fransa da, Sofya'da Almanya ve Avusturya'nın bağlaştığı Romanya'nın isteklerine yardım etmiş olacaklardı.

Ancak Büyükelçiler Konferansı'nın 13.1.1913 tarihli toplantısında (1) Rus büyükelçisi Rusya'nın, Romanya ve Bulgaristan'ca gösterilen istek üzerine, aracılığa giriştiğini söyleyerek Sofya'da yapılacak başvurmayı geciktirir ve bu ikinci aracılık bitmeden, daha doğrusu o işte önemli bir adım atılmadan, İstanbul'daki başvurma yapılı ve dolayısıyla Sofya'da yapılması düşünülen başvurma yapılmaz.

Yukarıda gördüklerimizden anlaşılacak şudur ki Babıâli'ye Edirne ve adalar işleri dolayısıyla büyük devletlerce yapılacak olan başvurma daha çok hep birlikte verilmiş bir öğüde benzeyecek ve o bir donanma gösterisiyle berkitilmeyecektir. Ancak Rusya yukarıda gördüğümüz sebepler dolayısıyla bunu yeter bulmadığı için o, gözdağı verme düşüncesiyle ayrıca ve kendi başına başvurmalarda bulunacaktır. Şöyle ki Rusya, büyük devletler notasının Babıâli'ye verileceği sırada Londra'daki büyükelçisi yolu ile Osmanlı ve İngiliz hükümetlerine başvurup Edirne işinin çözülmesi üzerinde etkide bulunmak ister.

kitap

İşbu günde Bekendorf, Reşit Paşa'yı görüp (2) ona Sazonof'un bir telini okur; bu telde:

Bulgar dileklerini kabul etmenin Osmanlı hükümeti için asılı (yararlı) olacağı ve bu yapılırsa Rusya'nın Türkiye'ye karşı dostça bir siyasa güdeceği ve eğer savaş yeniden başlar ve Bulgaristan yenilecek olursa Rusya'nın ona yardım edeceği bildirilmektedir.

Büyük devletler notasının Babıâli'ye verilmesinden bir gün önce (6.1.1913) Grey'i görmüş olan Bekendorf (3) Sazonof'tan almış olduğu yönergeye dayanarak Rusya, Fransa ve İngiltere'nin hep birlikte İstanbul'da bir başvurmada bulunup Babıâli üzerinde ayrıca da bir baskı yaparak dayanışmalarını belli etmelerini ister. Grey, böyle bir işe girişmekle altı büyük devlet arasında birlik olmadığı gösterilmiş ve dolayısıyla Türkler kafa tutmakta yüreklendirilmiş olurlar, der ve bu önermeye (öneriye) karşı olur. Fransa da İngiltere gibi düşünmektedir.

Yeniden savaş başlayacak olursa Rusya'nın uslu durmayıp İstanbul veya Doğu Anadolu'da Türkiye'ye karşı davranacağı sanı oldukça yapılmıştır ve bu olursa Avusturya'nın da Sırbistan'la işini kendi başına ve gerekirse zorla görmeye kalkışmasından korkulmalıdır (1).

Alman İmparatoru da Rusya'nın böyle işlere atılmasından ve Küçük Asya'daki bütün Avrupa asıllarını (çıkarlarını) tehlikeye düşürerek ortalığı karmakarışık etmesinden kaygı duymaktadır (2).

Sazonof, Grey'in Üçlü Anlaşma devletlerinin İstanbul'da ayrıca bir baskıda bulunmalarına karşı olduğunu kendisine bildiren Bukanan'a bu işte direnmeyeceğini, ancak eğer yeni başlayacak savaşta Bulgaristan yenilecek olursa Rusya'nın yansız kalamayıp Bulgarların yardımına koşacağını, bundan başka bir durumda (yani Bulgar Türk'e yenilmezse), işe karışmayacağını ve Avusturya'nın da savaş yeniden başlarsa Sırp'a çatmaya yüreği olacağını sanmadığını söyler (3).

Bu sırada iki sorun ortaya çıkarılır, biri Osmanlı Edirne'den vazgeçecek olursa tutumsal (ekonomik) erkinliğini kazanması yani tutumsal (ekonomik) kapitülasyonların kalkması, öbürü de Balkanlıların Osmanlı'dan savaş ödemesi istemeleri sorunudur.

Böyle bir düşünceye Rifat Paşa'nın Babıâli'ye yolladığı 5.1.1913 tarihli telde rastlanılır (4); o, özet olarak demektedir ki: Eğer Avrupa, bağlaşıklardan yana işe karışırsa (siyasal başvurma yolu ile) bize de mali erkinliğimizi ve kapitülasyonların kalkması gibi ödünler istemek hakkını verir - Birleşmiş olan bütün devletlere karşı ne yapabiliriz? Bu yıkınlarımız içinde yürekli olalım ve onlardan elden geldiği kadar asılanmaya (yararlanmaya) bakalım - Arkaya yalnız aynı yanlışları bir daha işlemek için bakalım ve ilerisini görelim. Noradungiyen Efendi kendisine Edirne'nin bırakılması öğüdünü veren Avusturya Büyükelçisi Pallaviçini ile bu yolda konuşur ve ona der ki: Türkiye için gidilecek üç yol vardır:

Bağlaşıklara karşı koymak

İşin erkin (yetkin) bir hakeme bırakmak

Veya büyük devletlerden gümrük ve vergilerini istediği gibi düzenlemek özgürlüğünü ve adalar hakkında bazı inancalar alıp Edirne'den vazgeçmek.

Londra'daki Avusturya büyükelçisi bu sözleri gizlice Grey'e bildirir, o da karşılık olarak der ki (3):

Biz bazı şartlarla Osmanlı gümrüklerinin arttırılmasına onaşmıştık (onaylamıştık), ancak Türklerin gümrük ve vergilerini istedikleri gibi düzenlemelerini kabul etmek (yani tutumsal (ekonomik) kapitülasyonlardan vazgeçmek) Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesi karşılığının büyük devletlerce ödenmesi demektir; ben böyle bir şeyi Kamutay'a (Meclis'e) nasıl anlatabileceğimi pek kestiremiyorum. Adalara gelince, yerlileri Rum'dur, eğer onlar Türk olsaydı Yunanistan'a onların birtakımından çıkmasını söyleyebilirdik, ama şimdi onları zorla Türkiye'nin eline geçirmemiz gerekir ki bunu yapmak istemiyoruz. Girit göz önündedir.

Büyükelçiler Konferansı'nın 17.1.1913 toplantısında Fransız büyükelçisi, Türklerin böyle bir dilekte (gümrük ve vergi) bulunacaklarını ve bağlaşıkların da Türkiye'den savaş ödencesi (tazminatı) isteyeceklerini duyduğunu söyler. (1) Grey birinci iş için yukarıdaki gibi konuşur ve savaş ödencesine (tazminatına) gelince bunun haksız olacağını, bağlaşıkların ele geçirdikleri bütün toprakları alıkoymakta oldukları ve Türkiye'nin savaştan sonra kendisini çabuk toparlaması gerektiği için buna eygin (yatkın) olmadığını söyler. Savaş ödencesi (tazminatı) işi, o sırada genel olarak pek gelişmeyecek ve ara sıra söylenen bir sözden ileri gitmeyecektir.

Bu evrede Osmanlı borçları ve bırakıları işin aldığı son durum Büyükelçiler Konferansı'nın 25.1.1913 ve 29.1.1913 toplantılarında belirir (2); büyük devletlerce üzerinde anlaşılan tasarının ana çizgileri aşağıdadır:

I- Osmanlı'dan toprak alacak olan her devlet, Osmanlı devletinin borcundan, işbu toprağın gelirleri nispetinde bir payı üzerine alacaktır. Bu pay, son üç mali yılı içinde Osmanlı devletinin genel gelirleriyle işbu toprağın gelirleri arasındaki nispete göre saptanacaktır.

Bundan sonra işbu belgede Osmanlı'dan alacaklı olanlardan yana bazı inancalar sayılır ve denir ki:

Osmanlı'dan toprak alacak devletler isterse bu karara göre ödeyecekleri yıllık bölüleri yüzde 4 faizden sermayeye çevirebilirler.

II- Osmanlı'dan yer alacak olan devletler, Osmanlı hükümetince işbu yerlerde verilmiş olan demiryolu ve başka her türlü bırakılar bakımından Osmanlı hükümetinin yerine geçmiş sayılırlar; yani bütün bunlara saygı göstereceklerdir; yine işbu devletler, Osmanlı hükümetince yapılmış olan bütün anlaşmaları tanıyacak ve onları yürüteceklerdir.

III- Bu kararların ve bu gibi işlerin yürütülmesiyle ilgili ayrıntılar ileride saptanacaktır.

kitap

17 Sonkanun'da (ocakta) İstanbul'daki büyükelçiler yukarıda gördüğümüz gibi epey güçlkle anıklanmış (hazırlanmış) olan ortaklaşa notalarını Osmanlı Hariciye Nazırı'na verirler; ana çizgileri aşağıdadır: Savaşın yeniden başlamasını önlemek isteyen büyük devletler, öğütlerine karşı koyarak barışın kurulmasına engel olacak olursa yükümleneceği ağır soravı (sorumluluğu) Osmanlı hükümetinin gözü önüne koymayı gerekli bulurlar. Eğer savaşın uzaması yüzünden İstanbul'un ne olacağı konusu ortaya çıkar ve belki de vuruşmalar Asya vilayetlerine kadar yayılırsa o (Osmanlı hükümeti), bunun böyle olmasını yalnız kendinden bilmelidir. Bu böyle olursa, Osmanlı hükümeti büyük devletlerin kendisine sakinlik sağlamak öğüdünü verdikleri tehlikelere karşı onu korumak için yapabilecekleri uğraşmaların başarılı bir sonuç verebileceğine güvenmemelidir.

Her ne olursa olsun, barıştan sonra savaşın doğurduğu zararları gidermek, İstanbul'daki durumunu sağlamlaştırmak, gelişimi kendisinin en gerçek gücü olacak olan Asya'daki geniş yerlerini işletmek ve değerlendirmek için Osmanlı hükümetinin büyük devletlerin özdeksel (maddi) ve tinsel (manevi) yardımını elde etmesi gerekecektir. Bu işi başarmak için Osmanlı hükümeti, Avrupa ve Türkiye'nin genel asılarından (çıkarlarından) esinlenen büyük devletlerin öğütlerine uyduğu ölçüde onların dostçasına yardımına güvenebilir.

Dolayısıyla büyük devletler, Edirne'yi bağlaşıklara vermesi ve Ege adalarının ne olacağı üzerinde karar vermeyi kendilerine bırakması yolundaki öğütlerini yenilerler.

Buna karşılık olarak büyük devletler Edirne'deki Müslüman (1) asıllarının (çıkarlarının) korunmasını, cami ve dini yapı ve özelelerini saygı görmesini sağlamak için çalışacaklar; ve adalar işini çözümlerken o yolda davranacaklardır ki, bundan Türkiye'nin güveni için bir tehlike doğmasın.

Bu notada Osmanlı hükümetine karşı: eğer öğüt dinlerse belirsiz ve büyük devletler için açık bir üstlenme olmayan yardım adançları bulunduğu gibi, yine o özlükte gözdağı da vardır.

Rusya ve Fransa'nın ve onlardan ayrılmayan İngiltere'nin bu yolda gitmekteki asıları (çıkarları) kolay anlaşılır, Edirne'nin Bulgaristan'a geçmesiyle bu devletin Selanik ve Manastır işlerinde daha uysal olacağı sanılıyordu; dolayısıyla Balkanlar'ı German devletlerinin karşısına bir duvar gibi dikmiş ve Avusturya için birçok tehlike doğurmuş olan Balkan bağlaşmasının yaşaması ümidi berkitilmiş (sağlamlaştırılmış) olacaktı. Sırbistan'a Adriyatik'te bir çıkış sağlamak işinde Avusturya karşısında gerilemek zorunda kalmış olan Rusya, Edirne'yi Bulgar'a sağlamakla (yukarıda da gördüğümüz gibi) kendi ülkesi içinde olsun yalınını yükseltmiş olacaktı. Daha genel olarak Üçlü Anlaşma Devletleri Balkanlıları kendilerinden saydıkları ve bir Avrupa savaşında onlara güvenebileceklerini ve dayanabileceklerini sandıkları için onların elden geldiği kadar büyümelerini ve güçlenmelerini istiyorlardı.

Bu etkenler dolayısıyla Üçlü Bağlaşma Devletleri'nin de Osmanlı'dan yana olmaları gerekir sanılabilir; ancak onlar yenilmiş bir devleti tutmaktansa bağlaşıklarından ayırmayı umdukları Bulgaristan'a yaranmayı daha doğru ve uygun buluyorlardı; bundan başka eğer Edirne için yeniden savaş başlar ve Rusya söylemeye koyulduğu gibi savaşa katılmaya veya Doğu Anadolu'da asılar (çıkarlar) elde etmeye kalkışırsa bu, Osmanlı Asya'sının paylaşılması sorununu ortaya atabilir. Almanya ise bu sorun karşısında çok uygunsuz bir durumda kalırdı, çünkü Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı'ya bitişik ve Fransa'nın da ona yakın yerlerde orduları bulunuyordu ve bunlar hemencene gözlerine kestirdikleri yerlere el uzatabilirlerdi; çok uzakta bulunan Almanya geç kalabilir ve iş bir genel savaşa gidecek olursa Balkanlılar toplu olarak Üçlü Anlaşma'nın yanında yer alacaklarından yukarıda da yazdığımız gibi Fransız Genelkurmayı'nın görüşüne göre durum Almanya ve bağlaşıklar için çok kötü olabilir. Hem o sırada herkes, doğurabileceği yıkımlar korkusuyla bir genel savaştan çekiniyordu; ancak Rusya, her an coşabilecek olan halkının Slavlık duyguları ve akli az çok kıt olan Çar'ın, işin sonucunu pek kavrayamadan girişebileceği bazı işler dolayısıyla her an ortalığı ateşe verebileceğinden, bütün devletler buna yol açılmasını diye bir an önce barışın olmasını, yani Osmanlı'nın boyun eğmesini istiyorlardı. Lüleburgaz ve Çatalca vuruşmaları sırasında, Almanya'da, Bulgar'ın İstanbul'a girmesiyle onunla Rusya ve belki de Rusya ile İngiltere arasında karşılıklar (anlaşmazlıklar) çıkması yolunda doğan ümit ve istekler, işin bu evresinde biraz gölgede kalmışa benzer.

Bunlardan başka şurası da gözden kaçırılmamalıdır ki o sırada Edirne vilayetinin Osmanlı'da kalacak olan kısmının er geç İstanbul ve Boğazlarla birlikte Rus'un eline düşeceğini sanıyordu. Dolayısıyla, kimse bunu ağzına almıyordu ise de Fransa ve İngiltere'nin de Edirne'yi Bulgar'a verdirmek isterken, içlerinden böylelikle Rus'un ilerde İstanbul dolaylarında elde edeceği yerin küçültülmüş olacağını, yani ilerde onun oralarda biraz daha güçsüz olarak yerleşeceğini umduklarını düşünmek yanlış olmaz.

Ancak yukarıda gördüğümüz gibi bu işte Almanya ve bağlaşıkları Osmanlı'ya karşı daha yumuşak davranmaya eygin (yatkın) olmuşlar ve donanma gösterisini bir yana bıraktırmışlardır. Bu devletlerin Balkanlıları Rusya ve onunla birlikte yürüyen devletler kadar tutmamaları kolay anlaşılır; bundan başka böyle yumuşak davranmakla Almanya İstanbul'da el altından yürüttüğü propagandayı daha kolay yapabiliyordu; eğer böylelikle, kendisine Bağdat demiryolu ve genel olarak Doğu ve İslam siyasasında daha çok kolaylık ve yakınlık göstermesini umabileceği "İttihat ve Terakki"nin yeniden iş başına geçmesini kolaylaştırabilirse o da kendisi için bir kazanç olacaktı.

İşbu ortaklaşa notanın verildiği gün (17/1/1913) Lovter'in Londra'ya çektiği bir tel o anda Osmanlı hükümetinin düşüncelerini anlatır. Bu telde Lovter İstanbul'daki genel durumu kendi görüşüne göre anlattıktan sonra

şunları söyler: (1)

"Sadrazamdan özel olarak öğrendim ki, o büyük devletlerin ortaklaşa notasına karşılık vermeden önce, Londra'daki büyükelçisine: Hükümetin içinde bulunduğu güçlükleri ve Edirne'yi verecek olursa bundan bir iç savaş ve şimdiki durumdan daha kötü yıkımlar çıkabileceğini size bildirmesi ve Edirne kenti ve dolaylarının yansızlaştırılmasını ve büyük devletlerce herhangi bir ulus içinden seçilmiş bir Müslüman valinin yönetimine verilmesini Balkan devletlerine kabul ettirmek için çalışmanızı sizden dilemesi için tel ile yönerge verdirmek düşüncesindedir.

"Kendisine bunun belki kabul edilemez bir şey olacağı, ancak bu sırada (Edirne'nin) Bulgarlara verimsenmesine karşı (duyulan) Türk ulusal iğrentisini önlemek için belki kentin, mesela adalar gibi büyük devletlere verimsenebileceği ve içindeki ordunun askeri törenle Osmanlı toprağına geri dönmesinin sağlanılabileceği söylenilince sadrazam karşılık olarak, eğer yansızlık düşüncesi üzerine -10 numaralı telimde sözü geçen (2) -kurulmuş olan ilk önermesinin (önerisinin) yürütülemez olduğu gerçekleşirse ikinci oydam (görüş) incelenebilir (veya üzerinde düşünülebilir- Might be considered), dedi."

Lovter'in telinin yukarı konulan ilk bölüğü, eğer Babîali baskını ile Kâmil Paşa hükümeti devrilmemiş olsaydı, işbu hükümetin büyük devletlerin 17 Sonkanunda (Ocakta) verdikleri ortaklaşa notaya ne yolda karşılıklı bulunmayı düşündüğünü gösterir. Lovter'in, telinin yukardaki ikinci bölüğü üzerinde az durmak gerekir. Bu bölük için işbu belgenin sonunda müsteşar Nikolson'un bir notu vardır, bunda şunlar denilmektedir:

"... eğer bu özel öğüt bizim büyükelçiliğimizden çıkmış (emanated) ise onu vermiş olmak çok yanlış - eğer o (öğüt) İngiltere'nin (bu işteki) durumunun bir diyeti (pronouncement) diye alınırsa yanıltıcıdır (misleading).

Bizim bu türlü oydamlarda (görüşlerde) bulunmaya ve gerçekleştiremeyeceğimiz ümitler -ki onların başlaşıklarca kesin olarak kabul edilemez olduğunu biliyoruz- uyandırmaya hakkımız yoktur ve bunu yapmamız için bir uygun durum da yoktur. Bu sırada İstanbul büyükelçiliğimiz her söz söyleyişinde çok dikkatli olmalıdır ve önce Londra ile danışmadan herhangi bir öğüt vermekten sakınmalıdır. Sör Lovter'e (çekilmek üzere) bir tel taslağı ekliyorum."

Bu sözü geçen tel 19/1/1913'te Grey'in imzasıyla İstanbul'a çekilir, sonu şöyledir: (1)

"... Edirne'nin verimsenmesi için olanaklı şartlar üzerinde sadrazama özel olarak yapmış olduğunuz oydam (görüş) yapılmamalı idi. Olabilir ki şartlar başlaşıklar ve belki de bazı büyük devletler için kesin olarak kabul edilemez sayılsın. Önce benimle danışmadan sadrazama öğüt verilmemesi ve oydamda (görüşte) bulunulmaması çok temelli (bir şey)dir."

Lovter telinin yukarda gördüğümüz kısmının 2'nci bölümünde sadrazama iki oydamda (görüşte) bulunmakta idi: a) Edirne'deki ordunun askeri törenle oradan çekilmesi; b) Kentin büyük devletlere inamlanması (güvence altına alınması) yani Osmanlı için en kötü şık göze alınırsa ve bunu hiçbir şart koşmadan yapmak zorunda kalırsa Edirne'nin keskilinin (tesliminin) altı büyük devletçe saptanması.

Herhalde bir bırakışma şartı olarak yani savaşın yeniden başlaması olasılığı varken bile Osmanlı ordusunun askeri törenle Edirne'den çekilmesini kabul etmiş olan Bulgarların (1) bir barış şartı olarak bunu abamaları ve bu yüzden savaşı uzatmayı göze almaları akla gelemez ve Osmanlı ordusunun Edirne'den böylece çekilmesi pek doğal bir şey sayılırdı. Dolayısıyla Nikolson ve Grey'in kızıp Lovter'e darıldıkları ve başlaşıklarca ve bazı büyük devletlerce kabul edilemez dedikleri oydam (görüş) bu değil, Edirne'nin doğrudan doğruya Bulgar'a verilmeyip büyük devletlere inamlanması (güvence altına alınması) düşüncesidir. Bu da demektir ki, eğer Babîali Edirne'yi büyük devletlerin eline bırakıyorum dese, işbu devletler onun Bulgaristan'a verilmesi ve ne gibi şartlarla verileceği üzerinde pek kolay anlaşamayacaklardı. Bu yolda çıkabilecek güçlükler üzerinde örnek olarak şunlar söylenebilir: Edirne'nin keskilini (teslimini) kesin olarak saptamak için Almanya ve Avusturya'dan oy almak gerekince bunlar Bulgaristan'ın daha önceden Silistre'yi kendi başlaşıkları Romanya'ya vermesini ileri sürebilirlerdi; yine bu durum karşısında Fransa, Bulgaristan'ın Selanik'i Yunan'da ve Rusya da onun Manastır'ı Sırp'ta bırakmasını isteyebilirlerdi. Bu devletler ellerinde böyle olanaklar varken bunları yapmasalar belki Romanya, Yunanistan veya Sırbistan'ı gücendirmiş olurlardı.

Bundan başka büyük devletlerin bu iş üzerinde verecekleri oy gizli kalamazdı ve Türklüğe karşın bir oy Türk ulusunun yüreğinde derin bir kızgınlık ve gücencilik doğurabilirdi.

Bu iş, Fransa ve en çok İngiltere için başka biçimde güçlükler de doğurabilirdi. Bu iki devlet, ellerine bir inam (güvence) olarak verilmiş olan, yerlisinin büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman bulunan ve pek çok Türk ve İslam anıtını kapsayan Edirne'nin Bulgar'a geçmesi için açık oy vermek yükünü, bunun sömürgeleri Müslümanları arasında doğurabileceği kötü yankılar dolayısıyla, herhalde üzerlerine almaktan hoşlanmazlardı.

Sözün kısası bu iş herhangi bir ucundan tutulsa büyük devletler ve Bulgaristan için bir sürü güçlük ve sıkıntı kaynağı olabilirdi ve Bulgaristan'ın buna yanaşmaması beklenebilirdi. Herhalde gözden kaçırılmaması gereken yön şudur ki Babîali'ye: "Senin asın (çıkarın) Balkanlıların dilediklerini yerine getirerek savaşın yeniden başlamasına yol açmamaktır. Kuşatılmış olan Edirne nasıl olsa elinden çıkacaktır, onu bir an önce bırak da canını kurtar" yolunda nota vermek başka bir şeydi. Edirne'yi, içinde Türk askeri bulunarak veya bulunmayarak bir inam (güvence) gibi ele alıp, Babîali bunu verirken hiçbir şart koşmasa, yani verilecek kararda Osmanlı'ya karşı hiçbir bağla bağlı olunması bile, işbu kenti şuna veya buna şu veya bu şartla vermek yolunda bir karara varmak başka bir şeydi ve bu, büyük sıkıntı hatta tehlikelere yol açabilirdi.

kitap

Arada şunu da söylemek gerekir ki Edirne'nin büyük devletlere, içinde Türk askeri bulunarak veya bulunmayarak bir inam (güvence) gibi veya herhangi bir adla verilmesi ve onun keskinin (tesliminin) saptanması işinin büyük devletlere bırakılmasıyla buna benzer bir işin adalar için yapılması arasında çok büyük başkalık vardı; çünkü Yunanistan adaları ele geçirmiş bulunuyordu ve Türk donanmasının bir sürü denemeden sonra Ege Denizi egemenliğini ele geçiremeyeceği anlaşıldığı için Osmanlı hükümetinin işbu adaları kurtarması ümidi kalmamıştı; dolayısıyla Yunanistan adalar işinde kimseden bir iyilik beklemiyordu, yalnızca bir olutun (oldu bittinin) kabulünü istiyordu. Edirne için ise durum böyle değildi, Bulgaristan orayı alamamıştı ve büyük devletlerden beklediği, yeni ve kanlı çarpışmalar yapmadan, askeri ve hele siyasi durumunu yeniden tehlikeye koymadan ve sarsmadan işbu kentin kendisine sağlanması idi; yani Bulgaristan bir iyilik bekliyordu, dolayısıyla bu iyiliği yukarıda saydığımız biçimlerin birinde veya düşünemediğimiz herhangi bir biçimde ödemesi gerekebilirdi. Bundan başka adaların yerlilerin çoğu Rum olduğundan onların büyük devletlerce Yunan'a verilmesiyle Edirne'nin yine bu büyük devletlerce Bulgar'a verilmesi arasında Türklerin ve sömürge Müslümanlarının duygularını kabartma ve coşturma ve bir sürü propagandalara yol açma bakımından ölçülemeyecek kadar büyük bir başkalık vardı.

Bunları gözden geçirdikten sonra büyük devletlerin işbu ortaklaşa notasının verilmesiyle Babiâli baskını arasında yapılmış olan görüşmeleri gözden geçirelim.

18 Sonkanunda (Ocakta) Noradungiyani Efendi Tevfik Paşa'ya, Kâmil Paşa'nın Lovter'e söylemiş olduğu özde bir tel çeker, ana çizgileri aşağıdadır:

Büyükelçilerin notasına karşılık vermeden önce sizin ve İngiliz hükümetinin gözünü şu yönlere çekmek istiyoruz -olumsuz bir karşılık hiç şüphesiz görüşmelerin kesilmesine ve savaşın yeniden başlamasına götürecektir; bu böyle olunca da Avrupa'yı ve en çok Slav acununu (dünyasını) bize karşı görecekiz- Edirne'yi bırakacağız diye de olumlu birer karşılık veremeyiz; bunun ülkede öyle yankıları olur ki bundan doğacak tehlikeli sonuçları göz önünde tutmak zorundayız; bu günden kamuoyumuz hükümeti arıklıkla suçlulandırıyor ve onu dayanmaya kıskırtıyor -Bir kere daha Grey'e başvuruyor ve gerek onursuz bir barışın, gerekse de savaşın yeniden başlamasının bizde ve Avrupa'da doğuracağı karmaşa ve yıkımları önlemek için bizimle birlikte çalışmasını diliyoruz- Bu işte şöyle bir çözüme yolu düşündük: Edirne kenti, yansız ve erkin olsun; onun valisini, Berlin antlaşmasını imzalamış olan devletler, şeriat bakımından yeter inancılarla, İslam acunu (dünyası) içinde seçsinler- Eğer Grey bunu kabul ettirebilirse, bununla birlikte adaların bizde kalmasının ve ilerde Balkanlılarla olacak görüşmelerde her türlü beklenilmedik durumların ortaya çıkmasını önlemenin gerektiğine onun dikkatini çekmek elden gelmez mi? -Biz isteriz ki savaşçılar aralarında anlaşamayacakları herhangi başka bir sorunun çözülmesini büyük devletlere bıraksınlar- Böylelikle barış temellerinin topu, ana çizgileri bakımından, saptanmış olur ve Şkodra ve Yanya'da vuruşmaların durmasına ve seferberliklerin sona ermesine bir engel kalmaz.

Buna Tevfik Paşa'dan 20 ve 21 Sonkanunda (Ocakta) karşılık gelir. Bunda Tevfik Paşa kendisinin ve oruntakların (delegelerin) (M. Reşit ve O. Nizami paşalar) Nikolson'u ve Grey'i gördükleri bildirilmekte ve Grey'ce de kabul edildiği söylenilerek İstanbul'daki büyükelçilerin ortaklaşa notasına aşağıdaki yolda bir karşılıklı bulunulması öngörülmektedir.

Büyük devletlerden şunlar sorulmalıdır:

1) Büyük devletler bize Edirne'yi bırakmak öğüdünü verirken, Türk kamuoyunun nasıl bir durumda bulunduğunu ve biz onu bırakmaya değilse de (1) onun üzerinde kabul edilebilecek anlaşma yapmaya karar versek bu yüzden çıkabilecek kargaşalıkları önemli olarak göz önünde bulundurmuyorlar mıdır? Bu böyle ise (2) Türkiye ile Bulgaristan arasında uygun gördükleri yeni sınırın ana çizgilerini bize bildirmelerini dileriz.

2) Büyük devletler böyle bir özverinin karşılığı olarak bize özdeksel (maddi) ve tinsel yardım adançlıyorlar; bu yardımın nasıl bir öзде ve ne türlü olacağını ve tecim (ticari) antlaşmaları ve gümrük tarifeleri yapmak ve mali kanunlarımızı yabancılar için de yürütmek işlerinde erkinliğimizi kesin olarak tanıyıp tanımayacaklarını bildirmelerini dileriz.

3) Basında savaş ödencesi (tazminatı) sözü dolaşmaktadır, büyük devletler böyle bir sorunu bir yana bıraktırmayı şimdiden üzerlerine alıyorlar mı?

4) Adalar işinin çözümlenmesinin kendilerine bırakılmasını isterken büyük devletler, düşündükleri çözümleme biçiminin ana çizgilerini bize bildirmelidirler, ta ki bunun kabul edilebilip edilemeyeceğini ve imparatorluğun en önemli asıları (çıkartları) ve onun korunması bakımından, uygun olup olmadığını inceleyebilelim.

Şûrayı Saltanat'a sunulabilmesi için çabuk karşılık verilmesi de istenilebilir.

Grey'le ayıştırdığımız (tartıştırdığımız) sırada o: benim (Büyükelçiler Konferansı'nda) tek bir oyum var, bütün kanıtlarınız vereceğiniz karşılıklı bulunmalıdır, ta ki önümüzdeki çarşamba (1) toplantısında onlar üzerinde ayışılabilir (tartışılabilir), dedi - Bizim görüşümüzü tutacağını adançladı.

Tevfik Paşa bir gün sonra (21/1/1913)'te Babiâli'ye yolladığı bir telde yine bunları anlattıktan sonra sonda şöyle demektedir:

"Ekselansınız zaten biliyor ki iyice kanıtlandırılmış bir karşılık notanız Grey'e göre bizim için az çok asılı (yararlı) olabilir, çünkü onu, yarın çarşamba günü toplanacak olan Büyükelçiler Konferansı'nda kullanmayı adançladı (amaçladı)."

Tevfik Paşa'nın bu tellerinde anlatılmakta olan görüşmenin Grey'ce Lovter'e anlatılışı yukardaki biçimin pek

tıpkısı değildir. (2)

Tevfik Paşa'ya ve az çok da onunla birlikte Nikolson ve Grey'i görmüş olan ve teli de okumuş olmaları gereken Reşit ve Osman Nizami Paşalara göre, kendilerince ileri sürülen kanıtlara Grey'in kesin bir karşılığı olmamış, o Büyükelçiler Konferansı'nda bunları tutarcasına konuşmayı adançlamış (amaçlamış) ve yalnız: "Benim orada bir tek oyum vardır" demiştir.

Grey ise, Lovter'e yolladığı telde Osmanlı paşalarının düşünce ve kanıtlarını çok kısa anlatır; ondan sonra verdiği karşılıkları sıralar; ona göre o savaş ödencesi (tazminatı) istenmesini haksız bulduğunu söylerken: "Yalnız özel düşüncemi bildirebilirim" demiş. Grey'in telinin hiçbir yerinde, Tevfik Paşa'nın genel olarak ve konferansta Türk görüşünü tutmak için Grey'ce kullanıldığını söylediği "benim yalnız bir oyum var" yolundaki söz geçmez; dolayısıyla akla şu gelmektedir: ya paşalar Grey'in tek bir sorun için kullanmış olduğu bir sözün hem anlamını berkitmişler (sağlamlaştırmışlar), hem de onu bütün sorunlar için söylenilmiş gibi göstermişlerdir veyahut Grey, paşalarla konuşmasını kendi büyükelçisine bildirirken sözlerinin anlam ve genişliğini kısmıştır.

Edirne, adalar ve Osmanlı tutumsal erkinliği (ekonomik bağımsızlığı) işlerinde Grey, kendi teline göre, şu yolda konuşmuştur: "Bir bakımdan Türkiye'nin eğer büyük devletlerin öğütlerine uyarsa onlardan yardım istemesi doğal görülebilirse de, Türkiye işbu devletlerin yalnızcana onu Edirne'yi Bulgarla verebilecek bir duruma sokmak için özveride bulunmalarını bekleyemez. Bu büyük devletlerce, Bulgaristan'a armağan etmek için, Edirne'yi Türkiye'den satın alın demek olur."

Adalar için Grey der ki: "Eğer Türkiye savaşı sürdürerek adaları geri alabilecekse büyük devletlerin bu yoldaki önermesinin hiç değeri yoktur; ama eğer Türkiye onları geri alamayacaksa her ne kadar belirsiz olsa da devletlerin önermesinin bir değeri vardır ve Türkiye'nin onu kabul etmekle kaybedecek bir şeyi yoktur.

İtalya'nın elinde bulunan adalar işi büyük devletlerle İtalya arasında, onların Yunan'a verilir verilmeyeceği bakımından ayıtılacak (tartışılacak) bir sorundur.

Bundan sonra Grey'in Lovter'e çektiği telde, bu adalar işiyle mi yoksa genel işlerle mi ilgili olduğu pek anlaşılamayan şu bölek (bölüm) vardır: (1).

"Büyükelçi ve oruntaklar (delegeler) büyük devletlerin ne tasarladıklarını (meant) anlatmam için beni çok sıkıştırdılar.

"Ben dedim ki, gelecek büyükelçiler toplantısında sözü bu nokta üzerine getiririm; ancak büyük devletlerce verilmiş olan ortaklaşa notaya, yine onun yollanılmış olduğu yol ile gelecek Türkiye'nin karşılığı önlerinde bulunmadan büyükelçiler düşüncelerini bildirmeyi istemeyeceklerdir. Eğer Türk hükümeti büyük devletlerden bir karşılık almak istiyorsa o, resmi olarak vereceği karşılıktaki üzerinde açıklamalar istediği noktaları bildirmeli ve bunu elden geldiği kadar çabuk yapmalıdır."

Sözün kısası şudur: Tevfik Paşa'nın telleri okunurken Grey'in sözlerinin genel olarak ümit verici olduğu görülür. Grey'in teli okunurken onun sözlerinin yalnız savaş ödencesi (tazminatı) işinde ümit verici ve öbür işlerde ya yansız veya açıktan açığa ümit kırıcıdır.

Reşit Paşa 22 sonkânunda (ocakta) Babiâli'ye yolladığı bir telde yukarıdakilerden başka şunları bildirmektedir:

Büyük devletlerin İstanbul'daki başvurmaları Bulgarları Edirne işinde uysallıktan büsbütün uzaklaştırdı. Her türlü ortalama anlaşma önce büyük devletlere bildirilmeli ve sonra onlarca Bulgarlara zorlanmalıdır. Büyük devletlere şurası anlatılmalıdır ki Bulgarlarla her türlü anlaşma olasılığını ortadan kaldıran kendilerinin başvurusudur -tutumsal (ekonomik) sorunlara geline (kapitülasyonların kalkması gibi), dolayısıyla öğrendiğimize göre büyükelçiler konferansında Rusya ve Fransa demişler ki bu işte Avusturya ve İtalya ödün aldılar (Bosna-Hersek ve Trablusgarp) biz de bunu kabul etmek için bir sonuca ulaştırılamamış olan bazı sorunların çözümlenmesini isteriz. Grey de demiş ki: Edirne'nin bedelini biz ödemiş oluruz- Grey dün bunu bize de söyledi, biz de dedik ki: bedeli, Türk yoğaltmanı ödeyecektir.

Bir sureti kendisine de yollanılmış olan Noradungiyen Efendi'nin 18 sonkânun (ocak) tarihli teline karşılığında Rifat Paşa (1) tutumsal asılar (ekonomik çıkarlar) elde ederek ve Rusya'nın Karadeniz demiryolları işindeki "hakkı"ni geri alarak büyük devletlerin öğütlerinin aşağı yukarı kabulünün gerektiğini bildirmektedir.

Turhan Paşa Petersburg'dan yolladığı 24.1.1913 tarihli bir telde Sazonof'un bu işteki düşüncelerini bildirmektedir. Telin çekiliş veya İstanbul'da alınış tarihi Babiâli baskınından sonra ise de görüşmenin ondan veya onun öğrenilmesinden önce olduğu anlaşılmaktadır; Sazonof özet olarak şunları demiştir:

Uygun karşılık vereceğinizi umarım. Rusya ağır durumlarda size ilerde bir gün öğreneceğiniz iyiliklerde bulunmuştur. Eğer o size karşı tasarılar beslemiş olsaydı size ister Asya'da ister Karadeniz'de çok zorluklar çıkarabilirdi, bunu yapmadı ve yapmak düşüncesinde de değildir; siz ise Rus-Japon savaşından beri en çok İran'da Rusya'nın canını sıkması için elden geleni yaptınız. Bu İran sorununun çözümlenmesi ancak Balkan Savaşı'nın size çıkarmış olduğu güçlükler yüzünden olmuştur, yoksa bu iş, bugün de sürerdi ve iki imparatorluk arasında bir çarpışma ile sona erebilirdi. Bizi hâlâ düşündüren Yunan'ın elindeki adalar sorundur, Yunanlıları oradan nasıl çıkarmalı ve sonra da işbu adalarda yeni "Giritler" kurulmasının nasıl önüne geçmeli.

Son bölek (bölüm), ilerde boğazları ele geçirmeyi tasarlayan Rusya'nın adaların bir kısmını da oralarıyla birlikte alabilmek için bir yol düşünmekte olduğunu ve bunu daha bulamamış olduğunu gösterir ve Sazonof'un

kitap

bu sözleri, adalar işinin durumu üzerine yukarıda gördüklerimizi tutmaktadır. Bu işte düşünülebilir ki Rusya, Boğazları alınca küçük Yunan'dan da istediği adaları, gerekirse zorla da alabilirdi. Bu böyle olmakla birlikte 19'uncu yüzyılın son ve 20'nci yüzyılın başlarında Avrupa kamuoyunca ve genel hukukunca kabul edilmiş bir yön vardı ki ona göre, Avrupa uluslarının veya Avrupa kültürü içinde bulunan Hıristiyan ulusların hiç olmazsa yeniden yabancı boyunduruğuna girmesi doğru değildi ve olamazdı. Dolayısıyla Rusya, Boğazlar işini dilediği gibi çözülemek, yani oralari eline geçirmek için, yalnızcana onun Balkanlar'a yerleşmesini ve Akdeniz'e çıkmasını istemeyenlerin karşılıklarını yenmeliydi; Yunan'a geçmiş ve yerlileri Rum olan adaları alması için ise yine bu karşılıkları (çünkü bu adalar Rusya'da olmadıkça Rus donanmasının Akdeniz'e istediği gibi çıkması epey güç olacağından Akdeniz devletleri bu adaların onun eline geçmesine herhalde karşı olacaklardı) ve bunlara eklenecek olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun insanlık ve uluslar hakkı gibi etkenlerle coşturulacak karşılığını yenmesi gerekecekti. Rusya'nın bu sırada adalar işi üzerindeki uğraşmalarının başlıca amacı, adaların Osmanlıda kalmasıyla, onları kendisi alacağı sırada bu ikinci türlü karşılıklara pek o kadar uğramaması idi.

Bazı deniz vuruşmaları

17 ilkkânun (aralık) 1912'de yapılmış olan İmroz deniz vuruşmasından sonraki askerî olayları kısaca gözden geçirelim. Onarma işleri dolayısıyla donanmanın büyük gemileri uzun zaman dışarı çıkmadıkları için deniz egemenliği yine Yunan'da kalmıştı; ve Midilli ve Sakız'da yardımsız bırakılmış olan birer avuç Türk askeri oralarda kahramanca dövüşüyorlardıysa da sıkıştırıla sıkıştırıla günün birinde dayanamaz olacaklardı. Bu gün, Midilli için 20.12.1912 ve Sakız için de 3.1.1915'te gelecektir.

Bu adalar dayanmakta iken veya düştükten sonra kâh Yunan donanmasını hırpalamak, kâh adaları kurtarmak veya Yunan donanmasını yenerek deniz egemenliğini ele geçirmek ve adaları geri almak düşüncesiyle bir sürü deniz hareketi yapılır. 22.12.1912'de Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleriyle üç muharribin Boğaz'dan çıkması 4 ve 11 ikincikânunda (ocakta) donanmanın çıkışları, 14-15.1.1913 gecesi Hamidiye Kruvazörü'nün Boğaz'dan çıkıp Kızıl ve Adriyatik denizlerine gidişi (sonra ona Arnavutluk kıyılarında Saman iskelesine (Semeni) cephane çıkarmak işi verilecektir) ve 18.1.1913'te yapılan ve Mondros vuruşması denilen oldukça önemli deniz vuruşması bu yoldaki uğraşmaların başlıcalarıdır.

Bu uğraşmalardan hiçbiri istenilen amaca yani deniz egemenliğinin elde edilmesine ve adaların kurtarılmasına eriştiremeyecektir. Yalnız Hamidiye, düşmanlara verdirdiği önemli zararlar, onlarda doğurduğu şaşkınlık ve ülke içinde uyandırdığı güven ve sevinç bakımından ana amaç dışında da olsa önemli bir iş görmüş sayılabilir.

Mondros deniz vuruşması sonunda, bir ay önce olduğu gibi, Türk donanması Yunan donanmasıyla karşı karşıya top atıştıktan sonra geriye dönüp Boğaz'dan içeri girer. Bunun üzerine Ali Haydar Emir şunları yazmaktadır (1):

"Netice olmak üzere Mondros'un bir mağlubiyet teşkil etmediğini söylemek icap eder. İki filodan en fazla hasar alan Türk filosu değildir. Bununla beraber İmroz'dan sonra olduğu gibi Mondros'tan sonra da hareket takip edilmeyerek 18 ikincikânun (ocakta), cebren mağlubiyet şekline getirilmiştir."

BABIÂLİ BASKINI 23/1/1913

Bu olayın içyüzü ve bunu doğurmuş olan etkeler bugüne kadar kesin olarak anlaşılmış ve açığa çıkarılmış değildir. Bunun birçok sebebi vardır; bir kere bu iş üzerinde resmi bir inceleme yapılmamıştır, çünkü bu işi başaranlar hemen erkeke (iktidara) geçmiş olduklarından kendilerine karşı bir biçim alabilecek olan bir inceleme yaptırılmazlardı. Bu işe yakından karışmış, bu işi doğrudan doğruya yapmış veya her ne yolla olursa olsun bu işin içinde bulunmuş olanlardan hiçbiri bunun üzerine andaçlarını (anılarını) yazmamışlardır; bunların birçoğu ölmüştür; kalanlar da bundan sonra andaçlarını (anılarını) yazsalar da bu yazılar, işin içyüzünü bilenlerin birçoğu sağ iken ve bunların çıkacak yazıda, eğer varsa, yanlış veya yalanları düzeltmeleri veya onlara karşı kendi görüşlerini bildirmeleri olanaklı iken çıkmış andaçlar (anılar) kadar değerli sayılamaz ve bu gibi çok sonra çıkan andaçların (anıların) daha derinden derine incelenmesi gerekir. Belki eski Dahiliye Nezareti evrakı arasında, olayların nasıl olduğu üzerine değil, ama nasıl anıklanmış (hazırlanmış) olduğu üzerine belgeler bulunabilir; ancak ilk cildin başında dediğimiz gibi işbu evrak bu sırada kullanılabilir ve asılanılabilecek (yararlanılabilecek) bir durumda değildir.

Bugüne kadar bu olay üzerine yazılmış yazılar hiç kaynak gösterilmeden, şuradan buradan toplanılmış sözlerdir. Bunları yazanlar her yazdıkları için bunu kimden duymuş olduklarını eklemiş olsalardı, belki söyleyene ve yazana karşı olan güven aşamasında yazıya karşı da güven beslenebilirdi. Bu yazılardan bazıları, satırların arası okunursa az çok kaynak belli etmektedir, ancak bir yazının soravı (görevi) yüklenilmeden herhangi bir yazıcının kulağına üfürülerek yazdırılan yazıları belge ve kanıt saymak elden gelmez.

Dolayısıyla biz aşağıda Babiâli baskını ayrıntılarıyla anlatacak değiliz, ancak bunun olmasını olanaklı kılan durumu ve bu olayda etkisi bulunmuş olanların karşılıklı durumlarını gözden geçireceğiz, bu işte -resmeden çok tevatüren ama güvenilir derecede- bilinen olaylarla, şüpheli ve gölgede kalmış -ama çok söylenilmiş- olayları özlerini ve geldikleri kaynakları elden geldiği kadar belirterek yazmaya çalışacağız (1).

Önce genel olarak Türk kamuoyunun o anda nasıl düşündüğünü ve o sırada ne gibi propagandaların işlediğini gözden geçirelim:

Ordu beklenilmedik ve onur kırıcı sayılan bir yenilgiye uğramış, Rumeli'nin hemen hepsi birkaç hafta içinde elden çıkmış, milyonlarca Türk düşmanların eline düşmüş veya pek acı bir durumda göçmüştü. Bundan kimler sorumlu (sorumlu) idi? Savaşın başlayacağı sırada İttihat ve Terakki bir yandan savaştan yana kışkırtmalarda bulunurken, öbür yandan da kendisinin erkede bulunduğu sırada orduyu çok güzel ve eksiksiz olarak anıkladığını (hazırladığını) ve düzenlediğini ve bunun savaşta görüleceğini gerek gazeteleri gerekse kulüpleri ve bütün örgütleri ile yayaduruyordu. Bunun böyle olmadığı, Balkan Savaşı'nın tarihini yazmış olan askerî yazarlarımızın yayımladıkları eserlerde görülür ve bunların bir özetini daha önce gördük; ancak ne Gazi Muhtar Paşa hükümeti, ne de o sırada iş başında bulunan komutanlar İttihat ve Terakki'nin bu yoldaki propagandasının doğru olmadığını söyleyemez ve yayımlayamazlardı, çünkü bunu yapmak ulusu ve orduyu tinsel (ruhsal) bakımdan sarsmak ve güvenini kırmak olurdu. Dolayısıyla propaganda hiçbir karşılık görmeden işledi ve herkesin beyninde yer edindi.

14 ve 15'inci yüzyıllarda Osmanlı dalgası kendilerini kaplamadan önce ve 19'uncu yüzyılda, o dalga üzerlerinden çekilmeye koyulduktan sonra hemen biteviye birbirleriyle boğuşa gelmiş olan Balkan uluslarının aralarında barışmaları ve bağlaşmalarıyla sonuçlanan olayların en çok İttihat ve Terakki'nin idaresizliği yüzünden olduğu; ve o ana kadar Osmanlı devletinde yaşayan Müslüman uluslarla Türkler arasında hatta öz Türkler arasında ve acısı Türk ordusu içinde ve subaylar arasında, bu aşaması hemen hiç görülmemiş olan karşılık ve düşmanlıkların da yine en çok İttihat ve Terakki'nin idaresizliği yüzünden olduğu savaşın gürültüleri arasında gitgide daha çok gölgede kalacaktır. Bundan başka bu gibi işler daha çok, az sayıda aydınının incelemeler ve derin düşünceler sonucunda kavrayacağı şeylerdi. Gazi Muhtar Paşa hükümetinin ve onun Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın, ordunun büyük komutanları ve kurmayları arasında hemen hiç denecek kadar az değişiklik yaptığı da unutulacaktır.

Gerçi Nâzım Paşa'nın o da yalnız kendi başına değil, birçoğları kendisiyle bu işte birlik olarak vaktinden önce saldırılara kalkışması yıkımda çok önemli bir etken olmuştu: ama propaganda yalnız bu kadarla ve bu biçimde kalmayacaktır.

Bu propagandaya göre güçlü ve eksiksiz bir yönetim yerine miskin bir Gazi Muhtar Paşa hükümeti gelip Arnavutlara boyun eğmiş (az önce İttihat ve Terakki'nin Hıristiyan Arnavutlara boyun eğdiği unutulmuştur), ordudan birçok neferi salıvermiştir (bunların İttihat ve Terakki hükümetini düşüren bir ayaklanmadan sonra ister ister istemez ve kendiliklerinden bir ikinci ayaklanma sonucunda evlerine binbir kargaşalık çıkararak dönmelerini diye salıverildikleri unutulmuştur), İttihat ve Terakki'nin değerli komutan ve birçok subayını değiştirip yerlerine kötülerini getirmiş ve bu yüzden İttihat ve Terakki'nin bıraktığı eksiksiz ordu yenilmiş; yine o çapta olan Kâmil Paşa hükümeti de bu kötülükleri ya sürdürmüş veya daha da arttırmış ve Edirne ve adaları düşmanlara vermek üzere imiş; halbuki İttihat ve Terakki yeniden iş başına gelse işler az çok düzeler ve Edirne kurtulmuş.

Bu propagandalar İttihat ve Terakki'ce ülkenin her bir bucağında örgütü olduğu ve karşısında buna benzer hiçbir örgüt bulunmadığı için önemli bir karşılık görmeden ve daha çok kulaktan kulağa fısıldanılarak yapılmaktadır ve kolayca anlaşılacağı gibi işlerin içyüzlerini bilmeyen ve anlayamayanlar arasında çok başarı kazanmaktadır.

Bu biçim propagandalar karşısında Gazi Muhtar ve sonra da Kâmil Paşa hükümetlerinin durumunu gözden geçirelim; bunların arkasında hiçbir örgüt yoktur ve yalnızca kamuoyu, başta İttihat ve Terakki'nin yaptıklarından bıktığı için bunlara genel olarak eygin (yatkın) olmuştur; birincisi "Halâskâr" olayı sırasında ordu ikiye bölünmüş, ülkenin birçok kısmı ayaklanmış ve Türkler de birbirine girmiş iken erkeye (iktidara) gelmiş, zaten önemli bir gücü olmamış olan "Hürriyet ve İtilaf"la da iyi geçinememiş ve yalnızca Gazi Muhtar Paşa'nın ülkede kazanmış olduğu ad ve üne ve Nâzım Paşa'yı bayrak gibi kullanan birtakım subaylara (halâskârlar) o da pek farkında olmadan dayanarak ortada kendini devirecek bir gücün bulunmaması yüzünden erkede (iktidarda) duragelmisti. Onun Kırkkilise (Kırklareli) bozgunu üzerine çekilmesinden sonra Lüleburgaz vuruşması başlarken yerine geçen Kâmil Paşa hükümetinin de belli başlı bir dayanağı yoktu, o da, eğer o ana kadar bir güç olarak kalmış idiyse biraz Nâzım Paşa'nın arkasındaki subaylara dayanıyordu. Bundan başka Kâmil Paşa'nın ülkede kazanmış olduğu ad ve ün ve İngiltere'nin onun başında bulunacağı bir hükümete yardım edeceği yolunda dolaşan sözler onun için az çok bir dayanak idi.

Böylelikle arkalarında ne halkın güvenini kazanmış bir Kamutay (Meclis) ne de bir partinin örgütü bulunmayan bu iki sadrazam ancak olayların gelişimiyle iş başına geçmiş ve arkalarındaki gerçek özdeksel (maddi) güç Harbiye Nazırlarının elinde bulunmuştur. Padişah ise, o sırada saltanatın yine az çok yaşamakta olan etkisini kullanabilecek bir adam değildi; o, bir yandan bir kukla idi, öbür yandan da onun, esen yele göre yelken kullanarak kendi durumunu korumaktan başka bir düşüncesi yoktu; dolayısıyla hiç kimse ve hiçbir hükümet ona dayanamaz ve ondan güç alamazdı. Bundan başka Kâmil Paşa'nın sadrazam olduktan sonra ilk görmek zorunda bulunduğu işlerden biri de düşmanları çok yaklaşmış oldukları Selanik'te bulunan eski Padişah 2'nci Abdülhamid'i onların eline düşmemesi için İstanbul'a getirtmek olmuştu; sarayın ve Osmanlı hanedanının dört bucağını kaplayan çürümüş hava içinde yaşayanlar arasında bu olayı padişaha, sadrazamın ağabeyini yeniden tahta çıkartacağı yolunda gösterenler olmuş, o da, Abdülhamid ne kadar zalim, kuşkulu idiyse korkak

kuşkulu olduğundan buna inanmış ve Kâmil Paşa'dan ürkmüş ve soğumuştur. Saray ve Babiâli çevrelerinde (çevrelerinde) doğruluk ve içtenlik pek az kişide kalmış olduğu için böyle bir kuşkuyu açık ve içten görüşme ve anlaşmalarla ortadan kaldırmak da elden gelmezdi.

Öbür yandan Gazi Muhtar ve Kâmil Paşa hükümetleri, durumun olağanüstü bulunması ve savaş dolayısıyla ne yeni bir seçim yaptırabilmişler ne de bir parti ve örgüt kurmaya kalkışabilmişlerdir; buna girişseydiler bile bu iş kısa bir zamanda başarılacak gibi bu türlü işlere alışmamış olan onların ülkedeki aydın gençliğin büyük bir kısmını kazanmış ve örgütüne almış olan İttihat ve Terakki ile bu alanda başarı ile boy ölçüşebilmeleri pek kolay değildi. Zaten bunlar savaş ve bin bir yıkım içinde iken hem ülkede sarsıntı olmaması hem komitacısına davranarak İttihat ve Terakki hükümetlerine benzememek ve benzetilmemek için, işbu partinin örgütleriyle önemli bir yolda uğraşamayacaklar ve o andaki sıkıntılı durum için de yeni işler açmaktan sakınacaklardır.

Hükümetçe güdüldüğü doğru bulunan bu genel siyasa gereğince yürünürken, İttihat ve Terakki, savaşta yenilgiler geliştikçe yüreklenmiş ve propagandasını ve hükümete karşı çalışmalarını her gün daha çok arttırmaya koyulmuştu. Bu durum karşısında Kâmil Paşa hükümeti üyelerinin üç kısma ayrıldıkları görünür. Birinci kısımda en göze çarpanlar Dahiliye Nazırı Reşit ve Maliye Nazırı Abdurrahman beylerdir, bunlar hükümetin elinde bulunan bütün silahları kullanarak İttihat ve Terakki'nin örgütlerini dağıtmak, ileri gelenlerini yakalamak veya sürmek ve genel olarak bu parti veya cemiyeti hükümete bir kötülük edemeyecek bir duruma sokmayı istemektedirler. Sadrazam Kâmil Paşa bu işte az çok bunlara eygindir (yatkındır).

İkinci kısımda en göze çarpanlar Şeyhülislam Cemalettin Efendi, Adliye Nazırı Arif Hikmet Paşa ve Hariciye Nazırı Noradungyan Efendi'dir. Bunlar, durumdaki olağanüstülüğü hiç göze almak istemeyerek ve kanunların sözüne bağlı kalarak İttihat ve Terakki'ye karşı seyirci kalınmasını istemeye varan bir durum takınmakta ve her türlü çetin ölçem (önlem) alma isteğine karşı koymaktadırlar.

Bu yolu tutan nazırlar arasında kanunların özünden çok sözüne bağlılıklarından böyle davrananlar olduğu gibi; günün birinde İttihat ve Terakki iş başına geçerse onun kendilerinden öç almaya kalkışmasından korkanlar veyahut herhangi bir olağanüstü davranıştan ürken ve tiksinenler de bulunmaktadır.

Üçüncü kısımda, eğer öyle denilebilirse, tek başına Nâzım Paşa bulunmaktadır; o da başka düşüncelerle İttihat ve Terakki'yi korumaktadır, onun bu işteki durumunu az aşağıda inceleyeceğiz.

Böylece en önemli ve can alacak bir iç siyasa işinde üçe ayrılan bu hükümetin başka bir özelliğini de ele alalım.

Kâmil Paşa çok yaşlı (1) idi; İttihat ve Terakki'nin işlemiş olduğu büyük yanlışlık ve suçlar dolayısıyla bir daha erkeye (iktidara) gelemeyeceği birçoklarınınca sanıldığı için, Kâmil Paşa her ne biçimde olursa olsun sadareten çekilecek olursa, yerine Nâzım Paşa veya Reşit Bey'den birinin geçeceği söylenilmekte idi; dolayısıyla bu iki uzkişi arasında açığa vurulmasa da önürdeşme vardı. Hükümetin dayandığı özdeksel (maddi) güç de bu ikisinin buyruğu altında bulunmakta idi. Ancak savaş ve örfi idare dolayısıyla birincisinin eli altında bulunan güç üstün idi, hem de o, orduda epey önemi olan "Halâskâr" subayların başı veya bayrağı sayılıyordu.

Şimdi Nâzım Paşa'nın durumunu inceleyelim:

O, Gazi Muhtar Paşa hükümetinin en etkili üyesi olarak Harbiye Nezareti'ne geçtikten sonra devlet makinesinin güven ve baysallığı (huzuru) bakımından en önemli yerlere (İstanbul muhafızlığı, merkez komutanlığı gibi) kendi adamlarının veya kendisiyle işbirliği yapmış olan "halâskârların" güvendikleri adamları geçirmekle kendi durumunu ayrıca berkitmiş (sağlamlaştırmış) ve her istediği anda hükümet üzerinde kesin egemenliğini kullanabilecek bir duruma girmişti.

Onun komutası altında bulunan Osmanlı orduları, kısmen geçmişten kalmış ve birikmiş yanlışlar, kısmen de kendisinin yetersizliği yüzünden biteviye bozulmaya başlayınca Nâzım Paşa'nın tinsel (ruhsal) etkisi az çok kırılmış, ancak en önemli yerde kendi adamları bulunması dolayısıyla özdeksel (maddi) etkisi oldukça yerinde durmuştu. Lüleburgaz ve Çatalca vuruşmaları arasında yeni Sadrazam Kâmil Paşa ile onun arasında, hemen ve nasıl olursa olsun bırakışma ve barış mı yapılmalı; yoksa savaş bir yıpratma savaş biçimine soktuktan sonra mı bu gibi işlere kalkışılmalı sorunu üzerinde çetin bir ayışma (tartışma) olurken Nâzım Paşa'nın tinsel (ruhsal) etkisi yine azaladurmuştu. Ondan sonra hükümetçe onun İstanbul'daki dayanaklarının kaldırılmasına doğru gidildiği görülür, Divaniharb Reisi'nin kendisine danışılmadan değiştirilmiş olduğundan Mustafa Reşit Paşa'ya sızlanmış olduğunu ve bu gibi işleri durdurmak ve önlemek üzere bir an önce İstanbul'a dönmek istediğini ve dolayısıyla bırakışma işini elden geldiği kadar çabuk bitirmeyi düşündüğünü yukarıda gördük. Bundan başka Kâmil Paşa onun yerine Mahmut Şevket Paşa'yı getirmek istemiş, bu düşünce ile bu uzkişiyi yoklatmış ama o bunu kabul etmemişti (1); Nâzım Paşa elbet bunu duymuş olmalıdır. Dolayısıyla sadrazamla onun arasında görünüşte bir ayrıklık yoksa da sevgi ve güven de yoktur ve Nâzım Paşa, Çatalca vuruşmasının kendisine vermiş olduğu yeni tinsel güç ile durumunun yeniden berkitmek (sağlamlaştırmak) kaygısıyla İstanbul'a gelmiş ve çalışmalarına koyulmuştur.

İçerisi bu gibi duygu ve düşüncelerle dolu olan birinin çok kurnaz politikacı olan bazı İttihat ve Terakki ileri gelenlerince kazanılmaya çalışılması beklenilebilirdi. Hem arı hem kurnaz olan Nâzım Paşa'nın da pek düşük bir durumda görünen İttihat ve Terakki'yi kazanmak ve onu ve onun örgütünü bir alet gibi kullanarak yerinden tutmaya hatta daha da yükselmeye çalışması yine beklenilebilirdi.

kitap

Nâzım Paşa bir yandan kendisinin İttihat ve Terakki'den asılanacağını (yararlanacağını) ve onun bunu, içinde bulunduğu düşük ve kötü durumda büyük bir onur ve nimet sayacağını ve olduğu gibi kendi buyruğu altına gireceğini ve öbür yandan da bunu yaparken "halâskârları" kuşkulandırıp elinden kaçırmayacağını sanıyor gibi davranmıştır.

Çatalca bırakışmasından sonra Nâzım Paşa ile İttihat ve Terakki arasındaki görülmüş olan yakınlaşma bu gibi düşünce ve etkelerden doğmuştur.

Bu yakınlaşmanın herkesçe bilinen başlıca belirtileri İttihat ve Terakki'nin en ünlü ileri gelenlerinden Cemal Bey'in (sonra Bahriye Nazırı olacak olan Cemal Paşa) menzil müfettişi ve Enver Bey'in (sonra Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili olacak olan Enver Paşa) bir kısım birlikleri İstanbul'da bulunan Hurşit Paşa kolordusuna kurmay başkanı yapılması ve Nâzım Paşa'nın, eski dostu olan Sait Halim Paşa'nın (sonra sadrazam olacak olan Mısır prensi) yalısında Talât Bey'le (sonra sadrazam olacak olan Talât Paşa) görüşmesidir.

Yukarıda adı geçen iki askeri uzkişinin işbu yerlere geçirilmesi ne gibi bir düşünce ile yapılmış olursa olsun ve bunun üzerinde her ne denilirse denilsin işin sonucu İstanbul'da birtakım askerî örgütün ve birtakım birliklerin İttihat ve Terakki'nin buyruğu altına geçmesine varıyordu. Bu gibi örgüt ve birliklerin bir kısmı da "halâskâr" subayların buyruğu altında bulunduğu arada bir türlü denklik kurulmuş oluyordu ve terazinin sapı güya Nâzım Paşa'nın elinde kalacaktı. Nâzım Paşa'nın Talât Bey'le ne konuştuğu kesin olarak bilinmemektedir; Talât Bey'in ona İttihat ve Terakki'ce kendisinin sadrazam olmasının istenildiğini söylediği ve bu olursa bütün İttihat ve Terakki örgütünün onun buyruğu altına girecek ona yardım edeceğini sağladığı ortalığa yayılmıştır, Nâzım Paşa ise yine bu dolaşan sözlere göre sadrazam olunca hükümet üyelerini istediği gibi seçeceğini söylemiş ve Talât Bey bunların çoğu İttihat ve Terakki'den veya ona eygin (yatkın) uzkişilerden olması şartıyla buna peki demiştir.

Aradaki konuşmanın böyle olmuş olmasına inanılabilirse de bu yolda elde hiçbir kanıt yoktur.

Nâzım Paşa'nın bu gibi olaylar dolayısıyla kendisinden sorumlu bulunulunca (en çok Meclisi Vükelâ'da Dahiliye Nazırınca) bugünkü çetin durumda herkesten ve her güçten asılanmak (yararlanmak) gerektiği, Enver ve Cemal beylerin bundan böyle siyasa ile uğraşmayacaklarına yemin ettikleri ve ordu işlerinden yalnız kendisinin sorumlu (sorumlu) olduğu yolunda karşılıklar vermekte ve genel olarak bu iş üzerine kendisine söz söyleyenlere karşı çetin bir durum almaktadır.

Özel olarak da Kâmil Paşa'ya (1) Dahiliye Nezareti'nin Abdülhamid devrindeki curnalcılığı yenilenmekte olduğunu ve biteviye Harbiye Nezareti'ni kötülemeye çalıştığını ve Abdülhamid'in Seraskeri Rıza Paşa'ya karşı da böyle davranmış ve ordu ile padişah arasında ayrılık sokulmuş olduğunu, kendisinin İttihatçıların bir kısmını kazanmakla onların gücünü ikiye böldüğünü ve onları toplu olarak bir iş göremeyecek bir duruma sokmakla hükümetin durumunu berkittiğini (sağlamlaştırdığını) söylemektedir.

O andaki iç durumun özeti yazılmak istenilirse şuna varılır:

- Hükümet, ülke içinde gerçekten hiçbir güce dayanmamaktadır.
- Bir kukla olan padişah, sadrazamdan kuşkulandırmakta ve onu sevmemektedir.
- Hükümet içinde birlik yoktur ve onun en güçlü, hatta dayandığı özdeksel (maddi) güç bakımından tek güçlü üyesi ona karşı çalışanlarla işbirliği yapmaktadır veya yapmaya doğru gitmektedir.
- İttihat ve Terakki ise bütün örgütleriyle yerinde durmakta, kendisinin erkten (iktidardan) düşmesine sebep olan önce görmüş olduğu yanlış ve kötü işler unutulmakta ve o, kâh açıktan açığa kâh alttan alta işleyen propagandasıyla en çok onun idaresizliği yüzünden doğan bu durumun soravından (sorumluluğundan) sıyrılmaya ve bu yükü ondan sonra iş başına gelenlerin omzuna yüklemeye çalışmakta ve bunu oldukça da başarabilmektedir.

Askerlik ve dış siyasa bakımından durumu toplamak istersek şunları görürüz:

- Savaş yeniden başlarsa belki Çatalca'da uzuncana dayanılabilir, ancak oradan ilerlemek ümidi yok gibidir ve hiçbir komutan böyle bir ümidi açıklamamıştır. Eğer böyle bir ümit gerçekleşecek olursa yani Bulgar yenilirse Rusya buna seyirci kalamayacağını ve Bulgar'a yardım edeceğini biteviye söylemektedir.
- Balkanlılar arasındaki birlik çatırdamaktadır; ancak bunun ne vakit ve nasıl bozulacağını o anda kestirmek elde değildir. Romanya'nın durumu da bir bilimece gibi görünmektedir.
- Büyük devletler genel olarak yen (zafer) kazanmış olanların gönlünü almaya çalışmaktadırlar; Rusya ve Fransa açıktan açığa Balkanlılardan yanadırlar; İngiltere de onların ardı sıra gitmektedir ve Kâmil Paşa'nın sadarete geçmesiyle İngiliz yardımının sağlanacağı yolunda bazı çevrelerde (çevrelerde) beslenilmiş olan ümitler büyük ölçüde boşa çıkmıştır. Altı büyük devlet de Babî'ye Edirne'den vazgeçilmesi öğüdünü vermişlerse de Almanya bu işte bazı noktalarda Üçlü Anlaşma devletleri kadar ileri gitmediğini ve gitmeyeceğini duyurmakla Osmanlı ülkesi içinde büyük devletlerin isteklerine karşı koymak isteyenlerden yana bir türlü kıskırtıcılık etmekte ve İttihat ve Terakki'nin alttan alta propagandasını kolaylaştırmaktadır.

İç ve dış durumu böylece topladıktan sonra Babîli baskınının öngünlerindeki olaylara geçelim:

Bunların en önemlisi Babîli'yi korumak ödeviyle orada bulundurulmuş askerî birlikte yapılmış olan değişikliktir. Bazıları demişlerdir ki "İttihatçılarla" bir olan Nâzım Paşa, subayları "halâskâr" olan işbu birliği oradan kaldırtıp yerine subayları "İttihatçı" olan başka bir birliği oraya koymuş ve dolayısıyla kendisini sadarete geçirecek olan bir baskını kendi eliyle anıklamıştır (hazırlamıştır). Bazıları ise Evner Bey'in İstanbul'da birçok

kitap

askerin talimsiz durmaları doğru olmayacağından bütün birliklerin sıra ile talime çıkmaları gerektiğini ona söylemiş, böylelikle onu kandırılmış, Babiâli'deki birliği talim için oradan almış ve oraya "gizli bir İttihatçı" olan bir subayın komutası altında başka bir birlik gelmiştir. Bu iki savdan hangisinin doğru veya daha doğru olduğunu kestirmek için elimizde bir kanıt yoktur. Olay şudur ki baskın sırasında Babiâli'de bulunan askerî birlik, hükümet basılır ve sadaret dairesinde tabancalar patlarken hiçbir ise karışmamıştır; halbuki onun başındaki subay ödevini yapsaydı 30-40 kişiyi geçmeyen baskıncıları çarçabuk öldürür, dağıtır veya yakalardı. Nâzım Paşa'nın genel olarak bu işte parmağı olduğunu ve her ne biçimde olursa olsun bundan sorumlu (sorumlu) bulunduğunu gösteren başlıca kanıtlardan biri, gerek "İttihat ve Terakki" ile gerekse ona karşı olanlarla çalışmış ve pek yüksek oranlarda (makamlarda) bulunmuş olan ve dolayısıyla her iki yanın içyüzünü bilmesi gereken Mahmut Muhtar Paşa'nın yukarıda da geçmiş olan bir yazısıdır. O, babası Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetinin neden Balkan Savaşı'na sürüklendiğini anlatırken der ki (1):

"...Binaenaleyh mütecanis bulunmayan Muhtar Paşa kabinesi her hususta istiklâlini muhafaza edecek ve o zaman hükümferma olan galeyanı umuminin önüne geçecek kadar muhkem değildi. Alelhusus Nâzım Paşa gibi bir Harbiye Nazırı ile bilâhare Kâmil Paşa kabinesinin başına gelen felâketin kendi başına geleceği mahsûs idi (2).

Bunun anlamı ancak Babiâli baskınında Nâzım Paşa'nın parmağı olduğu ve eğer Gazi Muhtar Paşa hükümeti, daha sonra Kâmil Paşa hükümetinin yapmaktan isteyeceği gibi, barışa eygünlük (yatkinlik) göstermiş olsaydı Kâmil Paşa hükümetinin başına gelen ta baştan -Nâzım Paşa'nın bir oyunu veya her ne biçimde olursa olsun bir ölçemiyle- kendi başına gelmiş olacağıdır.

Her ne ise bir yandan Osmanlı hükümeti, büyük devletlerin öğüt ve baskılarına nasıl karşılık vereceğini düşünür ve işbu karşılığını anıklarken (hazırlarken) öbür yandan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri nasıl hükümeti düşürüp yeniden erke (iktidara) geçeceklerini düşünmekte ve o yolda anıklıklarda (hazırlıklarda) bulunmaktadır.

Kâmil Paşa hükümetinin büyük devletlerin ortaklaşa notalarına vermeyi tasarladığı karşılık notayı Hazinei Evrak sıralaçlarında bulamadım; bunun üzerine Şeyhülislâm Cemalettin Efendi şunları yazar (3):

"Nazırı müşarünleyhin (Noradungiyân Efendi) Fransızca kaleme almış olduğu nota müsveddesi berayı tercüme Dairei Hariciye'ye gönderilerek çend (birkaç) saat sonra vürüdeden (varan) nüshai mütercemesi Meclis'ce kıraat edileceği esnada..." Bundan sonra Cemalettin Efendi sadrazamın Mabeyin Başkâtibi'yle görüşmek üzere kendi odasına gittiğini ve baskının başladığını yazmaktadır. Dolayısıyla notanın o patırtıda kaybolmuş olduğu, bir nazırca alınmış olduğu, baskını yapanların eline düşmüş olduğu herhangi bir düşünce ile yok edildiği veya Hazinei Evrak'ta kendisiyle ilgili olmayan herhangi bir sıralaca yanlışlıkla girip orada bulunduğu gibi olasılıklar akla gelebilir.

Ancak notanın içindekileri anlamak için az önceki günlerin belgelerini gözden geçirmek yeter; bunlar yukarıda gördüğümüz gibi Kâmil Paşa'nın büyük devletlerin notasını alınca Grey'e yaptıracağı başvurma üzerine Lovter'e (1) söyledikleri; ve bunun üzerine Noradungiyân Efendi'nin Tevfik Paşa'ya çekmiş olduğu 18.1.1913 tarihli tel ve Tevfik Paşa'nın, Reşit ve Osman Nizami paşalarla birlikte Grey ve Nikolson'la görüştüğünden sonra Babiâli'ye çektiği 20 ve 21.1.1913 tarihli tellerdir .

İşbu karşılık notanın özeti Cemalettin Efendi'nin hatıratında vardır ve yukarıda gördüğümüz ve saydığımız belgelerden çıkarılacak özete uygundur. Cemalettin Efendi der ki (2):

"Bir de harp esnasında düveli müttefika ile çarpışmakta iken müzakerei sulhiyede düveli muazzamayı da karşımızda bulduk. Diğer cihetten her türlü nevakısimıza (noksanımıza) rağmen devleti harbe mecbur etmek için evvelce efkârı umumiyeyi tehyiçile (çoşturmayla) halka harp isteriz diye feryat ettirenler şimdi de sulh meselesini, ıskatı hükümete vesile olur mülâhazasıyla tertibi mukaddematı fesattan (kötülük düzenleyicilikten) hâlî (uzak) deñil idiler.

"Binaenaleyh keyfiyet Meclisi Vükelâ'da ariz ve amik müzakere (genişçe ve derinliğine görüşülerek) olunarak bu teklifi tamamıyla redde imkân olmayıp, bazı mevaddının menfaati devlete takriben tadili muvaffakiyattan madut olacağına ve Edirne şehri Devleti Osmaniye'nin kadim bir payitahtı olup orada hayli âsarı mukaddesei İslâmiye mevcut ve tahriri (yazılı) nüfus cetvellerine nazaran sekenei vilâyetin yüzde seksen bu kadarı müslim olup maadası sunufu saireden (diğer sınıflar) mürekkep olduğu ve Bulgarların Marmara havzasına tekarrübü (yakın) Akdeniz Boğazı'nın mahfuziyetini işkâl (güçleştirmek) ile bilâhere Avrupa muvazeeni sulhiyesini de ihlâl sebev olabileceği mülahazasına binean, Edirne'nin Karaağaç'tan itibaren bir hat tâyiniyle İsviçre gibi müstakil ve bitaraf bir hükümet şekline ifrağı (sokulması) ve sekenesinin (halkının) berminvali muharrer ekseriyeti azîmesini Müslümanlar teşkil ettiğine göre düveli muazzamının inzımamı (verilecek) reyî ile Müslüman bir hâkimin ziri idaresine tevdi (yönetimi altına verileceği) ve adalara gelince, Sakız ve Midilli gibi Anadolu sahiliyle irtibatı tamı olanların Yunan'a terki halinde aydın vilayeti ve Ayvalık sevahilinde mutevattın olan Rum ahali ile Yunanlılar arasında saikai hemcinsi ile kaçakçılık ve emsali ihlâlî inzıbata bais (neden) olacak ahval eksik olmayarak o havali dahi Makedonya gibi bir membaî fesat (fesat kaynağı) ve devletçe gavaili mütamadiye hudüsuna (her zaman sıkıntıya) bâdi (neden) olacağından evvel ve âhir beyan olunduğu veçhile Edirne gibi adaların da külliyyen terkine muvafakatte Hükümeti Osmaniye mâzur olduğundan bu cihet nazarı dikkate alınmak şartıyla adalar meselesinin düveli muazzamanın rey ve takdiri nasafetkârisine (değerbilirliğine) tevdi ve şeraiti sairei sulhiyenin bizzarure kabulü tezekkür olunmuş ve Edirne'nin bir şekli

kitap

bitarafîye vaz'ı esasen Sör Edvar Grey tarafından Londra sefiri Tevfik Paşa'ya mahremâne ihtar edilmiş olmasına nazaran bu teklifimiz süfere (sefirler) konferansınca kabul edileceği kaviyyen ümit edilmiş idi." Babiâli baskınından bir buçuk yıl kadar sonra 14 Mayıs 1914'te yeni Meclis açılırken padişaha söylettilen söylevde ise şunlar vardır (1):

"Sulhu umumiyi muhafazaten Düveli Muazzama doğrudan doğruya müzakeratı ellerine almışlar ve 17 kânunusani (ocak) sene 1912 tairhli Babiâli'ye tebliğ ettikleri nota ile Edirne'nin terk olunmasını ve adaların mukadderatının da Anadolu'nun emniyet ve asayîşi nazarı ehemmiyete alınmak şartıyla kendilerine tevdi edilmesini (verilmesini) teklif etmişlerdir. Babiâli'ce Edirne ve adalar hakkında kararı katînin Düveli Muazzamaya terk edilmesi takarrür ederek tertip edilen nota dahi derdesti tevdi iken Kâmil Paşa'nın sukutu vâkı olmuş ve yerine Mahmut Şevket Paşa sadrazam nasp ve tâyin olunmuştur."

Görüldüğü gibi buradaki anlatış Cemalettin Efendi'ninkinden başkadır; şeyhülislâmın yazdığı Kâmil Paşa'nın İngiliz büyükelçisiyle konuştuğu ilk biçim ve padişahın söylevindeki ise aşağı yukarı Lovter'ce Kâmil Paşa'ya önerilmiş ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nca hiç beğenilmemiş biçimdir. Bunun anlamını ve doğurabileceği sonuçları yukarıda inceledik, bunları burada yenilemeyeceğiz.

Cemalettin Efendi'nin yazısı ile padişahın nutku arasındaki karşıtlığı çözümlenmek güçtür; birisi özel bir andaç (hatıra) resmi bir belge olması dolayısıyla, ikincisine inanmak gerekir denilebilirse de sadrazamın sıra ile yapacağını söylediği iki önermeden (öneriden) ikincisini neden önce yaptığını ve Cemalettin Efendi'nin neden birincisinin yapıldığını yazdığını kestirmek de güçtür; buna göre, işin içyüzü ve bunun İngiliz hükümetinde doğurduğu telaş bilinmeyince, görünüşte, Osmanlı devleti için daha kötü sayılabilemesi olanaklı olan ikinci biçimin, propaganda düşüncesiyle, padişahın söylevine konulmuş olması da, hele siyasal önürdeşlikler (ayrılıklar) yüzünden sık sık adam öldürmekten bile çekinilinmediği o devirde, ister istemez akla gelmektedir. Sözün kısası Babiâli baskını sırasında incelenmekte olan notanın kendisi bulunmadıkça bu sorun üzerinde duraksamak gerekir sanındayız.

Şûrayı Saltanat işine geçelim. Cemalettin Efendi onun neden ve nasıl toplandığını ve ne konuşulduğunu anlatmaktadır. Böyle bir düşüncenin daha çok Noradungiyân Efendi'ce Alman büyükelçesine söylenilmiş olduğunu yukarıda gördük; ancak bunu öbür Vükelâya zorla kabul ettiren Şeyhülislâm olmuştur. Bu iş üzerine Şeyhülislâm şunları yazmaktadır (1):

"Vakaa Edirne'nin bitaraf bir hükümeti İslâmiye şekline ifrağiyile Bulgarların o cihetçe olan âmâlî harisanesine bir had tâyini ve adaların ekser sekene (halkı) Rum olmak mülâbesesiyle kendilerine idarece imtiyazatı mahsusa verilerek hâkimiyeti siyasiye Osmaniyede ipkaları (kalmaları) o zamandaki vaziyetimize nazaran muvaffakiyattan madut olabilsen de koca bir Rumeli'nin terki gibi ortada bir badirei vicdansiz mecut olduğuna ve gerçi kanunu esasi hükmünce bu bapta bir kararı katî ittihazı münhasıran heyeti mesulei vükelâya ait ise de devletin hayat ve mematına taallûk eden bu mesele mühimmede hakayiki ahval efkârı umumiyeyi Osmaniyede tamamıyla inkişaf etmek ve kabili icra daha nafi (iyi) bir tedbire kesbi ittıla edilirse (önleme karar verilirse) o cihet tercih edilmek velhasıl mütalâatı kasiranemizin isabet veya ademi isabeti anlaşılacak âna göre itminanı kalb ve tedabiri lâzime ittihaz olunmak muvafıkı kaidei ihtiyat olacağına binaen vükelâyı sabıka ve heyeti âyan ile ilmî, askerî, mülki ve adlî ricali devletin rüesa ve mütehayyizînin mürekkep (başkan ve seçkinlerinden oluşan) bir heyeti istişarenin davet ve cem'iyeyle müdavelei efkâr olunmasını heyeti vükelâyı teklif ettim. Harbiye Nazırı Nâzım Paşa mesuliyeti münhasıran vükelâyı ait olan bu meseleye âyan vesairenin karıştırılması caiz olmadığından bahisle muhalefette bulundu. Sadrazam Kâmil Paşa ile vükelâdan bir iki zat dahi o cihete temayül edince (o tarafa yönelince) maskadı âcizanem âyan ve ricali devleti mesuliyete teşrik olmayıp meselenin ehemmiyeti azimesine mebnî (dayanan) emri mesnunu istişareye riayet ve kendi fikirlerimizi ârai saibe (uygun) ile tenvir ederek mehmaemken (olabildiği kadar) hatadan mübaadet (uzak kalmak) içindir. Bu da de'bi kadimi (eskinin) devlete muvafıktır (uygundur). Kabul buyrulmadığı takdirde işten çekilmekliğim zaruridir kelâmı katisiyle sureti ısrarda bulunduğumdan Nâzım Paşa'dan başka vükelâ reyî âcizaneme iştirak etmekle sadrazamın bazı tadelât ile tanzim ettiği defter mucibince keyfiyet ledelarz (arzi sırasında) makrunu müsaadei seniyei tacidari olarak tayin olunan günde davet olunan zevat ile Beşiktaş sahilsarayı hümayununun üst kat salonunda içtima edildi. Yalnız Mahmut Şevket Paşa, Nâzım Paşa vâdisinde serdi itiraz ile daveti vakiya icabet edemeyeceğini batezkere (tezkere ile) sadrazama bildirdi. "Zatı şevketsimatı şehriyari, veliahtı saltanat şehzadei civanbaht Yusuf İzzettin ve Vahdeddin ve Abdülmecit Efendi'ler hazaratını mustashiben (yanında) salona nazır bir odada bizzat istimaa tenezzül buyurdıkları ve Âyan Reisi Sait Paşa ile sadrı sabık Gazi Ahmet Muhtar Paşa dahi içtimaa dahil oldukları halde Devleti Âliyenin ahvali askeriye ve hariciye ve maliyesi hakkında nazırları tarafından heyeti müçtemiaya izahatı kâfiye verildikten ve cemiyete mensup ve gayri mensup bazı zevat iradı nutuk ile hal ve hakikatı meseleyi teşrih ve tenvir ettikten sonra sulhun kabul ve akdi zaruri olduğuna -harbin alelittlak (genel olarak) devamı lüzumunu dermeyan eden başmüddeiummi Hakkı Bey'le ona tebaiyette bulunan üç beş reyî muhalife karşı- ekseriyeti azîme ile karar verildi. Âyandan bazıları bu kararın zapt ve imza edilmesi lüzumunu ihtar etmiş ise de tarafı âcizanemden bu heyeti meduv (çağrılmış) ve musileyette müşterek olmayıp mahza efkârı vükelânın mevkii isabette olup olmadığını takdir için davet olunduklarından kararı vâkıin imzasına lüzum olmadığı beyan olunması üzerine tahrir ve imzadan sarfinazar edildi."

Büyük devletlerin notasına karşılık anıklarırken (hazırlanırken) hükümetçe veya onun başı ve en ileri

kitap

üyelerince nasıl düşünülüğünü ve neler umulduğunu Cemalettin Efendi'nin şu yazısı gösterir (1): "Hatta teklifatı sulhiye Kâmil Paşa kabinesinde müzakere olunurken Edirne ve müstakil Arnavutluk'tan maada (başka) maatteessüf düveli müttefikaya terki mecburiyetinde bulunduğumuz arazinin düveli muazzamaya tevdi ve ihalesi (bırakılması ve verilmesi) izzeti nefsi millimizce sureti diğerden daha ehven olacağı mütalâsını derpiş eylediğimde Kâmil Paşa merhum; Balkanlılara terki halinde taksimi arazice uyuşamayarak beyinlerinde harb ve cidal zuhuru ağlebi (pek çok) ihtimali olduğundan o vakit arazii metrukenin aksamı mühimmesini istirdat (geri almak) bizim için kolaylaşır cevabıyla kehaneti siyasiye ibraz etmiş idi."

Baskın olayına gelelim: 23 sonkânun (ocak) 1913'te saat 3'te Noradungiyân Efendi'nin yukarıda anlatılmış olan esaslara göre Fransızca yazmış olduğu karşılık nota, Hariciye Nezareti'nde Türkçeye çevrilmiş ve Meclisi Vükelâya gelmiş ve onun üzerinde görüşme başlamak üzere iken (1) Saray Başkâtibi Ali Fuat Bey bazı iradelerle gelir ve Kâmil Paşa onunla görüşmek üzere Meclis odasından çıkıp sadaret odasına gider. O sırada Enver Bey ve baskını anıklamış (hazırlamış) olan İttihat ve Terakki ileri gelenleri ve özvericileri (fedaileri) Babîâlî'ye girerler; orayı beklemek ve korumakla ödevlenmiş olan askerî birlik bir işe karışmaz ve seyirci kalır; Meclisi Vükelâ odasının dışında baskıncılarla yaver ve oradaki komiserler arasında yapılan küçük bir çarpışmada Kâmil Paşa'nın yaveri Nafiz ve Nâzım Paşa'nın yaveri Kıbrıslı Tevfik beylerle bir komiser ve baskıncılardan Mustafa Necip Bey ölür veya yaralanır. (Yaralanmış olanlar da sonra ölecek veya öldürülecektir). Nâzım Paşa Meclis odasından çıkıp Enver Bey'le konuşurken veya daha doğrusu ona çıkışırken İttihat ve Terakki'ye bağlı subaylardan Yakup Cemil Bey tarafından öldürülür ve böylelikle baskıncılar sadaret dairesinde duruma egemen olurlar.

Bundan sonra Enver ve Talât beyler Kâmil Paşa'nın bulunduğu sadaret odasına girerler. O sırada orada bulunan ve polisten olup Kâmil Paşa'ya yan ağalığı yapan Hulûsi Efendi'den duyduğuma göre Kâmil Paşa onlara ne istediklerini ve neden geldiklerini sorar, Enver Bey söz alıp, çok saygılı ve çekingen bir dille ulusun coştığı ve kan akmasının önüne geçilmesi için kendisinin sadarettten çekilmesi gerektiği yolunda konuşur. Kâmil Paşa devletin durumunun ağırlık ve kötülüğünü ve girişmiş oldukları işin ülke için doğuracağı tehlikeleri gösteren birkaç söz söyler; Enver Bey utangan bir durumla onu dinlemektedir. Ancak Talât Bey sert bir tavırla biteviye: "İstifa! İstifa!" diye Kâmil Paşa'nın sözünü kesmekte ve onu konuşmaya bırakmamaktadır. Bir iki dakika sonra Kâmil Paşa istifasını yazar ve Enver Bey bununla saraya gidip padişah'tan Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazam yapan bir irade alır ve onu Babîâlî'ye getirip oradakilere bildirir.

Arada Talât Bey Dahiliye Nezareti'ne gidip nazır vekili imiş gibi vilayetlere işi şu yolda bildirir:

Kâmil Paşa hükümeti Edirne vilayetini kâmilten ve Cezairi Bahri Sefidi (Adalar) kısmen düşmana bırakmaya karar vermiştir. Sarayda sadece Şûrayı Devlet üyelerinden ve ileri gelen memurlardan bir meclis toplayıp bu yoldaki kararını onlara zorla onaylatmıştır. -Ulusun bu yüzden galeyana gelip Babîâlî önünde gösterilerde bulunması üzerine hükümet çekilmiştir. -Ulusun kutsal hakları var güçle korunacaktır.

Yukarıda gördüğümüz olaylara göre ne kadar yanlış ve hatta yalan olan bu yazı, yeni hükümetin biteviye yayımlayacağı propagandanın temeli olacaktır. Halbuki o sırada hükümetin anıklamakta (hazırlamakta) olduğu notada, bu ister sadrazamın Lovter'e söylediği ve Cemalettin Efendi'nin yazdığı ilk biçimde olsun, ister sadrazama Lovter'in söylediği ve padişahın söylevinde görülen ikinci biçimde olsun Edirne ve adaların Balkanlılara verileceği söylenilmediği gibi ikinci biçim, yukarıda anlatıldığı gibi gerek büyük devletleri, gerekse Balkanlıları çok güç bir duruma sokacak öзде idi.

Yine o gün ve o sırada Talât Bey, eski Atina Elçisi Muhtar Bey'i yabancı elçiliklere yollayıp kendisinin Dahiliye Nazır Vekili tayin edildiğini (1), iç baysallığın (huzurun) korunulacağını ve yabancıların can ve mallarının tehlikede olmadığını bildirir ve inancalattırır. Muhtar Bey bunları Lovter'e söylerken bu yolda bir yetkisi olmamakla birlikte hükümet değişmesinin, her ne olursa olsun savaşın sürdürülmesi demek olmayacağını söyler.

C'in
Kültür Hizmeti

Atatürk

- c Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri
Bülent Tanör
- c Kurtuluş (Türkiye 1918-1923)
- c Kuruluş (Türkiye 1920 Sonraları)
Prof. Dr. Sina Akşin
- c Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I-II
Prof. Dr. Macit Gökberk
- c Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk
Yunus Nadi
- c Türkiye'yi Sokakta Bulmadık
Falih Rıfki Atay

- c Baş Veren İnkılapçı (Ali Suavi)
Bâki Öz
- c Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektařiler
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Devrim Hareketleri İçinde Atatürkçülük
Sabahattin Selek
- c Milli Mücadele (Büyük Taarruz'dan İzmir'e)
İsmail Arar
- c Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz I-II
Ceyhun Atuf Kansu
- c Devrimcinin Takvimi
Paul Dumont-François Georgeon
- c Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)
Ali Fuat Cebesoy
- c Sınıf Arkadaşım Atatürk I-II
Abdi İpekçi
- c İnönü Atatürk'ü Anlatıyor
Paul Dumont
- c Atatürk'ün Yazdığı Tarih: Söylev
Kılıç Ali
- c İstiklâl Mahkemesi Hatıraları
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I-II
S. İ. Aralov
- c Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları I-II
Sabahattin Selek
- c İsmet İnönü'nün Hatıraları
Nurer Uğurlu
- c Atatürk'ün Yazdığı Geometri Kılavuzu
George Duhamel
- c Yeni Türkiye Bir Batı Devleti
Bülent Tanör
- c Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları
Prof. Dr. Suna Kili
- c Atatürk Devrimi-Bir Çađdařlařma Modeli
Falih Rıfkı Atay
- c Atatürk'ün Bana Anlattıkları
Reşit Ülker
- c Atatürk'ün Bursa Nutku
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c İslamcılık Cereyanı I-II-III
M. řakir Ülkütařır
- c Atatürk ve Harf Devrimi
Kılıç Ali
- c Atatürk'ün Hususiyetleri
Mustafa Kemal
- c Anafartalar Hatıraları
Ecvet Güresin
- c 31 Mart İsyanı
Doğan Avciođlu
- c 31 Mart'ta Yabancı Parmağı
Metin Toker
- c şeyh Sait ve İsyanı
Süleyman Edip Balkır
- c Eski Bir Öğretmenin Anıları
Yunus Nadi
- c Birinci Büyük Millet Meclisi
Kemal Sülker
- c Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Dođuřu

- Prof. Dr. Neda Armaner
- c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk
Fazıl Hüsnü Dağlarca
- c Destanlarda Atatürk / 19 Mayıs Destanı
Yunus Nadi
- c Mustafa Kemal Paşa Samsun'da
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c İrticanın Ayak Sesleri
Nuri Conker
- c Zâbit ve Kumandan
Mustafa Kemal
- c Zâbit ve Kumandan ile Hasbihal
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nakşibendilik
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
- c Ermeni Meselesi I-II
Talât Paşa
- c Hatıralar
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Hürriyet'in İlanı
İsmet İnönü
- c Lozan Antlaşması I-II
Sami N. Özerdim
- c Yazı Devriminin Öyküsü
Nurer Uğurlu
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Kitapları
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Çeviri Kitapları
Halide Edip Adivar
- c Türkün Ateşle İmtihanı I-II-III
Prof. Dr. Muammer Aksoy
- c Atatürk ve Tam Bağımsızlık
Prof. Dr. Şerafettin Turan
- c Atatürk ve Ulusal Dil
Johannes Glasneck
- c Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye I-II-III
İsmet İnönü
- c Cumhuriyet'in İlk Yılları I-II
Gâzi Mustafa Kemal
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Nutuk'tan)
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Söylev'den)
Fazıl Hüsnü Dağlarca
- c Gâzi Mustafa Kemal Atatürk
Eylemde/10 Kasımlarda
Ruşen Eşref Ünaydın
- c Atatürk'ü Özleyiş I-II
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil
- c Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak
Prof. Dr. A. Afetinan
- c M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım
Falih Rıfkı Atay
- c Zeytindağı
Prof. Dr. Suat Sinanoğlu
- c Türk Hümanizmi I-II-III
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Batılılaşma Hareketleri I-II
Charles N. Sherrill
- c Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye
Hatıraları/Mustafa Kemal I-II
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c Karanlığın Ayak Sesleri / Kadirilik
Dr. Bernard Caporal

- c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını I-II
Dr. Bernard Caporal - Neşe Doster
- c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını III - Kronoloji
Ruşen Eşref Ünaydın
- c Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat
Kurt Steinhaus
- c Atatürk Devrimi Sosyolojisi I-II
Bahir Mazhar Erüreten
- c Türkiye Cumhuriyeti Devrim Yasaları
Sabahattin Eyuboğlu
- c Köy Enstitüleri Üzerine
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
- c İlk Meclis
Prof. Dr. A. Afetinan
- c M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları
Yunus Nadi
- c Cumhuriyet Yolunda
Falih Rıfkı Atay
- c Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs
Gâzi Mustafa Kemal
- c 1919 Yılı'nın Mayıs'ının 19'uncu Günü Samsun'a Çıktım
Nadir Nadi
- c 27 Mayıs'tan 12 Mart'a
Yusuf Hikmet Bayur
- c Balkan Savaşları / Birinci Balkan Savaşı-I
- c Balkan Savaşları / Birinci Balkan Savaşı-II